

68106

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DULKADIRLI MİMARİSİ VE KAHRAMANMARAŞ ULU CAMİSİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mehmet Akif ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
(MİMARLIK)

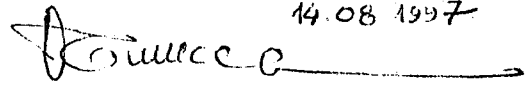
1997

ANKARA

Mehmet Akif ARSLAN tarafından hazırlanan DULKADİRLİ MİMARİSİ VE KAHRAMANMARAŞ ULU CAMİSİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Danışman

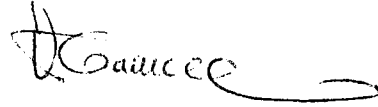
Prof.Dr. Orhan Cezmi TUNCER

 14.08.1997

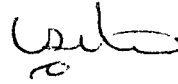
Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi

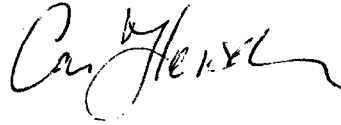
Başkan: Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer

Üye: Doç. Dr. Işık Aksulu

Üye: Doç. Dr. Can Hersek

Bu tez Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım esaslarına uygundur.

DULKADIRLI MİMARİSİ VE KAHRAMANMARAŞ ULU CAMİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet Akif Arslan

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EYLÜL 1997**

ÖZET

1243 Köseadağ Savaşı Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışına yol açtı. Yönetimdeki yerel pek çok güçler birer birer kendi bağımsızlıklarını duyurmaya başladılar. Memlüklerle sıkı siyasal ilişkide bulunan Karamanoğulları, bağımsızlığını ilân eden ilk Beylik oldu. Diğer yandan 13. yüzyıl 3. çeyreğinde giderek zayıflayan İlhanlılar başkentlerini geriye (Tiflis) çektikçe, 13. yüzyıl 4. çeyreğinde Batı Anadolu diğer bölgelerden daha erken baskıdan kurtuldu ve Beyliklerin kurulması burada birden hızlandı. Bizansa komşu Osmanlıları bunların en şanslısıydı. 14. yüzyıl 2. çeyreğindeki Dulkadirli de bunlardan biridir.

Dulkadirli yapıları Anadolu Selçuklu bazına oturmakla birlikte özellikle bezemelerinde yerel yorum ağırlıklı olup, onların önemli bir yapısı olan Kahramanmaraş Ulu Camisi de bu türün önde gelenlerindendir. Yapı, bulunduğu kentin çok hareketli tarihsel yaşamı nedeniyle, ilk konumunu koruyamayıp bazı onarım, ekleme ve değişmelerle günümüze erişebilmiştir. Tezin amacı, bu sorunları bir bir inceleyerek onun özgün durumuna açıklık getirmek, Dulkadirli mimarlığına ait genel bazı özellikleri belirlemek ve sağlıklılaştırmada uygulayıcılara yardımcı olmaktır.

Çalışmaya inceleme ve ölçü alınarak rölöve projesiyle başlandı. Yapının fiziksel, dural (statik) ve mimarlık sorunlarına kendi ve arşiv araştırmalarıyla

açıklık getirilmesi yanında, karşılaştırma yöntemine de başvuruldu. Bunun için genelden özele doğru bilgilenmeden yana Kahramanmaraş kentinin çevresiyle birlikte sosyal ve özellikle siyasal tarihinin, ayrıca Dulkadirli Beyliğinin incelenmesini zorunlu kıldı. Sağlanan bilgiler mimarlık tarihi ilkeleriyle bizi belli bir sonuca götürdü. Kahramanmaraş'taki korunması gerekli her yapının bu yöntemle incelenmesi durumunda, bulguların birbirlerini destekleyeceğine ve Anadolu'nun sosyal ve siyasal tarihi yanında, Türk Yapı Sanatı ile Mimarlık Tarihine yararlı olacağına kuşku yoktur. Çalışmamızın da bu açıdan yardımcı olacağı umudundayım.

Yazımızda T.D.K "İmlâ Kılavuzu Ankara 1996" kurallarına uyuldu. Ancak Maraş için verilen ünle ilgili kanunda isim Kahramanmaraş olarak birleşik yazıldığı için ona bağlı kalındı.

Bilim Kodu : 601.04.01

Anahtar Kelimeler : Kahramanmaraş, Dulkadirli, Ulu Cami

Sayfa Adedi : 141

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Orhan Cezmi TUNCER

ABSTRACT

The Kösedag war in 1243 caused the collapse of the Anatolian Selchuks. Various powers in the government began gaining independence one after another. The Karamanoğulları Beyliği that had closed relationships with Memluks was the first to declared independence on the other hand about 3 th quarter of the 13 th century İlhan's had growed the weak little by little moved their capital city towards (east) behindhand. As a consequence this region became freer in the quarter of the 13 th, century and the establishment of Beyliği was accelareted. Because no pressured under the this region the Osmanoğulları Beyliği was the luckiest of all these in the 2 nd quarter of 14 th century the some of this beylik is called the Dulkadiroğulları followed it. Although the architecture of Dulkadirli's was based on that of Anatolian Sechuk's, it deserues close study because of its local features. The structure is a leading construction of them. It has reached our day through repairs additions and changes because of the extraordinary history of the city. The aim of this thesis is to examine those problems one by one and find out it. Orginal position together with finding out the general features of the Dulkadirli architecture in order to help the restorations.

The study was begun to take examination and mesaurement with by the röleve project. Through investigations, the physical, static and architectural problems of the mosque were outlined. Method of Comparison was else used. In order to get knowledge from general to specific the Dulkadirli Beyliği and the Kahramanmaraş city with its social and political history had to be analysed. The resulting information took us to a definite result the history of the architecture. If each and every construction that it under preservation in Kahramanmaraş was studied by this method the finding will support each other and will be useful shedding light on Turkish Construction Art and architecture we hope that this study will be helpful from angle.

In our lectures we obeyed the rules in "İmla Kılavuzu Ankara 1996" of T.D.K. Turkish language Association: T.L.A By the canfirmed for the Maraş's name rule.

Science code	: 601.04.01
Key words	: Kahramanmaraş, Dulkadirli, Ulu Cami
Total number of pages	: 141.
Supervisor	: Prof.Dr. Orhan Cezmi TUNCER

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında değerli yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Orhan Cezmi TUNCER'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Ulu Caminin ölçümlerinde eleman ve malzeme konusunda bana yardımcı olan, Kahramanmaraş Belediyesi İmar Müdür Yardımcısı Mimar Veli ÇİFTASLAN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
 1. GİRİŞ.....	 1
1.1. Anadolu'nun tarihsel, siyasal, sosyal, kültürel özeti. Dulkadirli Beyliği ve Kahramanmaraş kenti.....	 2
 2.İNCELEME	 23
2.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarlığı.....	24
2.2. Dulkadirli yapıları, dizini ve özellikleri (tasarım, gereç, örtü, süsleme v.b.)	26
2.3. Kahramanmaraş ilindeki yapılar dizini ve Dulkadirli eserleri	46
2.4. Kahramanmaraş Ulu Camisi.....	52
2.4.1.Kent içindeki yeri ve konumu.....	52
2.4.2.Yapının tanıtımı (Plan,kesit ve görünüşler)	54
2.4.3 Yapı elemanları (mihrap, mimber, müezzin mahfili, mükebbire, pencereler ve parmaklıkları, kapılar, taçkapılar, merdivenler, subasman, minare).....	70
2.4.4.Yapı gereci ve duvar örgüsü.....	86
2.4.5. Açıklıkların geçilmesi (düşey ve yatay elemanlar ile örtü).....	88
2.4.6. Süslemeler.....	94
2.4.7. Değişmeler (ekleme ve onarım)	99
2.4.8. Yazıtlar	102
2.4.9. Vakfiye	105
2.5. Karşılaştırmalı çalışma	106

2.5.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ulu Camileriyle Karşılaştırma.....	106
2.5.2. Dulkadirli Ulu Camileriyle Karşılaştırma	120
3. DEĞERLENDİRME	122
3.1. 11.Yüzyıldan başlayarak Anadolunun durumu (tarihsel, siyasal, sosyal, kültürel açıdan).....	123
3.2. Dulkadirli Beyliği ve Kahramanmaraş	123
3.3. Dulkadirli Yapıları ileKahramanmaraş'takilerin özellikleri	124
3.4. Dulkadirli Ulu Camileri ve Kahramanmaraş Ulu Camisi karşılaştırmasının değerlendirilmesi.....	126
3.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ulu Camileriyle karşılaştırmasının değerlendirilmesi.....	126
3.6. Tarihleme.....	127
3.7. Özgün durumu hakkında yorum (restitüsyon).	128
3.8. Restorasyon.....	131
4. SONUÇ.....	132
KAYNAKLAR	135
ÖZGEÇMİŞ	138
EKLER(PROJELER)	

1. GİRİŞ

1.1. Anadolu'nun Tarihsel, Siyasal, Sosyal, Kültürel Özeti. Dulkadirli Beyliği ve Kahramanmaraş Kenti

11.yüzyılda Küçük Asyaya yönelme politikası perspektifinde Büyük Selçuklu beylerinden İbrahim Yinal Küçük Asyaya girerek 1048'de Hasankale'yi alır. Daha sonra Türkmenler 1059'da Sivas'a , 1064'te Antakya'ya girer ve Afşin Bey komutasında birçok yere yayılırlar. Anadolu'da Malazgirt Zaferine kadar 1064'te Kars, 1067'de Kayseri, Niksar ve 1068'de Konya fethedilir(1).

11. yüzyılda Anadolu'ya akmaya başlayan Türk boyları ise 1071'de Alparslan'ın Malazgirt'te Bizans ordularını yenmesinden sonra , kısa sürede Küçük Asyaya egemen olurlar. Artuk, Danişment, Saltuk, Mengücek adlı kumandanların yardımıyla yeni ülkede Türk egemenliği kısa sürede sağlanır. 1075'de İznik'i alan Süleymanşah'a Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, 1077'de Anadolu Sultanlığını verir. 1081'de başkent olan İznik, 1. Kılıçarslan devrinde (1096) Haçlılar tarafından geri alınınca merkez Konya'ya taşınır. Bu arada Alparslan'ın ünlü kumandanlarından Afşin Bey de Maraş'ı Bizanslıların elinden alacaktır.

Anadolu Selçuklu Sultanı 1. Kılıçarslan'ın (1092-1107) yüzyıla yakın sürecek olan Haçlı Seferleriyle (1097-1188) uğraştığı yıllarda, Küçük Asyanın alınmasında büyük yardımları olan kumandanlar, aldıkları bölgelere yerleşerek iç işlerinde serbest, dış politikalarında Büyük Selçuklulara bağlı olarak beylikler kurarlar. Bunlar; Erzurum civarında Saltuklular (1092-1202), Divriği, Erzincan ve Kemah'ta Mengücekler (1118-1252), Tokat, Sivas, Amasya, Kayseri ve Malatya'da Danişmentliler (1092-1178), Güney Doğu Anadolu'da Artuklulardır. Bu Beylikler kısa zamanda Anadolu Selçuklu devleti ile bütünleşirler.

Baycu Noyan idaresindeki Moğol ordusu, Sivas'ın hemen doğusunda Köseadağ'da Anadolu Selçuklu ordusunu beklenmedik büyük bir yenilgiye uğratır

(1243). Moğollar yağmalayıp kılıçtan geçirdikleri Anadolu halkını yarım yüzyılı aşkın sömürürler. Bu dönemde Selçuklu sultanları artık Moğollara bağımlıdır. Köseadağ Savaşından sonra, son Selçuklu Devletinin tarihe gömüldüğü 1308 yılına kadar Anadolu, zayıf Selçuklu sultanlarının idaresinde yönetilecektir.

12. yüzyılın ortalarına kadar çeşitli savaşım ve karışıklıkların yoğun olması nedeniyle Anadolu'da belirli bir sanat çabası olmaz. Ancak kesin bir Oğuz bazı da oluşmuştur. 12. yüzyıldan başlayarak her alanda parlak bir gelişme başlar. Uygur ve Karahanlıların aracılığıyla Büyük Selçuklularda devam eden kubbe problemi, Anadolu Türk Mimarisinde çözüm bulur. Bunun en canlı örneğini cami mimarisinde görmek mümkündür.

13. yüzyılın 4. çeyreğinde gittikçe zayıflayan Moğol hakimiyetine Türk Beyliklerinin karşı koymaları artar. Yıkılmakta olan Selçuklu Devletinin yerine Pervaneoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları, Karamanoğulları v.b. gibi sayıları yirmileri bulan beylikler kurulur. 1337 yılında Kahramanmaraş'ı başkent seçen Dulkadirli Beyliği de bunlardan biridir (2).

Anadolunun kuzeybatısında 1299'dan başlayarak gelişen Osmanlı Beyliği, Selçuklu mimarlığını sürdürür ve artık bir Türk vatanı olan Anadolu'da giderek güçlü bir devlet kurar. Nitekim Dulkadirli Beyliği de 1515'te Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı egemenliğine katılacaktır.

Osmanlı Devleti (Dünya tarihinde Romalılardan sonra en uzun devlet) 621 yıl (1299-1920) varlığını sürdürür. Maraş önceleri onların bir eyalet merkezi iken, 1867'de sancağa dönüştürülerek Halep eyaletine bağlanır.

DİPNOT

- 1 . TURAN, Osman: Selçuklular Zamanında Türkiye. İst,1971, S.18,19,20.
- 2 .ÖNEY, Gönül: Anadolu Selçuklu Mimarî Süslemesi ve El Sanatları. Ank, 1992, S.1,2.

Dulkadirli Beyliği Tarihi (1337-1521)

Dulkadir Adının Tarihçesi

Dulkadirli'lere ait doğrudan veya dolaylı olarak bilgi veren kaynaklarda bu ad Dulğadır, Dulkadir, Zulğadır (1), Zulkadir, Zilkadir, Tolğadır gibi çeşitli şekillerde geçer. Arap kaynaklarda çoğunlukla, Dulğadır veya Tulğadır, Fars metinlerinde Zulkadir olarak geçer. Osmanlılar Dulkadir, daha geç kaynaklarda da Zulkadir olarak kullanırlar (2).

R. Hartmann bir yazıt üzerinde bulunan Dulğadır imlâsını yeğler ve Yunanca kaynaklara dayanarak bu imlânın en eski kaynaklardaki kayıtlara benzediğini belirtir. Faruk Sümer'in, Türkmenlerin İlhanlı hükümdarı Ebu Said'e kısaca Busad dediklerini, Dulkadir'in Abdulkadir veya buna benzer bir adın Türkmen ses uyumuna uydurulmuş şekli olabileceği yönündeki görüşü genelde kabul edilmektedir. 16. yüzyıla ait Maraş Tahrir Defterlerinde Dulkadir adını taşıyan bazı kişilere rastlandığı gibi bugün de Türkiye'nin muhtelif yerlerinde de bu soyadlı aileler vardır (3).

Yayıldığı Alan ve Dulkadirli Soyu

Halep'ten başlayarak Amanos Dağlarının doğusundan Elbistan'a kadar uzanan bölgeye yerleşen bu Türkmenler, Oğuzların Bozok koluna mensup idiler. Dulkadirli halkını oluşturan insanlar çoğunlukla Bayat, Avşar ve Beydili boylarından idiler. Ancak Dulkadir Beylerinin bu boyların hangisine mensup oldukları bilinmemektedir. Dulkadirli halkını teşkil eden Türkmenlerin daha çok Bayatlardan olması beylerinin de bu boydan olma şansını artırmaktadır (4).

Elbistan'ın, Beyliğin ilk merkezi olarak seçilmesinde çeşitli sosyal ve siyasal sebeplerin yanında, coğrafi özelliklerin ve yüzey şekillerinin başlıca rolü oynadığı

sanılmaktadır. Elbistan ve Maraş çevreleriyle, Binboğa Dağları ve güneyde Amik Ovası'na kadar uzanan Gavur Dağları, Dulkadirli Türkmenleri için hem yerleşme hem de yayla yeri olarak kullanılmıştır. Buradan Gazi Antep'e, Halep'e, hatta Diyarbakır'a kadar uzanan geniş düzlüklere sık sık baskınlar düzenleyerek kontrolleri altında tutmuşlardır. Ramazanoğulları ile de bazen çekişmelere girmiş ve Sis (Kozan) ile Geben'i almışlardır. Beyliğin sınırları; Doğuda Adıyaman, Kâhta, Besni, Malatya ve Akçadağ'a kadar uzanmıştır. Uzun süre Harput'u da ellerinde tutan Dulkadirliiler Erzincan'ın güneyinden Darende'ye uzanan çizgi üzerindeki şehir ve kasabaları ellerinde bulundurmışlar, Kayseri - Sivas arasında Gemerek'de de çeşitli yapım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kayseri-Maraş-Malatya üçgeni arası ise her zaman Dulkadirliilerin elinde bulunan bölge olmuştur. Kayseri'nin idaresi yüzünden Karmanoğullarıyla uzun çekişmelere girmişlerdir. 15. yüzyılın sonuyla 16. yüzyılın başlarında Kırşehir ve çevresinde sanat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bunlardan başka Alâüddeve zamanında Dulkadirliilere Payas, Sis (Kozan), Tarsus, Amik Ovası, Gaziantep, Kunduzlu, Zamantı, Aksaray, Niğde, Darende, Rumkale (Halfeti), Kilis ve çevreleri de bağlı bulunuyordu (5).

Dulkadirli Beyliği'nin Yayılış Alanı

Kuruluşu ve Siyasal Tarihi

13. yüzyıl sonlarında Halep ile Antep arasındaki bölgelere yerleşen Bozok Türkmenleri, Memlük kuvvetlerinin kuzeye doğru başlattıkları akınlara bazen Memlük kumandaları emirlerinde katıldıkları gibi, bazen de kendi istekleriyle Çukurova'daki Ermeniler üzerine veya Moğol hâkimiyetindeki Anadolu içlerine doğru akınlar yapıyorlardı. Türkmenler, Memlük fetihlerinin ardından Antep'ten Elbistan'a kadar uzanan bölgeleri de ele geçirmişlerdi. Bunların çoğu Antakya'dan başlayıp kuzeydoğu yönünde Maraş'a kadar uzanan Amanos Dağlarının doğu vadisinde kışlıyor, yaz gelince de vadinin kuzeyinde Binboğalar, Berit, Nurhak, Akçadağ ve Tohma ile çevrili havzadaki yaylaklara çıkıyorlardı. İşte bu havzanın güneyinde bulunan Bozok ve Ağaçeri Türkmenlerinin bir kısmı, Anadolu'da Moğol hâkimiyetini çökerten Zeyneddin Karaca adlı beylerinin etrafında toplanmaya başladılar. Memlüklerin devamlı saldırıları ile sarsılmış olan Ermeni Prenslığının zayıf düşmesinden faydalanan Karaca, 1335 yılında Çukurova'ya girerek Ermeni Prenslığının doğu bölgelerini yıktıktan sonra Maraş'a döndü. Karaca gibi diğer bir Türkmen beyi olan Taraklı Halil de (1337) Elbistan yöresine sahiplenerek Memlükler'in Halep Valisi vasıtasıyla Sultan Muhammed Nasır'dan şehrin hâkimiyet belgesini (berat) aldı. Karaca Bey derhal oğlu Halil'i, Taraklı Halil'i Elbistan'dan atmak için görevlendirdi. Sonuçta Dulkadirliiler şehri ele geçirdi (1337). Sultan Nasır, birbirine rakip her iki Türkmen Beyini de Kahire'ye çağırdı. Rakibi ile aynı anda Kahire'ye ulaşmış olan Karaca, Memlük Sultanı tarafından yeğlenerek Türkmenlerin reisi olarak duyuruldu. Böylece 1337 yılında, Memlüklerin himayesinde Maraş ve Elbistan bölgesinde yaklaşık iki asır kadar devam edecek olan bir beyliğin temeli atılmış oluyordu. Ağustos 1338'de Dulkadirliiler Darende'yi aldılar. Bu fetih Karaca Bey ile Eratnalılar arasında kanlı bir savaşa neden oldu. 1339 Savaşı sonunda Eratnalılar geri çekildi (6).

Karaca Bey yaptığı savaşlarla ün saldı ve Halep taraflarında birçok yer aldı. Ayrıca Melik Zâhir ünvanıyla hükümdarlığa bile kalkıştı. Karaca Bey, durumunu

sağlamlaştırmak ve Memlûk Hükûmeti tarafından gelecek darbeyi karşılamak için kendisine yardımcı arıyordu. İşte tam bu sırada Memlûk beylerinden olup hükûmetine isyan eden Beyboğa ile birleşti ise de, Beyboğa'yı mağlup eden Memlûk kuvvetleri Karaca Beyi de yakalamak için Elbistana girdiler. Bunlara karşı koyamayan Karaca Bey, Sivas ve Kayseri hükümdarı Eretna oğlu Mehmed Bey'e iltica etti ise de Mehmed Bey, Karaca'yı Memlûklere teslim ettiğinden Kahire'ye sevk edilip orada derhal Bâb-ı Zevile'de asıldı (1353).

Karaca Beyden sonra Memlûk devletine bağlı olmak koşuluyla, Elbistan Valiliğine Karaca Beyin oğlu Halil Bey atandı. Halil Bey, bir zaman sonra Maraş, Malatya, Harput, Besni, Amik, taraflarını işgal etmek suretiyle sınırlarını genişleterek üzerine gönderilen iki Memlûk ordusunu da fena halde bozguna uğrattı. Bunun üzerine Dulkadirli sorununu kesin olarak çözmeye karar veren Memlûk Hükûmetinin gönderdiği son ordu, Halil Beyi Harput Kalesine çekilmeye mecbur etti. Halil Beyin bu başarısızlığının sebebi, Memlûklerin teşvikiyle Dulkadir ailesi arasındaki iç çekişmeydi. Memlûk devleti, bu durumdan derhal istifade ile Dulkadir ailesinin bir kısmını kendi tarafına çekti ve o vesile ile Halil Beye suikast yaptırdı. Halil Beyin kardeşi olup, Harput Beyi olan İbrahim Beyin Memlûklere itaati sebebiyle İbrahim Bey, Harput'da bulunan kardeşi Halil'i öldürttü (1386) (7).

Halil Beyin yerine kardeşi Süli Bey emir oldu. Suli Bey, Ramazanoğulları ve Karamanoğulları ile savaşlar yaptı. Mısırlılarla yaptığı son savaşta onları kesin bozguna uğrattı. Mısırlılar bunun da Halil gibi hile ile ortadan kaldırılmasını plânladılar. Aluzülkadriye'den Ali Hanı kışkırtarak Süli Bey uyurken Ali Han tarafından öldürülmesini sağladılar (1397). Bu sırada Berkuk, Mısırda sultan idi. Suli Beyin vefatı sıralarında Timurtaş Ankara'yı ele geçirerek Darende üzerinden Dulkadirli memleketlerine girip, Besni, Maraş, Malatya kentlerini aldı (8).

Süli Bey'in ölümünden sonra oğlu Sadaka Bey, Sultan Berkuk'un yanına giderek, Elbistan Valiliği ve Türkmen reisliğini almak istedi. Fakat bütün hayatında Süli Bey'e karşı rekabet ve mücadelelerde bulunan amcası Nasreddin Mehmet Bey, onunla çekişmeye girmiş ve aralarında sürekli bir savaş başlamıştı. Belki de yine Mehmed Beyin teşviki ile, Sultan Yıldırım Bayezid Elbistan'a yürüdü 2 Ağustos 1399'da burasını ele geçirerek Sadaka Beyi kaçırmaya mecbur etti ve Elbistan Valiliği ile Dulkadirlielerin Beyliğini Nasreddin Mehmed Bey'e verdi (9).

Nasreddin Mehmed Bey, Memlûklerle hoş geçinmeyi yeğledi. Hatta Anadolu'ya giren Timur Ordusunu, Elbistan Türkmenleri ile yaptığı baskınlarla püskürterek Memlûklere karşı bağlılığını fiilen gösterdi ise de Timur, Elbistan'ı işgal ve Malatya ile Besni'yi tahrip ettiğinden Nasreddin Mehmed Bey ister istemez Timur'a boyun eğmeye mecbur oldu. Nasreddin Mehmet 1412'de Ankara'ya gelerek Çelebi Sultan Mehmed ile görüşmüş ve aralarında dostluk başlamıştır.

Nasreddin Mehmet Bey de amcası Süli Bey gibi, Memlûklerle mücadele eden Karaman ve Ramazanoğulları ile sürekli uğraşmıştır. Karamanoğullarının ellerindeki Kayseri şehri ise hizmetine karşılık olarak ona verilmiştir. Ayrıca Nasreddin Bey, Karaman ve Ramazanoğullarını bir savaşta yenerek Karamanoğlu Mehmed Beyi esir almıştır (1419).

Aynı bey tüm bu olaylardan sonra Memlûk devletine bağlılığını göstermek üzere Kahire'ye kadar giderek bir süre kaldıktan sonra pek yaşlı olarak orada vefat eder (1442).

Nasreddin Mehmed Beyden sonra Dulkadirli Beyliği, Malatya Valisi olan oğlu Süleyman Bey'e verilmiştir. Süleyman Bey, babasının Osmanlılar ve Memlûklerle olan dostluğunu devam ettirdi ve kızı Sitti Mükrim Hatun'u 1449'da Sultan İkinci Murad'ın oğlu olup henüz şehzade bulunan Mehmet'e (2. Mehmet'e) verdi. Diğer kızını da

seçtiler. Osmanlıların yeğlediği bu yeni Dulkadir Beyi, kurnazca hareket ederek Memlûklere güler yüz göstermek suretiyle kardeşi Şahbudak'ı ortadan kaldırdıktan sonra bir süre de Osmanlılara bağlı olarak hizmet etti. Kızı Ayşe Hatun'u, Sultan ikinci Bayezid'e vererek ilişkilerini kuvvetlendirdi.

Alâüddevle cesur bir bey idi, bir ara Diyarbakır'ı Akkoyunluların elinden almış ve Şah İsmail ile birkaç defa savaşmış ise de başarılı olamamıştır.

Osmanlılarla Memlûkler arasındaki savaşlarda Hersek oğlu Ahmed ve Hadim Ali Paşa'ların başarılı olamamaları üzerine, Memlûklerin kışkırtmasıyla Osmanlılara karşı cephe alan Alâüddevle'ye o sıralarda hiçbir şey yapılmamıştır. İran Seferi ve Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşından sonra 1515'de üzerine vezir-i âzam Hadım Sinan Paşa kumandasıyla gönderilen Osmanlı kuvvetleri, kendisini Turnadağı Savaşında yendikten sonra yakalayıp dört oğluyla beraber öldürmüşler ve Alâüddevlenin başı, ona arka çıkan Memlûk sultanına gönderilmiştir.

Alâüddevle'nin ölümünden sonra Memlûkler'in bu aile üzerindeki etkisi sona ererek Dulkadirli memleketi Osmanlılara geçmiştir. Beyliğin başına Osmanlı Padişahı adına hutbe okutmak ve para bastırmak izniyle, daha önce bu devlete sığınmış olan Şehsuvar Beyin oğlu Ali Bey atanmıştır.

Ali Bey, Osmanlıların Mısır Seferinde ve daha sonra Şam Valisi Canberdi Gazali isyanında önemli hizmetlerde bulundu. Ali Beyin son başarısını kıskanan Vezir Ferhat Paşa, Artıkova karargahında Ali Beyi dört oğluyla birlikte katlettirdi (1521) (10).

Ali Bey'in öldürülmesinin asıl nedeni, Dulkadir ülkesini doğrudan doğruya Osmanlı topraklarına katmak amacından kaynaklanıyordu. Sınırları Mısır'a kadar uzanmış olan İmparatorluğun ortasında, bağımsız veya yarı bağımsız bir beyliğin

Meml k Sultanı Melik Zahir  akmak'a vererek aralarındaki iliŖkiyi kuvvetlendirdi. Karamanoğulları ile Karakoyunlulara karŖı bir müttefik bulmuŖ olan Osmanlı hükümdarı bu akrabalığı memnuniyetle kabul etti.

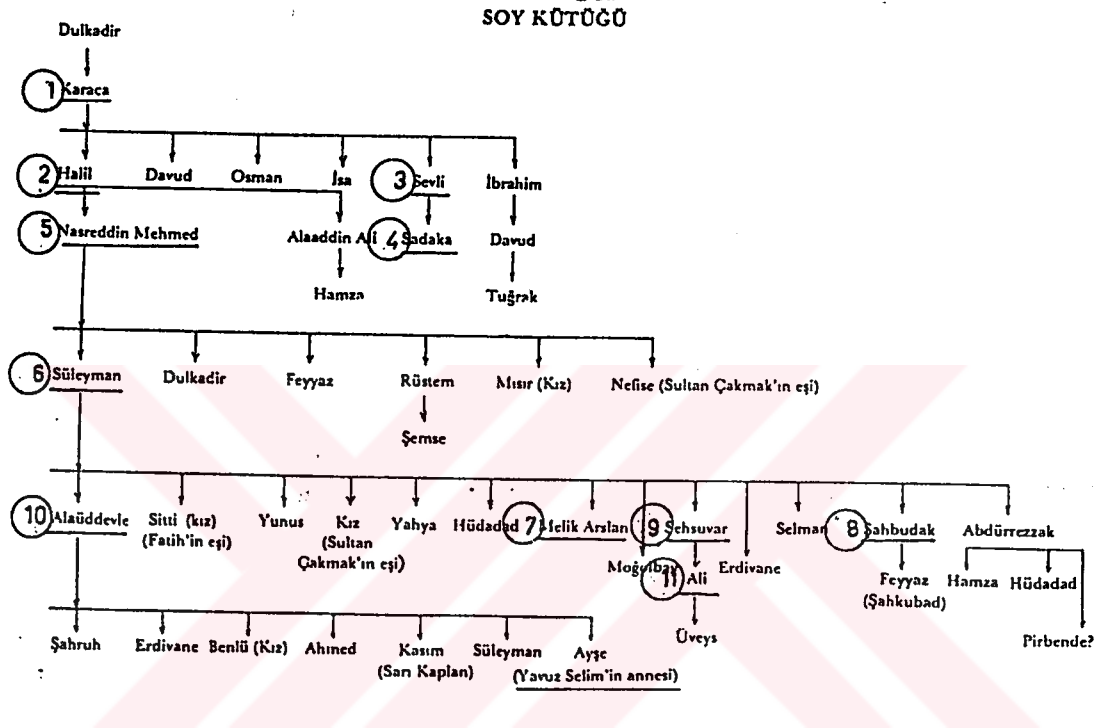
Süleyman Bey 1454'de vefat edince yerine oğlu Melik Arslan Dulkadirli Beyi oldu ise de Beylikte zayıflama görülmeye baŖladı. Akkoyunlulardan Uzun Hasan Bey, Dulkadirliilerden Harput'u aldı. Memlûklerden yardım istemek üzere Kahire'ye giden Melik Arslan, kendisine karŖı olan kardeŖi Ŗahbudak tarafından sağlanan bir fedai tarafından namaz kılarken camide öldürüldü (1465).

Melik Arslan'ın yerine, Meml k Sultanı Kayıtbay tarafından Ŗahbudak, Dulkadirli Beyi olarak tayin edilmiŖ ise de Dulkadirliiler kardeŖinin katili olan Ŗahbudak'ı istemeyip Osmanlılara baŖvurdular. Ŗahbudak 1466'da Mısır'a ka tı. Onun yerine Nasreddin Mehmed Beyin oğlu Rüstem Bey, Meml k Sultanı tarafından Dulkadirli Beyi olarak atandı. Fakat Dulkadirliilerin i  iŖlerine karŖı Osmanlı H k meti, oraya Ŗahbudak'ın diğer kardeŖi Ŗehsuvar Beyi görevlendirdi. İŖte bu nedenle Dulkadirli Beyliği iŖi Osmanlılarla Meml kler arasındaki dostluğun bozulmasına ve nihayet bu iki büyük devletin savaŖmasına neden oldu.

Osmanlı Devleti güvencesinde olan Ŗehsuvar Bey, 1466'da Dulkadirli Beyli ine tamamen sahip olarak Rüstem Beyi devre dıŖ bıraktı. Osmanlı deste indeki Ŗehsuvar Bey, Memlûklere ve Ramazano ullarına karŖı açtığı savaŖlarda baŖarlı sonuçlar aldı ve Halep taraflarına akınlar yaptı. Fakat Emir YeŖbek kumandasındaki Meml k ordusu 1471'de Ŗehsuvar Beyi Antep SavaŖında yendi. Zamantı Kalesine kaçan Ŗehsuvar Bey, oraya teslim olduktan sonra Kahire'ye gönderilerek Sultan Kayıtbay'ın emriyle Bâb-ı Zevile'de asıldı (1472).

Bunun  zerine Meml k Sultanı, Ŗahbudak Beyi ikinci defa Dulkadirli Türkmen Beyliği'ne tayin etti. Osmanlılarda buna karŖı, kardeŖi Bozkurt isimli Al  dddevle'yi

kalması mümkün değildi. Nitekim Ali Beyin (11) öldürülmesinden sonra Dulkadirli ülkesi, Maraş merkez olmak üzere bir eyalet, Bozok Bölgesi de müstakil bir sancak haline getirilerek Osmanlı topraklarına katıldı.(12).

Tablo 1. Dulkadirli Beyliği soy kütüğü

Yönetim Yapısı

Memlük Devletinin desteğinde kurulan Dulkadir Beyliği, 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu devlete bağlı olarak kaldı. Ondan sonra başta bulunan beyler bazen Memlüklerin, bazen de Osmanlıların egemenliğini tanımak zorunda kaldılar. Bu bakımdan Dulkadir Beyleri, devrin hükümdarlık anlayışının gereği olan para bastırmak, hutbe okutmak gibi hak ve yetkilerini bu iki devletin hükümdarları adına kullandılar. Beyliğin üzerindeki etkisi nedeniyle, devlet düzeninde önce Memlüklerin, sonra da Osmanlıların etkisi görülür. Türk devlet anlayışı Dulkadir Beyliğinde de hâkim olup,

devlet ve ülke hanedanının müşterek malı idi. Kuruluştaki başkent yaptıkları Elbistan'da oturan Dulkadir Beyleri daha sonra Maraş'a yerleştiler. Oğulları ise zamanla gelişen Beyliğe katılan Kadirli (Kars-ı Zülkadiriye), Kırşehir ve Bozok Kazalarında babalarını temsil ettikleri gibi, harp zamanlarında da her birisi bir birliği yönlendirip yönelttiler.

Dulkadir Beyleri Melikü'l-Muzaffer, Melikü'l-Kâhir, Emirü'l-Ümerâ ve Sultan gibi ünvanlar aldılar. Dulkadir Beylerinin sarayı hakkında kaynaklarda belirli bir bilgi verilmemekle beraber, adları kaydedilen bazı kişilerin görevlerinden sarayın varlığı anlaşılmaktadır.

Dulkadirlilerin divanı, hükümet işlerini yürütmekteydi. Görevlilerin bazılarının adlarını kaynaklar belirtmektedir. Vezir ve emirler 2. derecede yöneticiydiler.

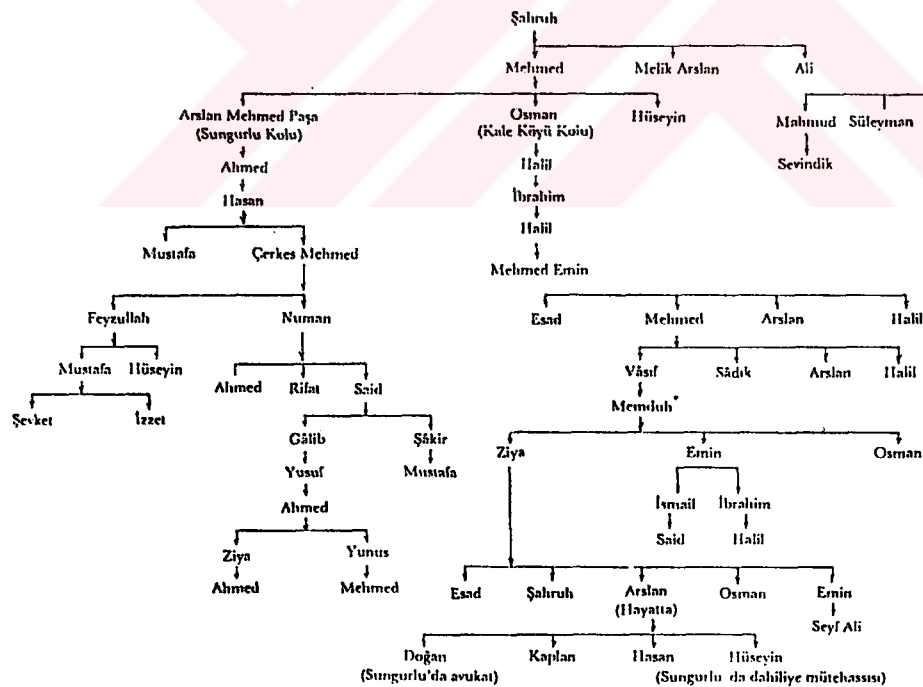
Dulkadir Beyliği Alâüddevle Beyin koyduğu kanun ile bir hukuk devleti haline gelmiştir. Alâüddevle Bey Kanunnamesi adı ile tanınan ve şer'i hukuk ile örfi hukuku kaynaştıran bu kanunname, Osmanlı kanunnamelerine benzeyen hem bir ceza yasası hem de vergileri düzenleyen bir arazi yasasıdır (13).

Askerî Yapısı

Türk devletlerinin hepsinde olduğu gibi, Dulkadir Beyliği de varlığını askerî gücüne borçlu idi. Asker sayısı siyasî olaylara ve savaş durumuna göre değişiyordu. Daha Beyliğin kuruluşu öncesinde, Karaca Bey beş bin kişilik bir kuvvette Çukurova'daki Ermeniler üzerine akın yapmıştı. 14. yüzyıl sonlarına doğru asker sayısı yirmi bin kişiye ulaştı. Çağdaş Fransız gezgini Bertrandon de la Broquiere, 1432'de Dulkadir Beyinin otuz bin kişilik bir kuvvete sahip olduğunu, Dulkadirli kadınlarının dahi savaşçı olduğunu kaydeder. 1465'te Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Harput'u kuşatınca, Dulkadir Beyi Melik Arslan otuz bin kişi ile şehrin imdadına koştu. Dulkadir kuvvetlerini seferde şehzadeler ve emirlerin kumanda ettiği anlaşıyor. Şehsuvar Bey zamanında Dulkadir ordusu, Memlük ordusunu bir kaç kez bozguna uğratacak kadar

güçlenmişti. Mısır Hükûmeti, Dulkadirliileri yenmek için masrafları kısmak ve olağanüstü önlemler almak zorunda kalmıştı. Alâüddevle Bey 1515 yılında Osmanlı ordusunu, Dulkadirliilerin bir kısmı Şehsuvaroğlu Ali Beyin emrinde karşı tarafta bulunmasına rağmen, yirmibeş bin kişilik bir kuvvetle karşılamıştı.

15. yüzyıl sonlarında Dulkadirli ordu düzeninde, Osmanlılardan esinlendiği anlaşıyor. Alâüddevle Bey Kanunnamesi, Osmanlı timar sisteminin aynen Dulkadir Beyliğinde de uygulandığını, dolayısıyla askerî düzenin bu sisteme göre kurulduğunu belgelemektedir. Osmanlı Devletinde olduğu gibi ordunun başında bulunan kumandanlara beylerbeyi dendiği görülüyor. Şehsuvar Beyin katlinden sonra onun Beylerbeyi, Alâüddevle Bey ile birlikte Amasya'da bulunan Osmanlı Şehzadesi Bayezid'in yanına sığınmıştı (14).

Tablo 2.Dulkadirli soyunun günümüze uzantısı

DİPNOTLAR

1. Türkçede yok olan peltek z (ز) 'den ötürü kaynaklarda bazen d, bazen z olarak yer alıyor.
2. YİNANÇ, Refet: Dulkadir Beyliği. Ankara 1989, S. 6
3. A. y. S. 7
4. A. y. S.8
5. A. y. S. 10
6. A. y. S. 8,9,10,11
7. UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri. Ankara 1969, S. 169-170
8. ATALAY, Besim: Maraş Tarihi ve Coğrafyası. İstanbul 1973, S. 46-47
9. YİNANÇ, M.Halil: "Dulkadirîliler" maddesi. İslâm Ansiklopedisi, Cilt 3, S. 659
10. UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı: A.y. S. 171-173
11. Dulkadirîlilerin en son Beyi olan Ali Beyin ölümünden sonra bu ailenin soyu günümüze kadar ulaşmıştır. Ailenin soy kütüğü, çizelge halinde 21. sayfada yer almaktadır.
12. YİNANÇ, Refet: A. y. S. 105
13. A. y. S. 106-107
14. A. y. S. 107-108

Kahramanmaraş Adı Coğrafyası ve Tarihi

Kahramanmaraş

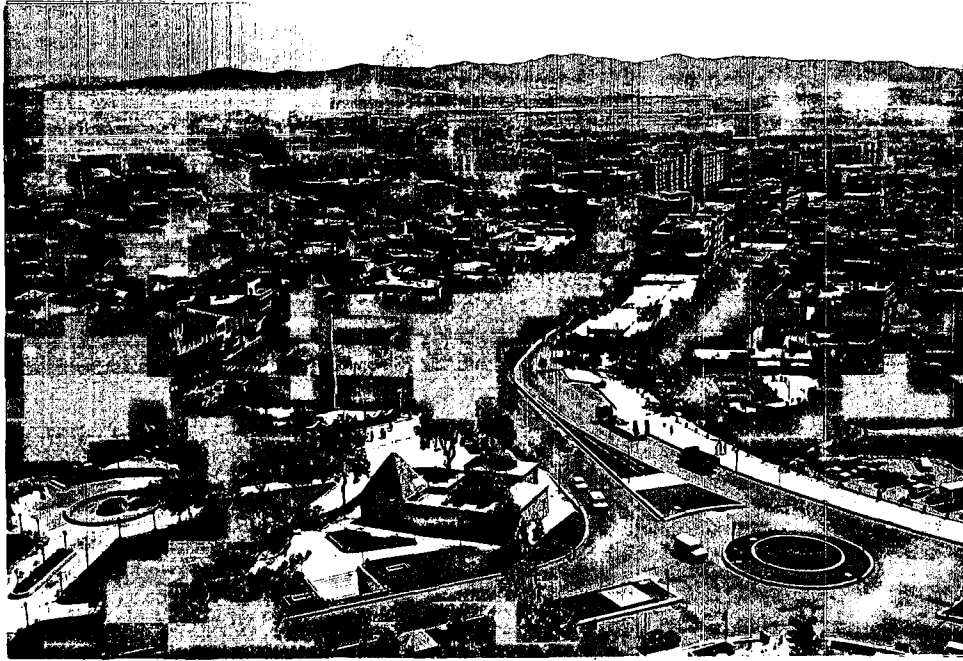
Asur kaynaklarında bu bölgedeki geç Hitit kent devletinin adı Gurgum ve başkentleri Markasi'dir (şimdiki Kahramanmaraş). Roma döneminde Germanikus'un oğlu imparator Kalligula bunu Germanicia'ya dönüştürür ve Bizanslılarda da devam eder. Kent, İslâm Döneminde "Maraş" adını alır. Bu, Arapçada "titreme yeri" demektir (1). Kent yeniden Bizanslıların eline geçtiğinde adı "Marasaion" olarak değiştirilir. Daha sonra yine İslâm Dönemindeki adıyla anılan Maraş, milli mücadele yıllarındaki Fransızlara karşı yürüttüğü direnişten ötürü 7 Şubat 1973'te Kahramanmaraş adını alır (2).

Bizanslılar döneminde doğuda, şu an "Karamaraş" denilen yerde olan kent merkezi Dulkadirliiler döneminde batıya, şimdiki yerine kayar. İslâm egemenliği Suriyeden Anadolu'ya yayıldığı sırada Maraş, Arap-Bizans savaşları sırasında önemli bir üstür. Bu nedenle birçok kez yakılıp yıkılmış, yeniden canlanıp kalkınmıştır (3).

Tarih öncesinden günümüze kadar birçok medeniyete evsahipliği yapmış olan Kahramanmaraş'ın, bu süreç içinde çok önemli bir yeri olduğu görülüyor.

Coğrafya

36° 15' - 37°42' doğu boylamları ile, 37° 11'-38° 36' kuzey yarım küresi enlemleri arasında yer alan Kahramanmaraş, coğrafi konum gereği bulunduğu bölgede tarih boyu önemli bir kavşak ve ticaret odağı olmuştur (4).

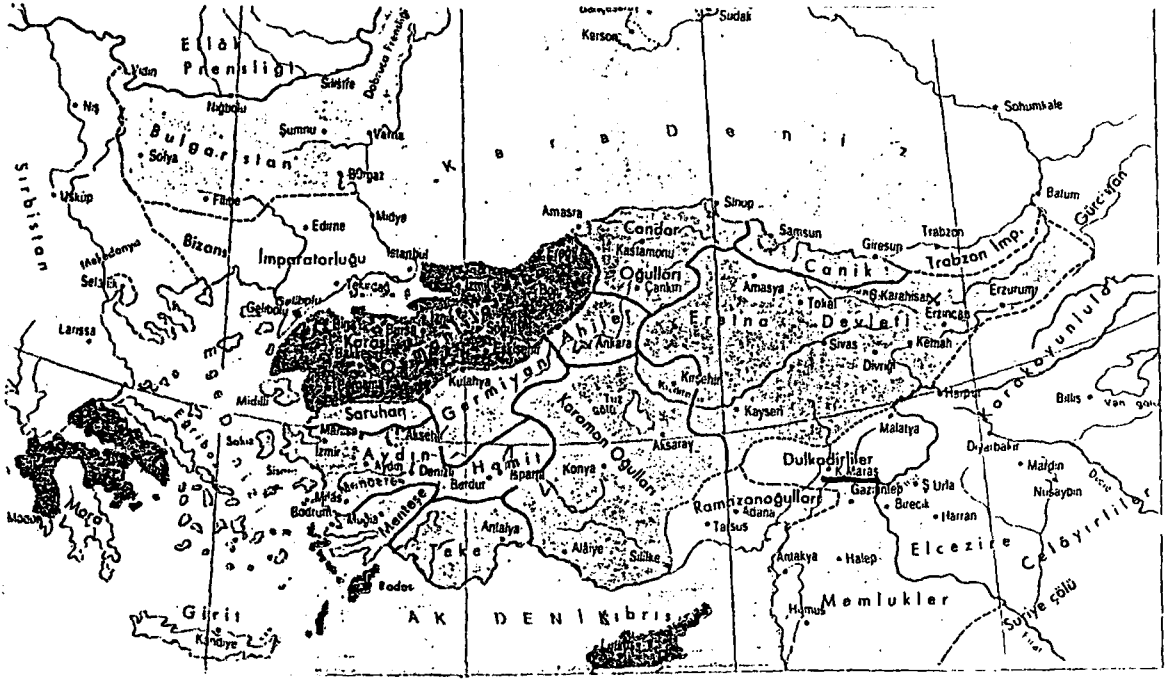
Resim 1. Kahramanmaraş'tan Bir Görünüm

(Önde Ulu Cami ve Taş Medrese yapı topluluğu)

14.326,88 km² lik bir alan üzerine kurulmuş olan Kahramanmaraş kenti, Doğu Akdeniz Bölgesinde kuzeyden Sivas, kuzeybatıdan Kayseri, güneybatıdan Gaziantep, doğudan Adıyaman, kuzeydoğudan Malatya ile çevrili bir ilimizdir (5).

Toros Sıradağlarında yer alan Ahırdağı kitlesinin güney eteğinde, denizden 550-700m. yükseklikte eğimli bir yamaçta kurulmuştur. Maraş Ovasını kuzeyden sınırlandıran bu yükselti yer yer 2403 metreyi bulur. Bu sıradağlar Maraş'da iki iklimi birbirinden ayıran bir çizgidedir. Güney kesiminde Akdeniz, kuzeyinde ise İç Anadolu iklimi hüküm sürer. Belli başlı düzlükler Maraş, Elbistan ve Göksun Ovalarıdır. En önemli akarsular, 210 km ile Ceyhan, 115 km ile Aksu'dur. Bitki örtüsü dağ ve özellikle vadi yamaçlarında yaprakları küçük ve dökülmeyen maki türüdür. İklim elverişli olduğu için kültür bitkileri bakımından da çok zengindir (6).

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Maraş için «dere ve tepeler üzerinde kurulmuş, bağlı, bahçeli güzel akarsuları olan, güneyden kuzeye bir dağ eteğine yayılmıştır. Bu şehrin havasının ve suyunun güzelliğinden halkın benzi kırmızıdır. Çok zeki ve bilginleri vardır. Halk dost severdir, uzun boylu ve yakışıklı gençler hacılara hizmet eder. Türkçe konuşurlar. Halkın çoğu Türkmen'dir» der (7).

Anadolu Beylikleri ve Dulkadirililer

Tarih

Kahramanmaraş yöresinde, Anadolu'nun eski yerleşmeleri bulunmaktadır. Göksun yolu üstündeki Döngel Köyü ve çevresinde bilinen mağaralar yöresinin en eski yerleşim yeridir. Bölgedeki bilinen 50'den fazla höyükten toplanan buluntular, buralarda M.Ö. 4000'lerde yerleşik düzenin var olduğunu kanıtlar (8).

Son yıllarda yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda ilk Kahramanmaraş'ı şimdiki kentin batısında Mağaralı Mahallesi ve Serintepe İlkokulu dolayında Hititlerin kurduğu kanısına varılmıştır (9). Bizanslılar döneminde doğu yakadaki Kahramanmaraş'ın varlığına daha önce değinmiştik.

Döngel Köyü ve yöresindeki arkeolojik taşınır kalıntılar da Kahramanmaraş tarihinin eskilere dayandığını kanıtlar. Kalede bulunan ve Eti hiyeroglif yazısı ile Kral

Harparunda'nın Maraş Aslanı üzerine yazılı söylevi Hititlerden kalan taşınır en değerli kalıntıdır. Kale Roma ve Osmanlı dönemlerinde onararak kullanılmıştır (10).

M.Ö. 1380'de Hititlerin sınırları içinde bulunan Kahramanmaraş'ta bunların yıkılışından sonra M.Ö. 1200-660'ta Geç Hitit Prenslikler Dönemi başlar. Bu prensliklerin tarih sahnesinden silinmesi ile de Maraş M.Ö.660-612 yıllarında Asurların buyruğuna girer(11).

Medlerin başına geçen Kiyaskar, Asurun üzerine yürür ve sonuçta Kahramanmaraş dahil Küçük Asyanın yarısı onların eline geçer(M.O. 583). Zamanla güçlenen Persler M.Ö.546 yılında Kahramanmaraş ve Küçük Asyanın tümünü ele geçirir. Makedonya Kralı İskender M.Ö. 333 yılında Persleri bozguna uğratar. Torosların doğusu ve Kahramanmaraş Makedonya egemenliği altına girer. Bu Krallığının parçalanması ile kent M.Ö. 306-281 yıllarında General Selefkus'un "Selositler" adıyla kurduğu Krallığın sınırları içinde kalır (12).

Maraş M.Ö. I. yüzyılda Romalıların eline geçer. Bu dönemde adı Germanica'dır (13). Ancak ,M.S. 378-395 yıllarında İmparatorluk batı ve doğu diye ikiye bölünür. Bu tarihte Maraş, başkenti Constantinopolis olan Doğu Roma'nın payına düşer (14).

M.S. 637 yılında Abu Ubayda, Halit bin Velid-i Manbie'den Maraş üzerine gönderir ve burayı Bizanslılardan alır. Velid Bin Abdülmelik'in oğlu Abbas tarafından kent tümüyle onarılır. Fakat Maraş M.S. 746 yılında İmparator Konstantin tarafından yeniden kuşatılır (15).

Durmadan el değiştiren bu tarihî kent, 778'de Bizanslıların eline geçer. 786'da Halife Mehdi tarafından yine alınarak bayındır hale getirilir. Halife Harun Reşit'in Maraş Valiliğine atadığı Urmiye Valisi Sait Bin Müslim, tarihî ve stratejik değere sahip olan bu güzel kenti üs haline getirir. 26 Ağustos 1071'de Alpaslan, Bizans İmparatoru

Romen Diyojen'i Malazgirt Ovasında yenerek Türklere yeni bir ufuk açacaktır. Bizanslı komutan Domastin bir ara kenti ele geçirir, ancak Türk komutan Emir Buldac ile Maraş tekrar geri alınır (1085) (16).

1097'de 1. Haçlı Seferi sırasında başta İznik olmak üzere büyük toprak parçaları Haçlıların eline geçer. Haçlılar Göksun ve Maraş yoluyla güneye inerler. 1100 tarihinde ise Danişmentliler Haçlıları yenerek Maraş'ı alır. 1103'te Danişmentlilerle Maraş yakınlarında savaş yapan I. Kılıçarslan kenti alır. I. Kılıçarslan 1107'de ölünce Selçuklular sarsıntı geçirirler. 1136'da Danişmentli Melik Muhammed kısa bir süre için Göksun'u ele geçirir ve kent Danişmentliler ile Anadolu Selçuklular arasında zaman zaman el değiştirir. Selçuklular tekrar harekete geçer ve 1160'da II. Kılıç Arslan kenti kurtarır. Elbistan yöresini Sivas emiri Yağıbasan'a bırakır. 1172'de Musul Atabeği Nureddin Mahmud Maraş'ı ele geçirse de, daha sonraki anlaşmayla geri çekilir. Kent bir ara Nureddin Mahmud ile Selahaddin Eyyubi'nin yönetiminde kalacaktır. 1208-1209'da Selçuklu tahtına geçen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, burayı Eyyubilerden alır (17).

1240'da Maraş ve yöresinde ayaklanmalar görülecektir. Selçuklularda iç karışıklıklar baş gösterir ve 26 Haziran 1243 Köseadağ Savaşında Selçuklular Moğollara yenilir. Beylik, Hülağu İmparatorluğuna bağlanır (18).

Mısırdaki Türk Memlûk Devletini kuran (1250-1517) Aybey'in ölümüyle yerine geçen Memlûk hükümdarı Baybars, 1271'de Moğolları bu bölgeden uzaklaştırır. Kahramanmaraş böylece Mısır Memlûklerinin eline geçer (19).

Maraş ve yöresinde bulunan Dulkadir Türkmenleri Memlûklerin egemenliğinde bir beylik kurarlar ve Dulkadirlilerin ilk beyi Zeyneddin Karaca Bey 1339'da Elbistan'ı ele geçirerek merkez yapar. Dulkadirli Beyliğini ülkesine katmak için fırsat kollayan Yıldırım Bayezid, Memlûklerin zayıf bir durumunda Maraş'ı alır (1339). Memlûklerin kıskırtması ile Alâüddevle Osmanlılardan yüz çevirir. Çaldıran Savaşından sonra Yavuz Sultan Selim 1515'te Sinan Paşa komutasındaki ordusu Dulkadirliler üzerine gönderir.

Turnadağ Savaşında yenilgiye uğrayan Alâüddevle dört oğluyla öldürölür. Böylece Beylik Osmanlıların eline geçer. 1528'de Maraş, Adana ve İçel yöresindeki ayaklanmaları Sadrazam İbrahim Paşa bastırır. Mısırdan gelen İbrahim Paşa güçleri Maraş'ı 1832'de işgal eder ve 1833'te bu işgal sona erer. Maraş Eyaleti 1867'de sancağa dönüştürölerek Halep Vilayetine bağlanır. 1894-95 yıllarında Zeytun'da üslenen ayrılıkçı Ermeni çeteleri Maraş'a saldırır. 22 Şubat 1919'da ise İngilizler burayı işgal eder. 30 Ekim 1919'da Fransızlar kenti İngilizlerden devralır. Kurtuluş Savaşında Maraş saldırgan kuvvetlere karşı verdiği kahramanca savaştan, 12 Şubat 1920 tarihinde kendini kurtaran şehir olarak çıkar ve Fransızlar çekilerek Maraş kurtulur (20). Bu nedenle T.C. Büyük Millet Meclisi'nce kente bu ün eklenmiştir.

DİPNOTLAR

1. SARI, Mahmut: El-Mevarit Arapça-Türkçe Lügat. İstanbul, 1984, S.621.
Bizce bu ad bölge çeltik ekimi yüzünden bataklığa dönüştüğü ve sıtma hastalığına yol açtığı için verilmiş olabilir.
2. Yurt Ansiklopedisi: "Maraş" maddesi. Cilt 7, S. 5654.
3. Darkot, Besim: "Maraş" maddesi. İslâm Ansiklopedisi, Cilt 8, S. 311.
4. ERDOĞAN, Muzaffer: "Maraş". Vakıflar Dergisi, Cilt 7, Ankara 1973, S.162
5. Kahramanmaraş İl Yıllığı: Ankara 1967, S. 22.
6. Kahramanmaraş İl Yıllığı: a.y. S.49
7. Çelebi, Evliya: Seyahatname. Çeviri: Zuhuri DANIŞMAN, 17.yüzyıl İst, 1971
8. 958'de Kılıç Kökten'in yaptığı tarih öncesi araştırmalarından bu bilgiler elde edilmiştir.
Yurt Ansiklopedisi: a.y. Cilt 8, S. 5656
9. ÇOĞALAN, M.Celaeddin: Her yönüyle Kahramanmaraş. İst, 1982, S. 9.
10. ÇOĞALAN, M. Celaeddin :a.y.S.11-12
11. Yurt Ansiklopedisi: a.y. Cilt 8, S. 5655.
12. ÇOĞALAN, M.Celalettin: a.y. S. 16-18
13. Köseoğlu, C : Kahramanmaraş İl Yıllığı. Ankara 1967, S. 74.
14. ÇOĞALAN, M.Celalettin: a.y. S. 19 .
15. HONİGMAN, E: "Maraş" maddesi. İslâm Ansiklopedisi, Cilt 7, S. 313.
16. ÇOĞALAN, M.Celalettin: a.y. S. 20-21.
17. Yurt Ansiklopedisi: a.y. Cilt 8, S. 5658-59.
18. ÇOĞALAN, M.Celalettin: a.y. S. 22.
19. HONİGMAN, E: a.y. İslâm Ansiklopedisi Cilt 7, S. 315.
20. Yurt Ansiklopedisi: a.y. Cilt 8, S. 162.

2.İNCELEME

2.3. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarlığı

Anadolu Selçuklu Devletinin 1243 Köseadağ Savaşı bozgunu ile siyasal birliği sarsılmış, Beylikler Dönemi fiilen başlamıştı. Bu beyliklerin ortak ideali Anadolu’da Türk birliğini yeniden kurmak olup, olay sadece siyasal bir değişim idi.

Anadolu Selçuklu mimarlığı ile Beylikler Döneminin mimarlığını birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir(1). Beylikler kendilerini Anadolu Selçukluların varisi saymışlar ve yapılarını onların mimari anlayışına uygun olarak sürdürmüşlerdi. Bazen aynı, bazen de yeni arayışlar ortaya koyarak “İlk Devir Osmanlı Mimarisine” zemin hazırlamışlardır.

14. yüzyıl başından 16. yüzyıl ilk çeyreğine kadar devam eden ve bulundukları bölgede önemli bir siyasî rol oynamış olan Dulkadirli Beyliği yapılarına bakıldığında, inişli çıkışlı ve mücadelelerle geçen sosyal ve siyasal yaşantılarının, yapılarının niceliğine yansıdığı görülür. Yine de Dulkadirli, diğer beylikler gibi varisi oldukları Anadolu Selçukluların sanat anlayışına sahip çıkarlar. Böylece cami, mescit, medrese, türbe, han, köprü, zaviye ve bunun gibi yapılar geleneği Dulkadirli’de de devam eder. Ancak bölgesel özellikler de etkin olur. Memlük, Akkoyunlu, Ramazanoğulları Beyliği etkisi en çok dikkat çekenlerdir. Bunlar tasarım değil bezeme bazındadırlar.

Siyasal çalkantılar nedeniyle Dulkadirli mimarlığının (54) onların ancak son dönemlerinde (16. yüzyıl 1. çeyreğinde) olgunlaştığı görüşü yaygındır. Böyle bir dönemde Elbistan Ulu Camisi görülen merkezdeki büyük kubbeyi 4 yarım kubbenin desteklemesi gibi çok olgun bir çözüme karşın, genelde Kahramanmaraş ve Darende Ulu Camilerinde olduğu gibi Anadolu Selçuklu tipi çok ayaklı camiler çoğunluktadır. Medrese, mescit ve türbelerde, mimarî elemanlarda, almalı örgüde, taş bezemelerde, kapı ve pencere formlarında yer yer güneyli etkiler görülmektedir. Yine de yapılarında

belirli bir yorum birliği olmaması çok hareketli siyasal ve sosyal grafikleriyle ilgili olsa gerekir.

DİPNOT

1. YETKİN, S.Kemal: İslâm Mimarisi. Ankara 1965, S. 212

2.2. Dulkadirli yapıları, dizini ve özellikleri (tasarım, gereç, örtü, süsleme v.b.)

DULKADIRLI YAPILARI DİZİNİ

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	ZAVİYE	KÖPRÜ	KALE	Ulaşmamış
Kahramanmaraş Ulu	+							
Kahramanmaraş Taş		+	+	+				
Kahramanmaraş Hatuniye	+			+				
Kahramanmaraş İkime Hatun (Ödemiş)		+		+				
Kahramanmaraş Haznedarlı	+							
Elbistan Ulu	+							
Afşin Eshabü'l Kehr	+							
Gemerek Şahruh Bey		+						
Çandır Şahruh Bey		+						
Kadirli Ala		+						
Gaziantep Alaüddevle (Aladola)	+							
Adıyaman Ulu	+							
Bahçe Ağcabey	+							
Darand Ulu	+							
Darand Dana Bey		+						
Kalecik Şehsuvar	+							
Kahramanmaraş Mihriban Köyü	+							+
Kahramanmaraş Muradiz Köyü	+							+
Kahramanmaraş Göynük Köyü Murat	+							+
Kahramanmaraş Alaüddevle Bey		+						+
Kahramanmaraş Şadi Bey	+							+
Kahramanmaraş Ali Ağa		+						+
Elbistan Ümmet Baba	+							+

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	ZAVİYE	KÖPRÜ	KAL	Ulaşmamış
Elbistan Pınarbaşı Köyü, Ali Bey	+							+
Elbistan Ekmekçi		+						+
Elbistan Ergeni Köyü.		+						+
Pınarbaşı Hazran Köyü Süleyman Bey		+						+
Pınarbaşı Aşidin Köyü, Melik Gazi		+						+
Pınarbaşı Kelamin Köyü.		+						+
Pınarbaşı Şehsuvar Bey	+							+
Zamanlı Kalesi	+	+						+
Zamanlı Kalesi Yarı Süleyman Bey		+			+			+
Pınarbaşı Gümüşin	+							+
Pınarbaşı Dıraz Köyü.	+							+
Çandır Boğazbendi Köyü.	+							+
Akdağ Kozan Köyü, Şahruh Bey		+						+
Boğazlıyan İlisu Köyü, Şahruh Bey		+						+
Kırşehir Kara Yusufini Köyü	+							+
Kırşehir İğdecik Köyü	+							+
Kırşehir Hacılar Köyü	+							+
Kırşehir Halifelü Köyü	+							+
Haruniye	+							+
Kayseri Hatuniye (Şamiler)			+					
Kahramanmaraş İmarat			+					+
Kahramanmaraş Kadi			+					+

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	ZAVİYE	KÖPRÜ	KALE	Ulaşmamış
Kahramanmaraş Hatuniye			+					+
Gaziantep Nasreddin Mehmet Bey			+					+
Elbistan Hatuniye			+					+
Afşin Eshabül Kehr			+					+
Pazarören Zamanlı			+					+
Kayseri Nasırıye			+					+
Kadirli Kasım Bey			+					+
Kudüs Gadirîye			+					+
Maraş Nebevîyye İmaratı								+
Pazarören Koçağuz Süleyman Bey				+				
Hacıbektaş Balım Sultan				+				
Çandır Şah Sultan				+				
Malatya Sitti Hatun				+				
Kızılırmaküstü Şahrun Bey						+		
Hasankale İlçası								
Harput							+	
Kahramanmaraş							+	
Kayseri							+	
Kırşehir Ahi Evran					+			
Kahramanmaraş Seyyid Mazlum					+			+
Kahramanmaraş Bumdede					+			+
İsa Baba					+			+
Omuzu Güçlü (veri ?)					+			+

Yapı Adı	Yapı Türü (günümüze Ulaşmış)							Günümüze
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	ZAVİYE	KÖPRÜ	KALE	Ulaşmamış
Kahramanmaraş Çomakbaba					+			+
Kahramanmaraş Sadülaziz					+			+
Kahramanmaraş Yeniçmar					+			+
Çamlubel Kövü Ümmet Dede					+			+
Dibeköyüğü Kövü Osman Dede					+			+
Kızılbük Kövü					+			+
İncirli Kövü Kara Dede					+			+
Mihriban Kövü					+			+
Göynük Kövü					+			+
Tutalanı Kövü					+			+
Kalendir Kövü Ayrılgan Hacı Dede					+			+
Elbistan Ümmet Baba					+			+
Ebecik Kövü Ahmet Bey					+			+
Afşin Dede Baba					+			+
Eshabü-l Kef					+			+
Pınarbaşı Şehsuvar Bey					+			+
Hazran Kövü Süleyman Bey					+			+
Kızancık Kövü Seyyid Selahattin					+			+
Çokviran Kövü					+			+
Güllüceviran Kövü					+			+
Tahtalasun Kövü					+			+
Yassıpınar Kövü					+			+
Gaçkar Kövü					+			+
Ahidivan Kövü					+			+

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze
	CAMI	MESCİT	MEDRESE	TÜRBİ	ZAVİYE	KÖPRÜ	KAL	Ulaşmamış
Gümüşgün Köyü Dede Abdal					+			+
Karakir ?					+			+
Tekneli Köyü Süleyman Bey					+			+
Mancıklar Köyü Alaüddöve					+			+
Mamasa Köyü Alaüddöve Bey					+			+
Karacavank Köyü Melik Arslan					+			+
Hamamak Köyü Murat Bey					+			+
Pazarören Melik Gazi					+			+
Kelamin Köyü					+			+
Özencik Köyü					+			+
Şolak Köyü Keremüddin					+			+
Kesekviran Köyü					+			+
Akarca Köyü					+			+
Şeyh Selahattin					+			+
Direklüviran Köyü					+			+
Karakır Köyü					+			+
Haruniye Zevniye Köyü					+			+
Andırın Obruk Köyü					+			+
Melenk Köyü					+			+
Firakdin Köyü					+			+
Köstire Köyü					+			+
Dıraz Köyü					+			+
Safan Köyü					+			+
Serhor Köyü					+			+
Gemerek Karaözü Köyü					+			+
Çandır Köyü					+			+

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze Ulaşmamış
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	ZAVİYE	KÖPRÜ	KAL	
Yozgat Boğazlıyan Terli Kövü					+			+
Akdağ Pirçepınar					+			+
Kapuluca Kövü					+			+
Anıran Alaüddeve Bey					+			+
Akdağ Şahverdi Fakih					+			+
Erbag Aliki Kövü					+			+
Göksun Kanlukavak Kövü Şehsuvar Oğlu Ali					+			+
Batıçevresi Yusuf Abdal ?					+			+
Gedük Yöresi Seyyid Selahaddin ?					+			+
Akdağ Yör. Kılıç Abdal Kövü					+			+
Toraman Kövü Ali Derviş					+			+
Boğazlayan Yol Kulu Kövü Yozgat					+			+
Karadere ?					+			+
Yukarı Konak ?					+			+
Aşağı Konak Yunus Halife ?					+			+
Yolageldi ?					+			+
GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILAR	10(%35,7)	6(%21,4)	2(%7,1)	7(%25)	1(%35)	1(%3,5)	1(%3,5)	Toplam 28
GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN YAPILAR	16(%54,8)	11(%40,1)	10(%39,2)	-	71(%52,9)	-	-	Toplam 108
GENEL TOPLAM	26(%99,1)	17(%62,5)	12(%88)	7(%5,1)	72(%52,9)	1(%0,7)	1(%0,7)	136 yapı

Not: Maraş Tahrir Defterlerinden yararlanılarak hazırlanan bu dizin için bakınız: YİNANÇ, Rafet : Dulkadirli Beyliği. Ankara 1989, S.119-139

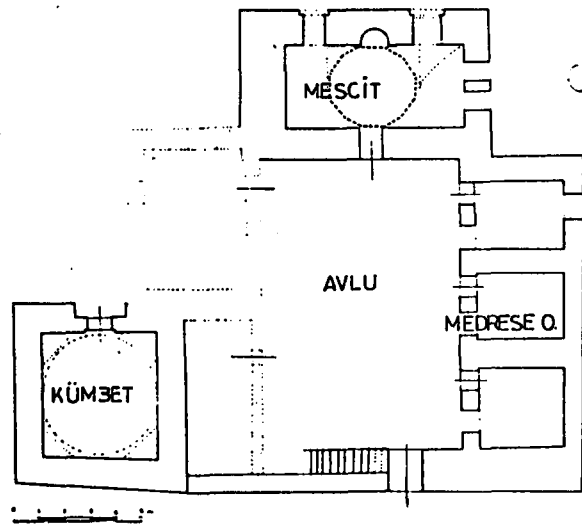
Dizinin son 11 yapısı için bakınız: SÜMER Faruk: "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar 1" DTCF Cumhuriyetin 50. Yılına anma kitabı. Ankara 1973, S.321.

Dulkadirli Yapılarının Tanıtımı

Kahramanmaraş Taş Medrese Mescit ve Kümbet Yapı Topluluğu: Alaüddeve Beyin yaptırdığı topluluk Ulu caminin kuzeyinde olup, bir avlu çevresinde sıralanır. Batı kanatta 3 medrese odası, güneyinde enine plânlı kubbeli mescit, kuzeydoğu köşede kümbeti vardır (Plân 1, Resim2). İnceyonu örgüsünden ötürü taş medrese diye anılır. Bazı bezemeleri Hatuniye Camisinininkilere benzer. Osmanlı döneminde Bektutiye adıyla çalışır durumda olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır (1).

Enine plânlı mescidin üzerini ortada küçük fakat yüksek bir kubbe, yanlarını ise iki tonoz örtmektedir (2). Kare plânlı kümbetin duvarları sağır olup, içi de dışa uyarak kare plânlıdır. İmareti yıkılıp yok olmuştur. Kümbetin yarısından azı avluya, çoğu doğu yönde dışa taşkındır. Güney yönde bulunan kapısının dışa açılması eklenti olduğu düşüncesini artırır. (3) Mescidin yakınında bulunan Hâtun Değirmeninin geliri imamına tahsis edilmiştir (4).

Binanın yapım tarihi 1501 olarak verilmektedir (5). Bu, tarihi olaylara da uygun düşmektedir. Diğer medreselerdeki eyvanın yerini almış olan mescidin önü, yakın tarihlerde camekânla kapatılmıştır. Kümbetin Alaüddeve'nin çocuklarından Kör Şahruh Mehmet Bey veya kızı Ayşe Hatun'dan hangisi için yapıldığı bilinmemektedir.

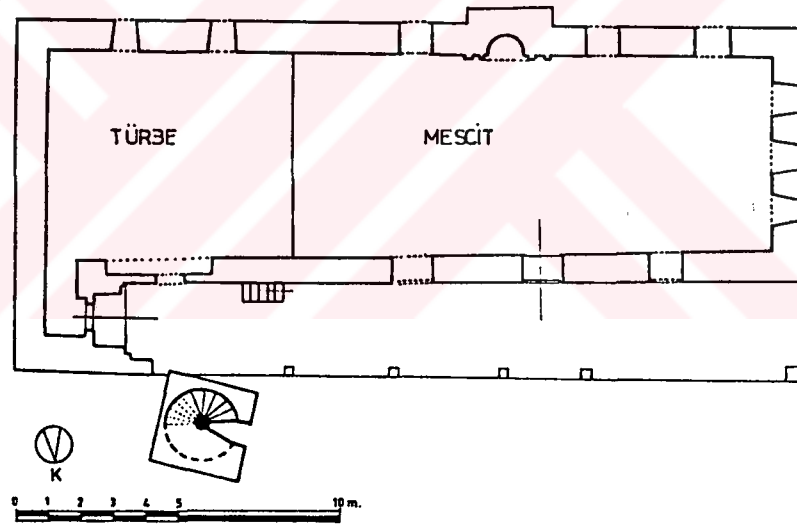

Plân 1. Kahramanmaraş Taş Medrese, Mescit ve Kümbet Yapı Topluluğu

(H.Gündoğdu)

Kahramanmaraş Hâtuniye Camisi ve Altındaki Türbe: Enine plânın özgünlüğünü koruduğu sanılır. İnceyonu duvarları, ahşap tavan ve çatılı, kiremit örtülüdür. (Plân 2). Cami, Yavuz Sultan Selim'in büyükannesi (Alâüdevle'nin de karısı) Şems Hâtun tarafından yaptırılmıştır. Bundan ötürü da camiye "Hâtuniye" ismi verilmiştir. Arifi Paşa, yerinden sökülerek dışarıdaki çeşmenin üzerine yerleştirilen kitabesinin 1509 tarihli olduğunu belirtmiştir (6). 1913 senesi okunabildiğine göre Arifi Paşa'nın bu belirlemesine katılmak gerekir (6).

Caminin sol (doğu) yönünde, pencere parapetinden 2,40 m aşağıda, küçük bir taş kapıdan, yapının kısa galerili beşik tonozla örtülü mezar hücrelerine girilir. İçerideki iki sandukadan birinin Alâüdevle'nin karısı Şems Hatun'a, diğerinin oğluna ait olduğu sanılmaktadır. Türbenin 1509 yılında Cami ile birlikte (yazıtı okunamıyor) yapıldığı ileri sürülür. (7)

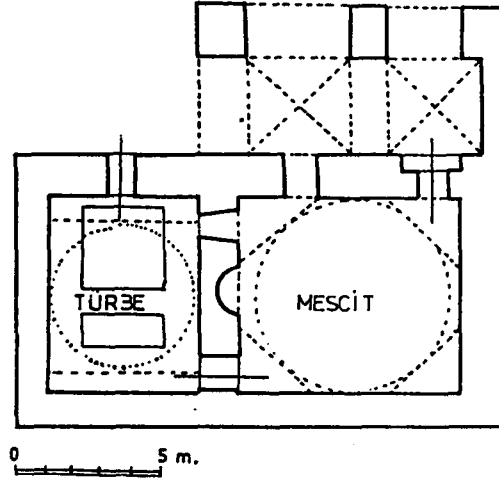

Plân 2. Kahramanmaraş Hatuniye Camisi (H.Gündoğdu)

Kahramanmaraş İklime Hatun (Ödergicici) Mescidi ve Bitişik Türbesi: İklime Hatun Mescidi yanyana ve birlikte yaptırılmış iki ayrı işlevli ve kubbeli bir yapıdır. Üç ayaklı iki kemerli ve çapraz tonozlu son cemaat yerinden mescide, oradan da bir kapıyla türbeye girilmektedir (Plân 3). Mescit bölümünde, arslan göğsünü andıran ara elemanlarla kubbeye geçilmektedir.

Türbe dikdörtgen plânlıdır. Üstte doğu ve batı yöne konan kemerlerle, alan kareye çevrilerek kubbenin oturması sağlanır. Batı yönde dışarıya açılan bir kapısı daha

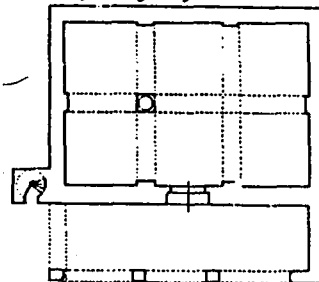
vardır.Yazıtına göre bu mescit ve türbe Şahruh Beyin kızı İktime Hatun tarafından 1547’de yaptırılmıştır (8).

Plân 3. Kahramanmaraş İktime Hatun Mescidi ve Türbesi (H.Gündoğdu)

Kahramanmaraş Haznedarlı Camisi: 1973 yılında briket duvarlar üzerine, düz damlı olarak tümüyle yenilenmiş caminin son cemaat yeriyle minaresi, orjinal olarak durmakta olup, minarenin doğusuna abdest alma yeri ve tuvaletler eklenmiştir (Plân 4). Caminin, 16x15mboyutlarında, kareye yakın bir alana kurulduğu anlaşılmaktadır. İçerisindeki orjinal bir dikmeden, mihraba paralel iki sıralı üçer bölüme ayrıldığı, doğu ile batı duvarlarından biraz taşan ayaklar ve olması gereken diğer dikmeye bakarak üzerinin altı küçük kubbe ile örtülü olabileceği ileri sürülmektedir (9). Her bir sahinin dörder m eninde olması, ahşap kirişlemeli olabileceğini bizce daha çok akla getirmektedir.

Adından da anlaşılacağı üzere, Dulkadirli Beyi Alâüddevle'nin hazinedarı tarafından yaptırılmıştır. 1971 yılında yapılan incelemelerde etraftaki bezemeli taş parçalar üzerindeki örneklerin İktime Hatun Mescidi Türbesindekilere benzediği belirtilmiştir. Alâüddevle'nin iktidarda olduğu yıllarda (1479-1515) haznedar olan kişi tarafından yaptırıldığına göre cami,15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başına tarihlenebilir.

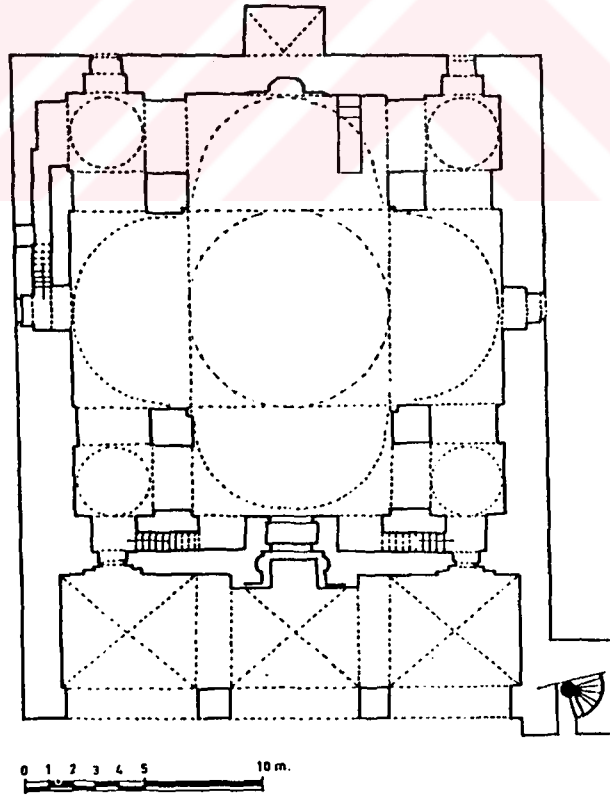

Plân 4. Kahramanmaraş Haznedarlı Camisi (H. Gündoğdu)

Elbistan Ulu Camisi: Baldakan kurgulu, 4 yarım kubbeyle destekli kare plânlıdır. (10) (Plân 5).

Oktay Aslanapa, Şehsuvar Beyin oğlu (Osmanlılarca öldürülen Alaüddevlenin torunu) Ali Bey tarafından 1515-1522 yıllarında Osmanlı üslubunda yeniden yaptırıldığı savunur (11). Yapıda bulunan 1816 tarihli onarım yazıtı son şeklini bu tarihte aldığını da düşündürmektedir. Aynı yıllarda (1516-20) Diyarbakır’da yaptırılan Bıyıklı Mehmet Paşa (Kurşunlu) Camisi de aynı plândadır.

Yapının kuzey yüzünde taçkapı kemeri üzerinde ve son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde birer yazıt bulunmaktadır. Taçkapıdaki 4 satırlı sülüs yazıt 1239-1240 tarihli olup Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev’le, yapımını emreden Emir Mübarezeddin Cavlı’nın adlarını içerir (12). Bu tarih yapımından 300 yıl öncelerine ait olduğuna göre başka bir yapıya (aynı veya başka bir yerde) ait olmalıdır.

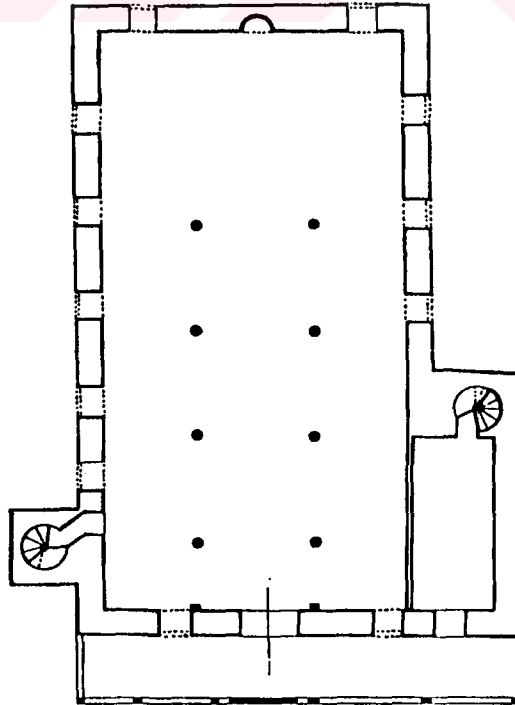
Plân 5. Elbistan Ulu Camisi (M. Sözen)

Afşin Eshabü-l Kehf Camisi İlavesi: Cami, ribat ve handan oluşan yapı topluluğunu 1204-1234 yılları arasında Maraş Emiri Nusreddin Hasan bin Abdullah yaptırmıştır (13).

Dulkadirîliler zamanında yapılmış olan (amcası Rüstem Beyin kızı) eklenti vadiye uçmuştur. Yazıtı buranın Alâüddevle'nin yeğeni Şems Hâtun tarafından yaptırıldığını gösteriyor. Mescide bitişik olarak yapılmış bu eklenti, alt ve üst iki katlı üçer odadan oluşuyordu. Cami Osmanlılar zamanında onarılmıştır (14).

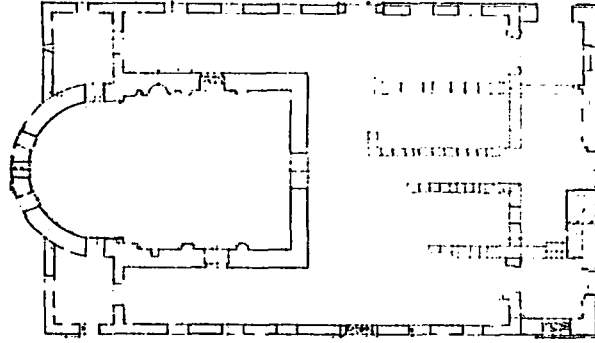
Gemerek Şahruh Bey Mescidi: Kırşehir Beyi olan Şahruh Bey tarafından 1522 yılında yapılmıştır. Mescit daha sonra harap olmuş, Çapanoğlu tarafından 1822'de onarılmıştır. Yeniden yapılracasına değişmiş olan cami özgürlüğünü bugün tamamen kaybetmiştir (15).

Çandır Şahruh Bey Mescidi: 15. yüzyıl sonları 16. yüzyıl başlarında Kayseri, Kırşehir ve Yozgat'ın doğu ilçelerini ellerinde bulunduran Dulkadiroğullarının son hükümdarı Alâüddevle'nin oğlu Şahruh Bey (1479-1515) tarafından yaptırılmıştır. Son cemaat yeri beş ahşap dikmeli olup, harim derinliğine 3 sahınlıdır. (16) (Plân 6).

Plân 6. Çandır Şahruh Bey Mescidi (H. Acun)

Adana Kadirli Alamescit: Bu Roma tapınağı 1489'da Dulkadirlielerin burayı almasıyla camiye çevrilmiştir. Bugün eserin batı tarafındaki kısa ve silindirik gövdeli minaresinden başka Türk devrinden kalma bir kalıntı yoktur ve terkedilmiş durumdadır (17).

Plân 7. Adana Kadirli Alamescit (O.C.Tuncer)

Gaziantep Alâüddevle (Alidola) Camisi: Dulkadir Beyi Alâüddevle Bozkurt tarafından 1479-1515 yılları arasında yapılan cami kubbeli (çapı 15,30m) ve tromplu olarak 1901 yılında yenilenmiştir. Özgün minare ise şimdiki kitleden yarım metre açıkta ve kuzeydoğu köşededir (18).

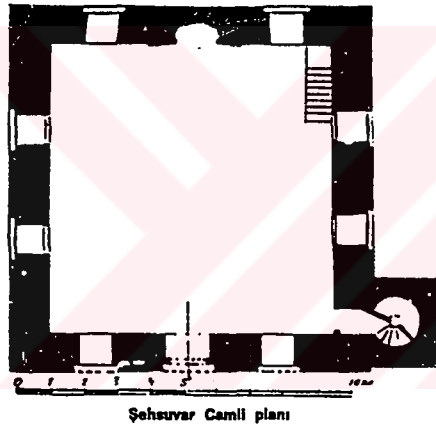
Adıyaman Ulu Camisi: Dulkadiroğullarından Alâüddevle Bey yaptırmış olup, bugünkü yapı 1863'de eski cami nin yıkılarak yeniden yapılmış şeklidir ve 1902'de de büyük bir onarım görmüştür. Kare plânlı olup dört ayağın taşıdığı büyük bir kubbeden oluşur (19).

Adana Bahçe Ağcabey Camisi: Dulkadiroğullarından Alâüddevle tarafından, 1489-1490 tarihinde yapıldığı ileri sürülen yapı, değişerek günümüze gelir (20). Yerel özellikler gösteren anıtsal minaresinin, özgünlüğünü daha iyi koruduğu görülüyor.

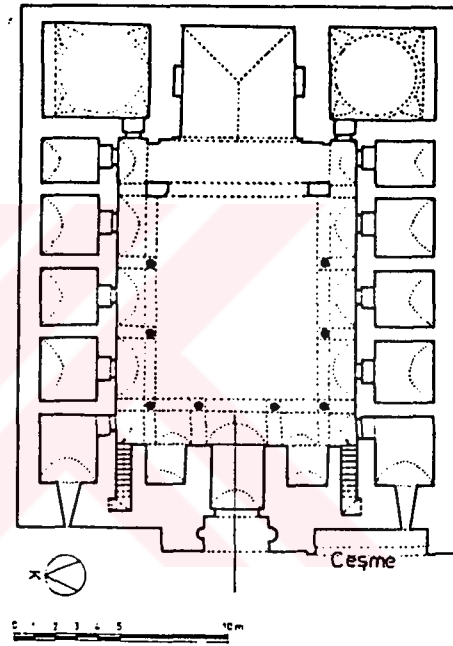
Malatya Darende Ulu Camisi: Dulkadirlielerin bu bölgede hüküm sürdüğü 1479-1515 yıllarında Alâüddevle Bozkurt tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Yazıtı yoktur. Dikdörtgen plânlı ve özelliğini kaybetmiş hariminin dışında kalan minare, eski camiden kalmıştır ve Kahramanmaraş'taki bazı Dulkadirli minareleri ile benzerlik gösterir (21).

Malatya Darende Dâna Bey Mescidi: Harim zemin kotuna kadar yıkık olup, mineresi de haraptır. Dulkadirililere yakınlığı bilinen Dana Beyin, yapıyı 15. yüzyılda yaptırdığı kabul edilmektedir (22). Özellikleri bu görüşü destekler.

Ankara Kalecik Şehsuvar Camisi: Yazıtı olmayan bu eser (15y), Şehsuvar adını taşıması, yapı özelliği ile siyasal alanları içinde olması açısından Dulkadirli eseri kabul edilebilir. Cami kareye yakın dikdörtgen plânlı olup üstü ahşap çatı ve kiremit örtü ile kaplıdır (23).

Plân 8. Ankara Kalecik Şehsuvar Camisi
(Vakıflar Gn. Md.)

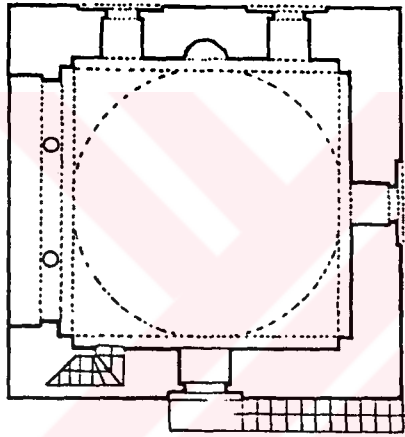

Plân 9. Kayseri Hâtuniye Medresesi
(M.Sözen)

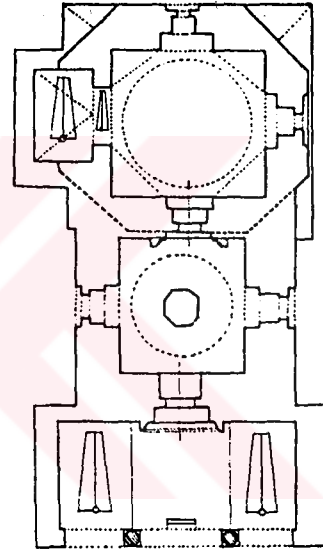
Kayseri Hâtuniye (Şamiler) Medresesi: Açık avlulu Hatuniye Medresesi, derinliğine bakışimli (simetrik) plâni, anıtsal ön yüzü ve buradaki çeşmesiyle Anadolu Selçukluların klâsik medrese tipine uyar (Plân 9). 4 yanı revaklı avlunun sağ ve solunda beşik tonozlu beşer oda vardır (24). Ana eyvan girişin karşısında olup, iki yanında kubbeli medrese odaları bulunur. Taçkapı üzerinde bulunan yazıtta Dulkadirli Halil Beyin oğlu Nasreddin Mehmed'in adı geçer 1432. (25)

Kayseri Pınarbaşı Pazarören Koçcağız Süleyman Bey Kümbeti: Tümüyle tuğladan örülen yapı kare plânlı ve 2 katlıdır. Cenazelik katını beşik tonoz örter. Mescit katı üstte 8'gene dönüşürken içten kubbe dıştan sekizgen kasnaklı ve piramit örtülüdür. (Plân 9) (26).

Türbenin kuzey girişi üzerinde, Dulkadirli Nasreddin Mehmed'in oğlu Süleyman Bey tarafından 1440 tarihinde yaptırıldığını gösteren yazıtı vardır (27)

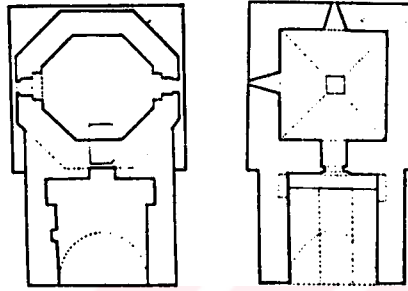
Plân 10. Süleyman Bey Türbesi
(O.C Tuncer)

Plân 11. Hacı Bektaş Balum Sultan Türbesi
(M.Akok)

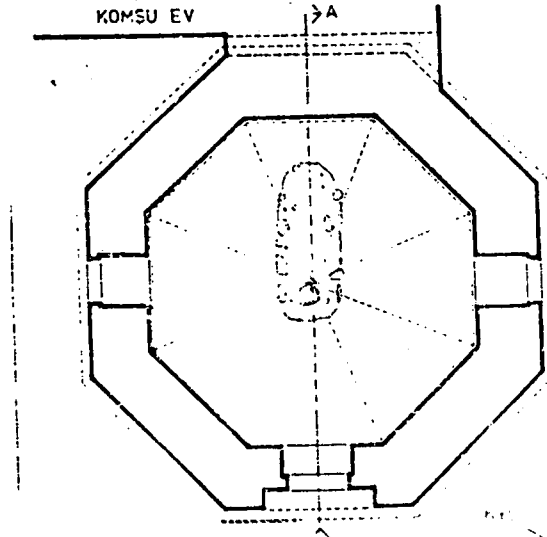
Nevşehir Hacıbektaş Balum Sultan Kümbeti : Kitle üç bölümden oluşur, 3 gözlü giriş bölümü ile Kümbet arasına dıştan beşik çatılı ara bölüm eklenmiştir. Anadoludaki Eyvan Tipi Türbeleri anımsatır (Plân 11). Asıl türbe, kare bir alt kaide üstünde yükselen, sekizgen gövdeli ve piramidal külâhla örtülüdür (28). Dulkadirli Şehsuvar Beyin oğlu Ali Bey tarafından 1520'de yaptırılmıştır.

Yozgat Çandır Şahsultan Hatun Kümbeti: Beşik tonozlu ve beşik çatılı giriş eyvanının arkasında, sekizgen gövdeli ve külâhlı (içi kubbe) kümbet bölümü vardır. Tekne tonozlu alt kat kare plânlıdır. (Plân 12). Dulkadirli Beyi Şahruh'un karısı Şah Sultan'a ait olan türbe, Şahruh Bey tarafından 1499-1500 tarihinde yaptırılmıştır. (29)

Plân 12. Çandır Şah Sultan Hatun Kümbeti (H.Acun)

Malatya Eski Malatya Sitti Zeynep Hatun Kümbeti: Dulkadirli Beyi Süleyman'ın kızı olan Sitti Hatun adına 1467'de yapılmıştır. Selçuklu yorumunda ve Osmanlı tek katlı türbe anlayışındadır (Plan 13). Gövde içeride dışa uyarak sekizgen plânlıdır. Gövde (dış) üstte biraz sivrice taş kubbeyle son bulur. Yapı son derece sade, profilsiz ve bezesizdir. Taş malzemeli yapı dönemin ekonomik koşullarını yansıtır (30)

Plân 13. Eski Malatya Sitti Hatun Kümbeti (O.C. Tuncer)

DİPNOTLAR

1. BALTACI,C: Osmanlı Medreseleri. İstanbul 1976, S. 560-561
2. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S. 46.
3. TUNCER, O.Cezmi: Anadolu Kümbetleri. Cilt 3, Ankara 1986, S. 245-247
4. YİNANÇ, Refet: Dulkadir Beyliği. Ankara 1989, S.121.
5. GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S.46 (Refet Yinaç'ın La Dynastie de Dulghadir adlı eserinden ilerecek mescidin yapıım tarihini 1501 olarak vermiştir.
6. GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S.32
7. BAYBURTLUOĞLU, Zafer:"Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı". Vakıflar Dergisi, Ankara 1973, Sayı 10, S. 242.
8. GÜNDOĞDU, Hamza:A. y. S.42-43.
9. GÜNDOĞDU, Hamza:A. y. S.35-36.
10. EFEOĞLU,Kıvanç: Afşin ve Elbistanda Türk Eserleri (Lisans Tezi). İst. 1969. S.33
11. ASLANAPA, Oktay: Türk Sanatı. İstanbul 1973, Cilt 2, S.231.
12. DURUKAN, Aynur: "Elbistan Ulu Camisi". İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 10, S. 8.
13. MÜDERRİSOĞLU, Fatih: "Afşin Eshabü-l Kehf Camisi". İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, Ankara 1991, Sayı 10 S.13
14. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Sanatı (Lisans Tezi). İstanbul 1973, S. 15-16.
15. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S. 30.
16. GÜNDOĞDU, Hamza:A. y. S.18
17. Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler. Ankara 1983, Cilt 1, S. 44.
18. ZAVAR, Ali: Gaziantep'te Türk Eserleri (Lisans Tezi). İst, 1970, S. 85-86.
19. Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler. Ankara 1983, Cilt 1, S. 72.
20. A.y. S. 53.
21. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S. 20.
22. GÜNDOĞDU, Hamza:A. y. S. 22.

23. Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler. Ankara 1983, Cilt 1, S. 472.
24. GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S. 48-49
25. SÖZEN, Metin: Anadolu Medreseleri. İstanbul 1970, Cilt 1, S. 151
26. ÖZGÜÇ, Tahsin-AKOK, Mahmut: "Melik Gazi Türbesi ve Kalesi". Belleten, Ankara 1954, Cilt 18, S. 332. ve
TUNCER Orhan Cezmi: Anadolu Kümbetleri. Cilt 1, Ankara 1986, S.
27. Aynı yayın, S. 62-63 1986
28. TUNCER, O. Cezmi : Anadolu Kümbetleri. Cilt 3, S.114
29. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S. 54-56.
Kümbete iki bölüm sonradan eklenmiştir. Bakınız:
TUNCER, O. Cezmi: Anadolu Kümbetleri. Cilt 3, S. 117
29. SÜMER, Faruk: "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", D.T.C.F.
Cumhuriyet'in 50. yılını Anma Kitabı. Ankara 1974, S. 340.
30. TUNCER, O. Cezmi: a.y. Cilt 3, S. 120.

Dulkadirli Yapılarının Özellikleri (Tasarım, Gereç, Örtü, Süsleme vb. Açısından)

Dulkadirli Camileri arasında tasarım olarak dikkat çeken yapıların başında Elbistan Ulu Camisi gelir. Beyliğin son dönemlerinde (16.yüzyıl başlarında) yapılan bu eser merkezî plânlı olup, son cemaat yeri çapraz tonozludur (Plân 5). Dulkadirlielerde bu eserden başka, merkezî plânlı başka bir yapıya rastlamak mümkün değildir.

Beyliğin, tasarım ve örtü sistemi açısından yaygın olan bir diğer plân tipi ise, Anadolu Selçukluların enine ve derinliğine gelişen çok ayaklı (kâgir veya ahşap) cami türleriydi (1). Bunlardan kâgir çok ayaklı, ahşap kirişlemeli çatkı üzerine toprak damlılar anlamındaki ufak farklılıklara karşın başta Kahramanmaraş Ulu Camisi olmak üzere, Darende Ulu Camisi ve Dana Bey Camisinde uygulanmıştır. Buna benzer Kahramanmaraş Hatuniye Camisinde olduğu gibi, sütun veya ayağın kullanılmadığı tek açıklıklı örnekler de vardır.

Çandır Şahruh Bey Mescidi ise ahşap dikme tavan ve ahşap çatılı olup yine aynı geleneği sürdürür. Genelde kullanılan gereç duvarlarda moloz ve kesme taş, örtüde ise topraktır. Dulkadirli medreseleri, Anadolu Selçukluların açık avlulu planlarının devamıdır. Kayseri Hatuniye Medresesi böyle düzenlenmiştir. Kahramanmaraş Taş Medrese ise bundan biraz farklı olup özgünlüğü konusunda kuşkulardır.

Dulkadirli türbeleri çeşitlilik gösterir. Bunların en farklı olanı Kayseri yakınlarında Pazarören-Koşcağız Süleyman Bey Türbesidir. Doğu yönünde geniş sivri kemer içine alınan iki sütunlu üç kemerli bir düzeni vardır. Sekizgen kasnaklı piramid örtülü plân içe çekiktir (Plân 10). Türbe inceyonu örgülüdür. (2)

Yozgat Çandır'da bulunan Şahsultan Kümbeti sekizgen gövde ve piramidal çatı ile Anadolu Selçuklu geleneğinin taşla uyarlamasıdır. Kahramanmaraş kareye yakın

plânlı Taş Medrese Kümbeti ise kareye yakın kesme taşlı, beden duvarları içten kubbe, dıştan kare piramit örtüsü ile kendine özgüdür.

Minareler taştan olup kaideleri kare plânlıdır. Pabuç bölümünden sonra çokgen veya silindirik gövde taştan ve kabartmalı olup, mukarnaslı, bilezikli ayrıntılarla son bulur. Petek bölümü kısa, ince ve küt şekilde olup üzeri çinko kaplı külâhla biter. Kısa ve düz ahşap şerefe korkulukları üstünde saçaklı örtü dikkat çeker.

Mihraplar özellikle inceyonu olduğu gibi çok sade ve sıradan olanları da vardır. Mimlerlerin çoğu günümüze değişerek gelmiştir.

Taçkapılar genelde Anadolu Selçuklu anlayışındadır. Ancak orantılı değildir. Bunun en belirgin örneği Kahramanmaraş Ulu Camisinin duvardan dışa taşan, harimde yerden tavana kadar yükselen ve dıştan içe doğru değişik süs, yazı, mukarnas dizisi ile ters U çerçevelerinden oluşan inceyonu taçkapısıdır. Enine göre yükseklikleri Selçuklu orantısından fazladır.

Dulkadirli yapılarına ait süslemelerden günümüze bazı önemli taş örnekler ulaşmıştır. Minarelerde şerefe altındaki yaygın dairesel kabartma süslemeler, ve mukarnaslar, halat örgüler bunlardandır. Kemer, kapı, mihrap ve pencerelerde de taş süslemelere rastlanır. Kum saatleri, geometrik pano çerçeveler, mukarnaslar, bitkisel ve motif, halat örgü yanında zikzak kemer süsleri de dikkat çeker. Almaşık tutkusu zaten vazgeçilmez bir bölgesel özelliktir.

Kahramanmaraş Ulu Camisindeki ayaklardan birinde yer alan madalyon kalem işi bezeme, bitkisel ve çeşitli renklidir. Aynı caminin ahşap tavan kirişleri de aynı şekilde kalem işlidir. Bunu yapılarda da görürüz. Figürlü kabartmalar Dulkadirli yapılarında görülmez.

DİPNOT

1- Çok iri ayakların (iri kesitli) taşıdığı kemerlerle iç mekânın bölümlere ayrılması, ulu camilerin başlıca özelliğidir. Bakınız:

- ASLANAPA, Oktay : Türk Sanatı. İstanbul 1984, Cilt 2, S. 233.

2.GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S.9.

2.3. Kahramanmaraş ilindeki yapılar dizini ve Dulkadirli eserleri

1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde 23 cami ve mescit, 8 medrese, 32 zaviye, 1 imaret, 2 bedesten, 2 kervansaray ve 1 hamam adı geçer. Bunlar sadece mahalle adı veya vakıf gelirleri dolayısıyla kaydedilen eserlerdir. Pek tabii her köyde en azından bir mescit bulunduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Bunların çoğu yıkılmış olup, bazılarının yeri, yaptıranı, yapanı ve tarihi tesbit edilebilmiştir (1).

Türk-İslâm devletlerinde cami, medrese ve zaviye gibi sosyal kurumlar gelir kaynaklarını, adlarına kurulan vakıflardan sağlarlar. Bu nedenle Ulu Caminin de birçok vakıf geliri olduğu tapu tahrir defterlerinde görülmekte olup (2), bu vakıfların hepsi Kahramanmaraş il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Alâüddevle Bozkurd, Ulu Cami yakınında yerini bugün tam olarak bilmediğimiz bir yerde "imaret" (aşevi) yaptırmıştır. H. Gündoğdu'nun 1982 ve 1983 yılında yerinde yaptığı incelemede, buna ait olduğunu sandığı eski bir yapının temel kalıntılarını bulmuştur (3). Bu kalıntılar günümüzde yoktur.

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze Ulaşmamış
	CAMI	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	HAN	KÖPRÜ	KALE	
Kahramanmaraş Ulu (Dulkadirli)	+							
Kahramanmaraş Taş (Dulkadirli)		+						
Kahramanmaraş Hatuniye (Dulkadirli)	+							
Kahramanmaraş İkime Hatun (Dulkadirli)		+						
Kahramanmaraş Haznedarlı (Dulkadirli)	+							
Kahramanmaraş Boğazkesen (Osmanlı)	+							

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze Ulaşmamış
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	HAN	KÖPRÜ	KALE	
Kahramanmaraş Divanlı (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Şekerli (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Bayazlı (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Arasa (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Şeyh (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Sarıçane (Osmanlı)	+							
Kahramanmaraş Alaüddevle Bey Mescidi (Dulkadirli)		+						+
Kahramanmaraş Şadi Bey (?)	+							+
Kahramanmaraş Ali Ağa (?)	+							+
Kahramanmaraş Taş (Dulkadirli)								
Kahramanmaraş İmarat (Dulkadirli)								+
Kahramanmaraş Bağdadiye (Dulkadirli)			+					+
Kahramanmaraş Hatuniye (Dulkadirli)			+					+
Kahramanmaraş Kadı (Dulkadirli)			+					+
Kahramanmaraş Nebeviye (Dulkadirli)			+					+
Kahramanmaraş Taş Medrese Yanı (Dulkadirli)				+				
Kahramanmaraş Hatuniye Cam. Alt. (Dulkadirli)				+				
Kahramanmaraş İkline Hatun (Dulkadirli)				+				
Kahramanmaraş (Geç İltit)							+	
Kahramanmaraş Cevhan (Osmanlı)						+		
Afşin Eshabül Kehf (Selçuklu)	+							
Afşin Eshabül Kehf (Dulkadirli)			+					
Afşin Dede Baba (Osmanlı)				+				
Afşin Ulu (Osmanlı)	+							
Afşin Eshabül Kehf (Selçuklu)					+			
Elbistan Ulu (Selçuklu+Dulkadirli)	+							
Elbistan Himmet Baba (Osmanlı)	+							
Elbistan Çarşı (Osmanlı)	+							
Elbistan Kızılcoba (Osmanlı)	+							
Elbistan Ali Bey (?)	+							+

Yapı Adı	Yapı Türü (Günümüze Ulaşmış)							Günümüze Ulaşmamış
	CAMİ	MESCİT	MEDRESE	TÜRBE	HAN	KÖPRÜ	KAL	
Elbistan Ekmekçi (?)	+							+
Elbistan Beğ Ali (?)	+							+
Elbistan Hatuniye (Dulkadirli)			+					+
Elbistan Himmet Baba (Osmanlı)				+				
Göynük Kövü Murat Bey (?)	+							+
Pazarlık Mihriban (?)	+							+
Muradiz Kövü (?)	+							+
GÜNÜMÜZE ULAŞAN	16(1,57)	2(1,67)	2(1,67)	5(617,8)	1(1,35)	1(1,35)	1(1,35)	Toplam 28
GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN	8(1,533)	1(1,66)	6(1,40)	-	-	-	-	Toplam 15
GENEL TOPLAM	24(1,55,8)	3(1,69)	8(1,18,6)	5(1,11,6)	1(1,2,3)	1(1,2,3)	1(1,2,3)	43 yapı

Not: Bu dizindeki Dulkadirli dönemi eserleri 37.sayfada tanıtılacağından burada sadece adları verilmiş olup, Dulkadirli izleyen Osmanlı dönemi yapıları da ismen belirtilmiştir. Bunlardan Dulkadirli etkilediği daha önceki yapılar ile, Dulkadirli etkisi taşıyan Osmanlı dönemi yapılarının tanıtılması aşağıda ele alınmıştır. Dizin için bakınız :

-R. Yinaç-M.Elibüyük:Maraş Tahrir Defteri. Ank,1988.S.XXXIII .

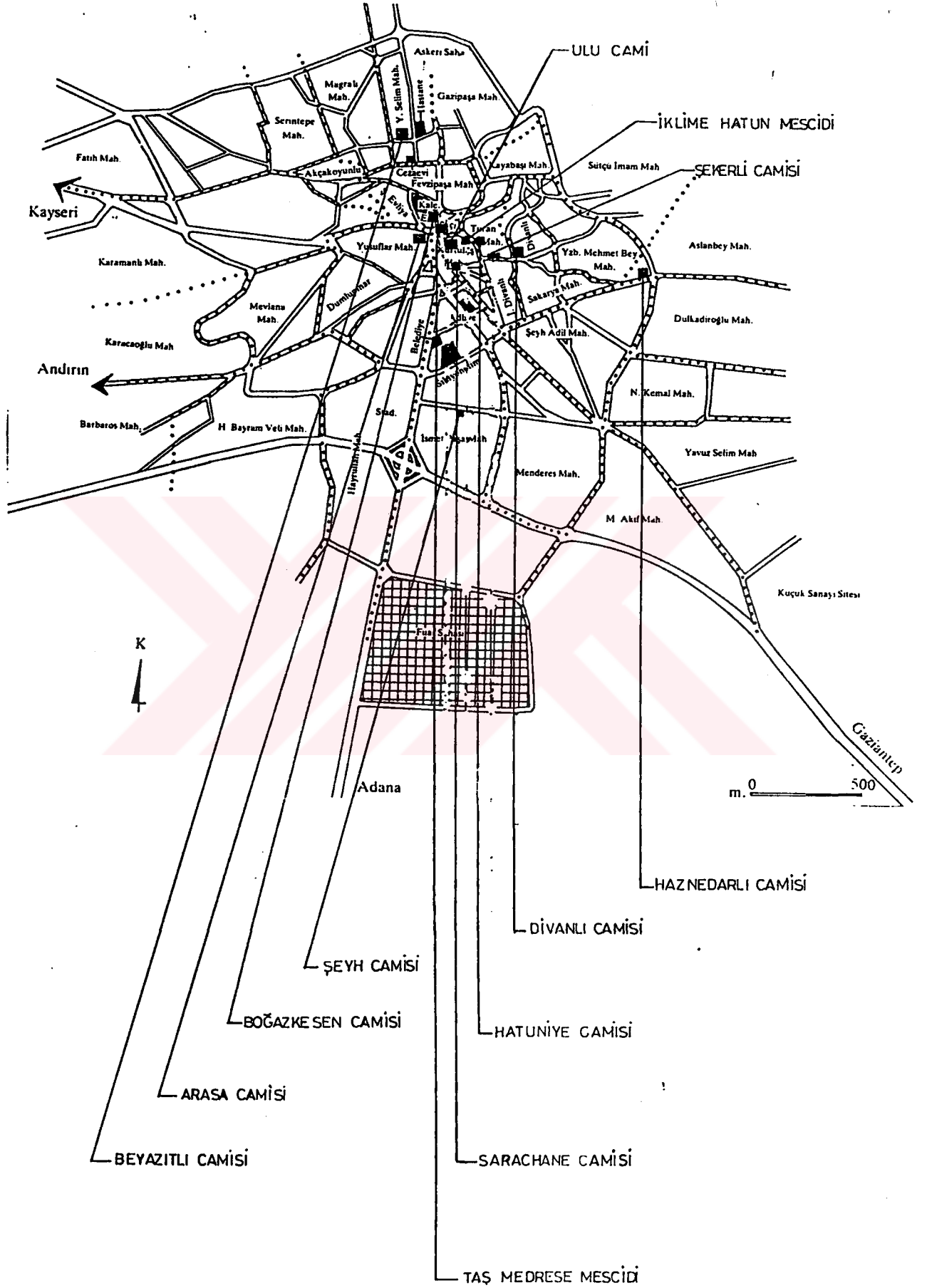
Kahramanmaraş İli Anıtları Tanıtımı

Afşin Eshabü-l Kehf Hanı: Maraş Valisi Emir Hasan tarafından 13.yüzyılın ilk çeyreğinde yaptırılmıştır. Üzeri açık olan avlunun sağ ve solunda karşılıklı beşer oda sıralanır. Dört köşedeki dört oda çapraz tonozla altı tanesi de beşik tonozla örtülüdür. Karşılıklı iki büyük eyvan avluya bakar. Bir kısım dış duvarlar moloz taş, taçkapı, eyvanlar, kemerler kesme taş örgülüdür (4).

Afşin Eshabü-l Kehf Camisi: 1232 yılında Emir Nusreddin Hasan tarafından yaptırılan ve Eshabü-l Kehf adıyla anılan mağaranın önünde inşa edilen yapıyı, Osmanlılar da onararak genişletmişlerdir. Taçkapıdan girince yapıda dört ayrı bölüm görülür. İlki mağaranın olduğu kısımdır. Bunu mağaranın önünde uzanan ve iki kalın

ayak ve iki kemerle üç sahına ayrılan bölüm izler. Sonra sırayla büyük kubbe ile örtülü bölüm, ve mihraba paralel kemerlerin oluşturduğu üç kemerli ve üç sütunlu son cemaat yeri izleyecektir. Kubbenin dışındaki kısımlar beşik tonozla örtülüdür. Binanın dış duvarlarında eski ve yeni kesme taşlar kullanılmıştır. Kemer ve tonozlar ise tuğladır (5).

Kahramanmaraş Boğazkesen Camisi: Yapılış tarihi bilinmiyor. Dikdörtgen plânlı oldukça büyük bir yapıdır. Düz bir dam üzerinde yüksek kasnaklı kubbeli örtü biçimi 16. yüzyılda Osmanlı döneminde yapılmış olabileceğini veya değişime uğradığını düşündürmektedir. Kible ve giriş duvarında bulunan ikişer ayak üzerine oturan iki sivri kemerin taşıdığı bir kubbe mevcuttur. Kubbe kasnağı içten beton dıştan kesme taştır. Dış duvarlar gayet sade olup, muntazam kesme taştan yapılmıştır. Minaresi, kare prizma küpü, çokgen gövdesi ve metal kaplamalı külâh biçimindeki üst örtüsü ile Dulkadirli minarelerini anımsatır (6).

Kahramanmaraş Camileri

DİPNOTLAR

1. YİNANÇ, Refet ve ELİBÜYÜK, M : Maraş Tahrir Defteri. Ankara 1988, S.

XXXIII

2- Alâüddeve Bey Ulu Camiye yakınındaki Uzunoluk adlı değirmeni ve yanında bir araziye, ayrıca Maraş Bezzazistanının yarısını, Maraş Çarşısında 19 dükkân, şehir yakınındaki Pınarbaşı Köyü ile bu köye bağlı Tavşantepesi, Güstan, Çaykışla, Akdere, Kızıltepe, Armudalanı (Beğhamuru) Mezralarını, Enderül'de Musulalanı Köyünü, Yenice kale'ye bağlı Başkonuş, Amallu, Meydan, Kamalak ve Yircelu Mezralarını, vakfetmiştir. Vakıf gelirleri caminin imamı, hatip, muezzin, kayyum ve ferraşı ile ve sair masrafına tahsis edilmiştir. Bakınız ;

– YİNANÇ, Refet:Dulkadir Beyliği. Ankara 1989, S. 120.

Ayrıca 1563 yılında Maraş'ın farklı yerlerinde iki arsa ve bağ ile Camustil Nahiyesine bağlı Narağacı, Haslu, Mağaracık, Mescitüstü, Mezraları aynı camiye vakıf kaydedilmiştir. Bakınız;

– YİNANÇ, Refet - ELİBÜYÜK, M: A.y Ank. 1988, S. 37,38,43,75.

3- GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara1986, S.38.

4. EFEOĞLU, Kıvanç: Afşin ve Elbistandaki Türk Eserleri. İstanbul 1969,
Basılmamış Lisans Tezi (İ.Ü). S.32

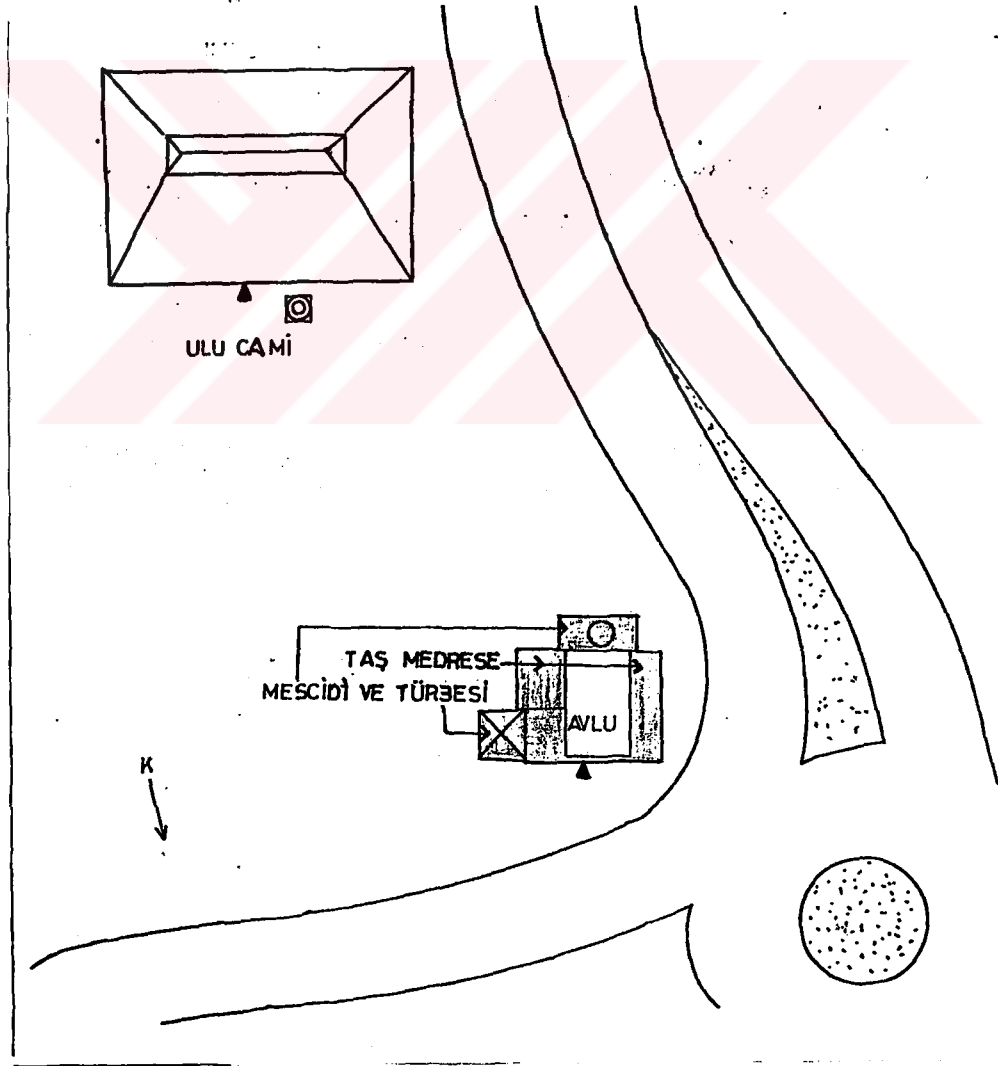
5. EFEOĞLU, Kıvanç: Aynı tez. S.34

6. EZER, Dilara: Maraş Türk Mimari Eserleri. İstanbul 1968, Basılmamış Lisans
Tezi (İ.Ü). S. 19

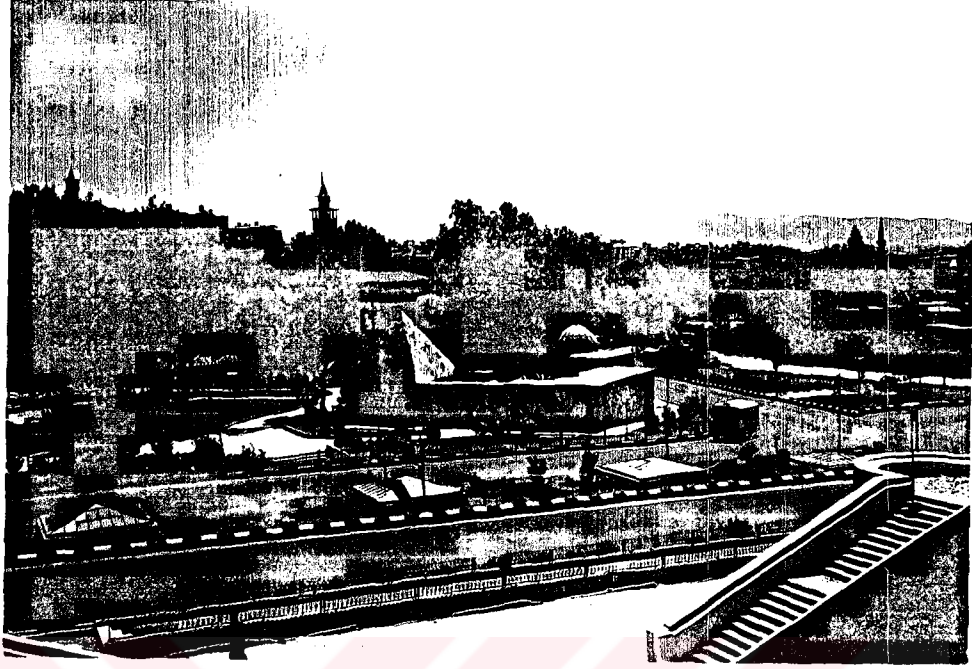
2.4. Kahramanmaraş Ulu Camisi

2.4.1. Kent İçindeki Yeri ve Konumu

Şehir merkezinde, Ekmekçi Mahallesi'nde, Atatürk Bulvarı ile Eskibelediye Caddesi kavşağı güney köşesindedir. Yapı, günümüze, avluyu çevreleyen aynı dönemden Taş Medrese, Mescit ve Türbesiyle bir bütün olarak gelir (Plân 14, Resim 2).

Plân14. Yapı Topluluğu

Resim 2. Kahramanmaraş Ulu Camisi ve Taş Medrese

Dulkadirîliler ilk ulu camilerini, Beyliğin iki önemli merkezi olan Elbistan yerine Maraş'ta yaptırmışlardır. Bu, Nasreddin Mehmed Beyin ölümünden sonra yerine geçen oğlu, Maraş Beyi Süleyman Bey zamanına denk gelmektedir. Beyliğin ulu camisini Maraş'a yapması ile ilgili tarihsel süreç şöyle gelişmiştir:

Beyliğin merkezi, Elbistan ve Maraş arasında belirli zamanlarda değişmiştir. Kuruluşta başkent yaptıkları Elbistan'da oturan Dulkadir beyleri, daha sonra önemli bir merkez olan Maraş'a yerleşmişlerdir. Elbistan'ın Beyliğin ilk merkezi olarak seçilmesine sebep olarak çeşitli sosyal ve siyasi sebeplerin yanında, coğrafi özelliklerinin de rolü olduğu sanılmaktadır. Elbistan'a yapılan sayısız baskın ve istilâda, saldırganların çevredeki yüksek dağları aşarak şehre ulaşmaları bir hayli vakit almış, kentliler de düşman gelinceye kadar önlemlerini almışlardır. Fakat yine de birçok istilâya uğramış, özellikle Safevi hükümdarı Şah İsmail tarafından Elbistan, mimari eserler dahil olmak üzere yakılıp yıktırılmıştır. Dulkadirli Beyleri böylece Maraş'a yerleşmişler, hatta ilk ulu camilerini de orada yapmışlardır. Maraş coğrafyası açısından bulunduğu bölgede çok

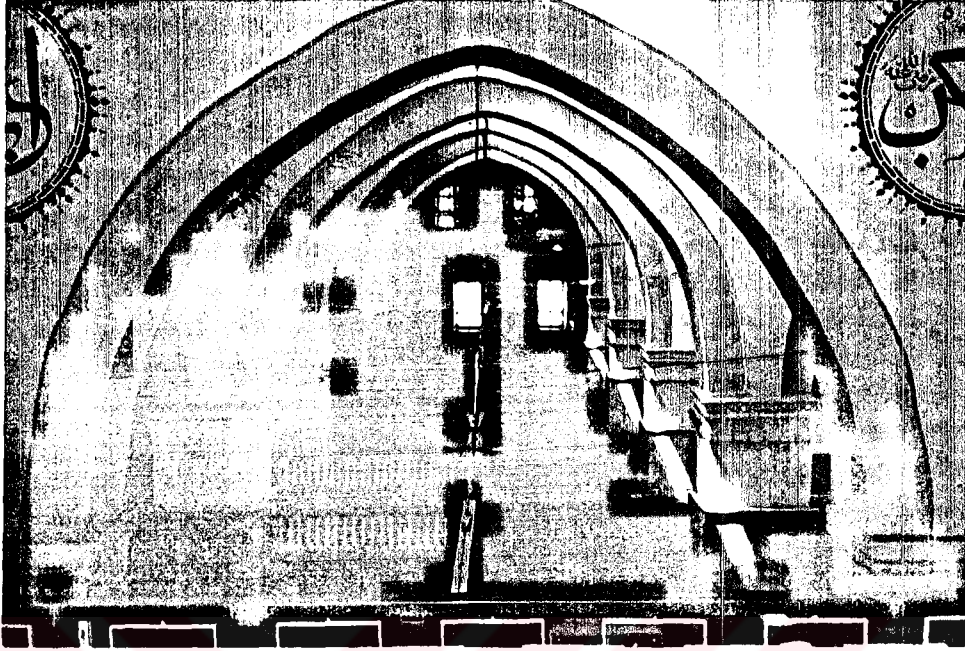
önemli bir ulaşım odağıdır. Eski devirlerden beri birçok devlete başkentlik yapmış ve büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür. 15. yüzyıl sonlarından başlayarak Dulkadirliilerin Ulu Camilerini de inşa ettiği merkezi olmuştur.

2.4.2.Yapının Tanıtımı (Plân, Kesit ve Görünüşler)

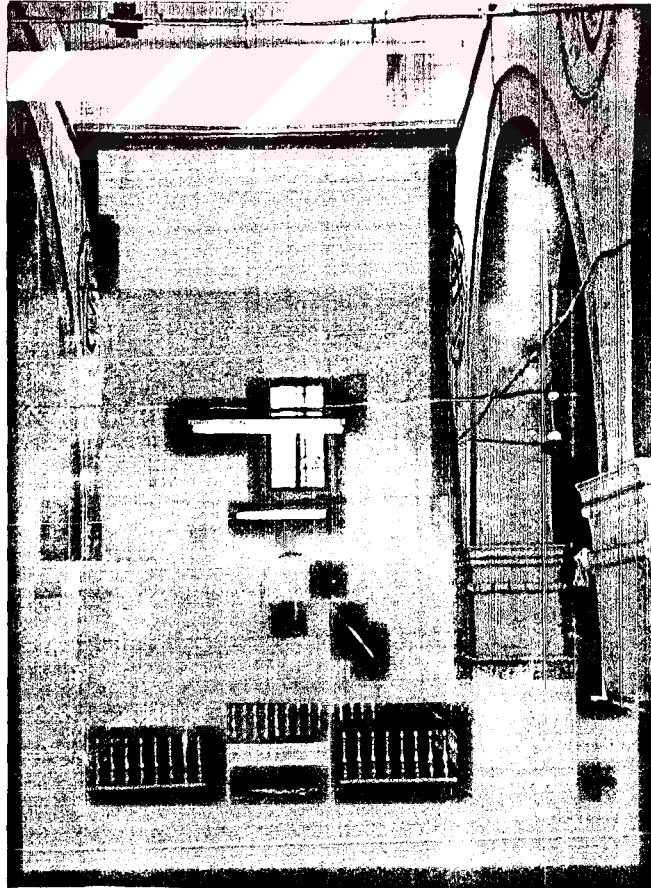
Cami, doğudan batıya doğru % 6,5 eğimle (3,20 m) inişli bir alan üzerine kurulmuştur. Selçuklu çok ayaklı Ulu Cami plân anlayışını sürdüren harimde, iki yığma ayağın üç sivri kemerle birbirine bağlanıp güneyden kuzeye uzandığı dizi, doğu batı doğrultusunda altı kez yinelenerek mihraba dik yedi sahnı oluşturur (Resim 3,4) (Plân 15,16).

Kemerler, güney ve kuzey duvarlarında, özengi kotundaki az taşkın bingilere otururlar (Resim 4). Koltukları doldurulan kemer sıralarına ve ana duvarlara yastıksız oturtulan ahşap kirişlemeler , açıklıkları yatay olarak örter (Resim 4,5).

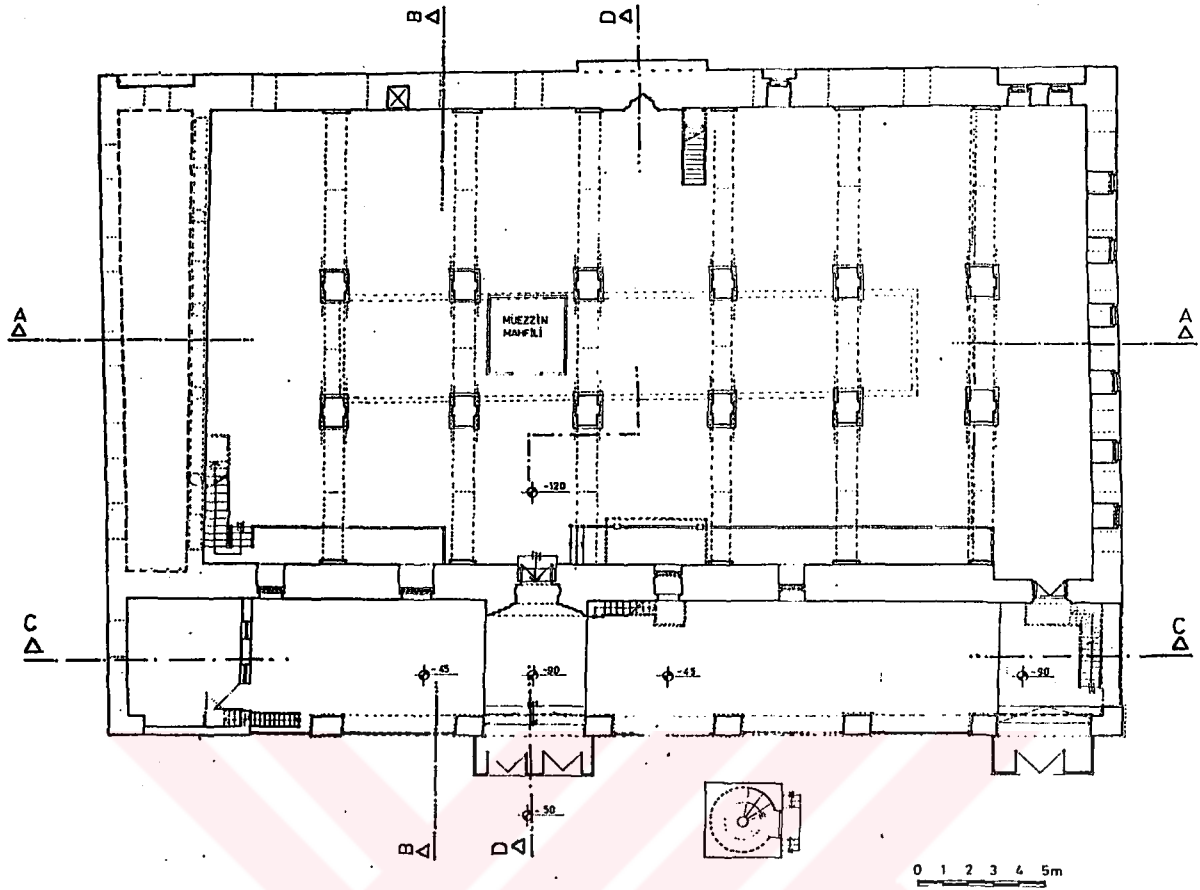
Doğu yönde, dört tek parçalı kolonu üstte birbirine bağlayan beş sivri taş kemerin taşıdığı ahşap tavanlı ve mahfilli ilk sahnı, batısındakilerden daha ensizdir (Plân 15,16, Resim 5) ve arazinin eğiminden ötürü harim döşemesinden 2,36 m yukarıdadır. Bu durum kolonların yığma ayaklardan daha basık tutulmasına ve dışarıda da su-basmanın yükselmesine neden olur. Güneye doğru 0,60m genişleyerek uzanan bu mahfile, 16 basamaklı betonarme bir iç merdivenle çıkılır (Resim 6, Çizim 17).

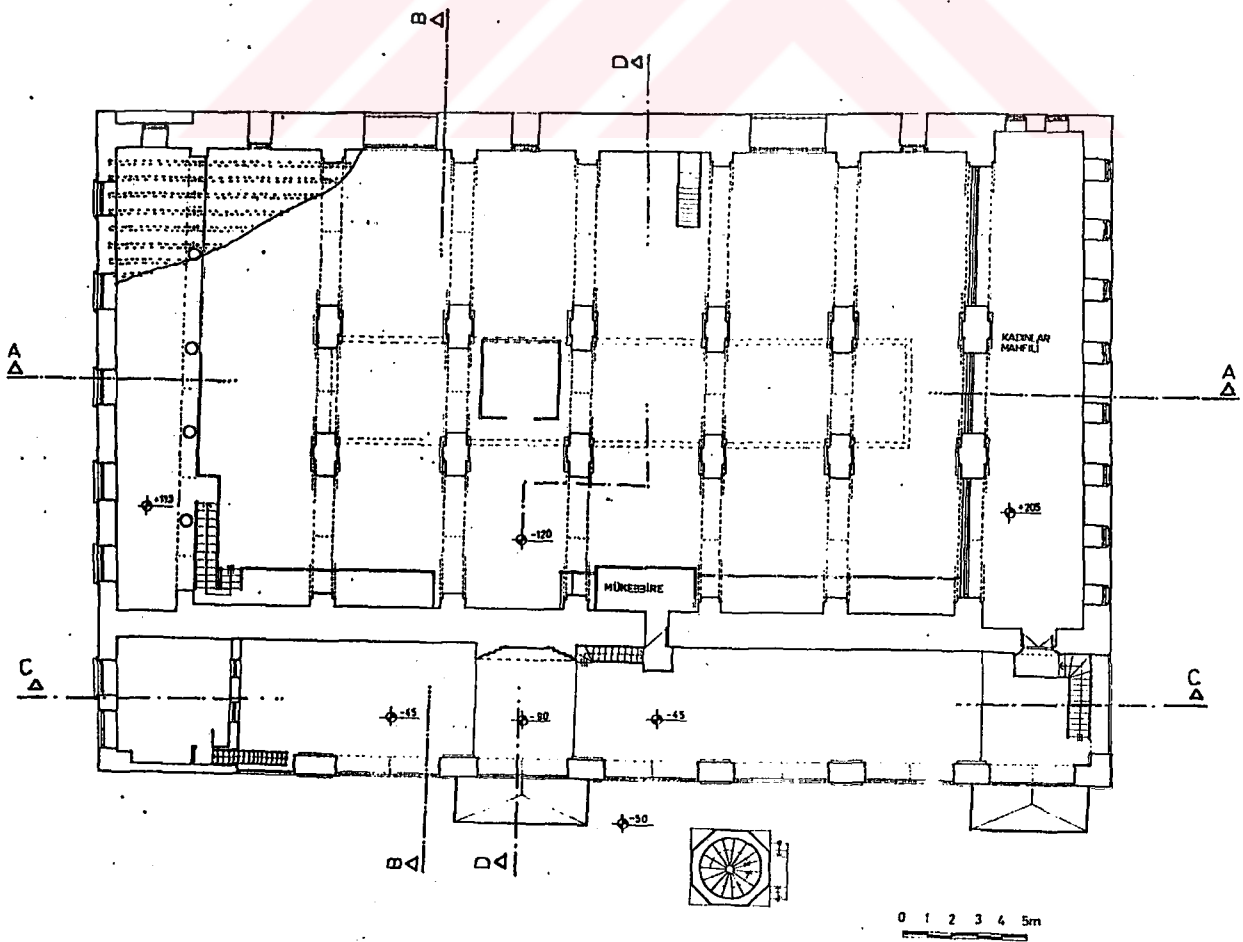
Resim 3. İç görünüş (doğu yönden batıya bakış)

Resim 4. İçerde kuzeyden güneye bakış

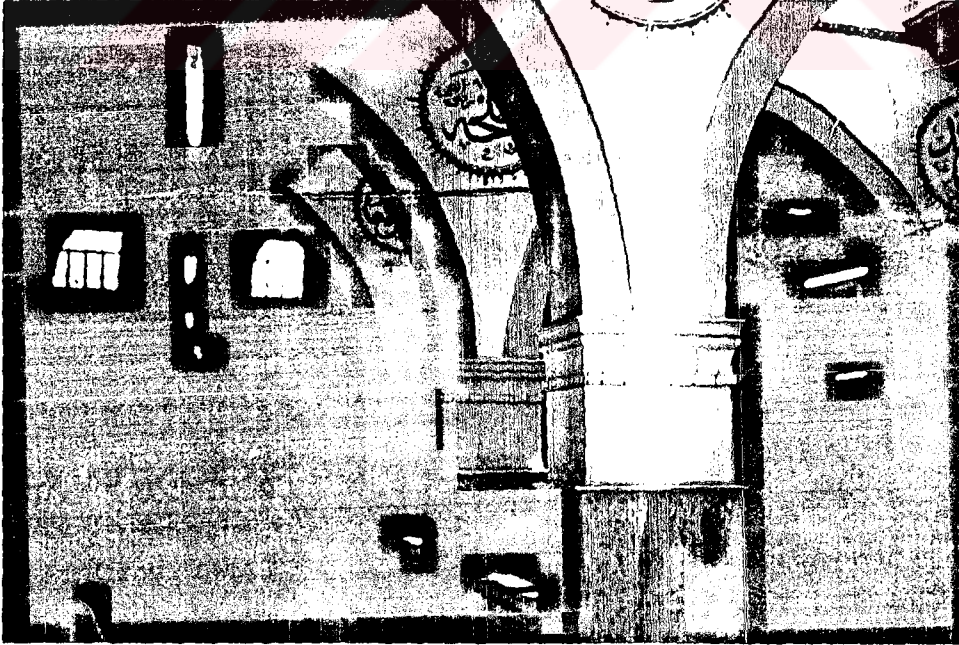
Plan 15. K.MARAŞ ULU CAMİSİ RÖLÖVE PROJESİ (ZEMİN KAT)

Plan 16. K.MARAŞ ULU CAMİSİ RÖLÖVE PROJESİ (1. KAT)

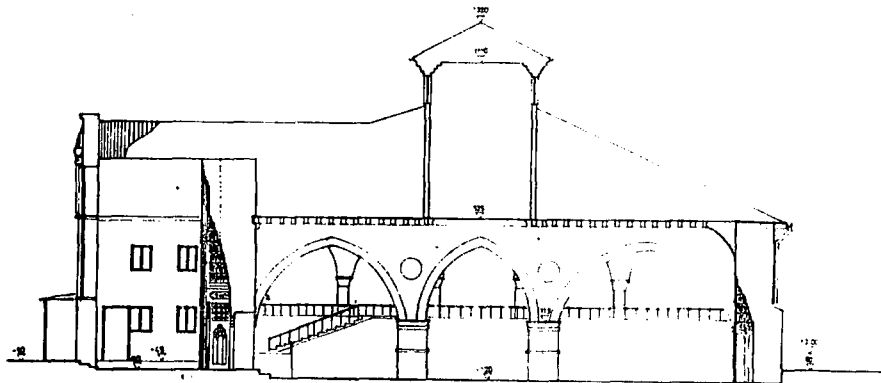
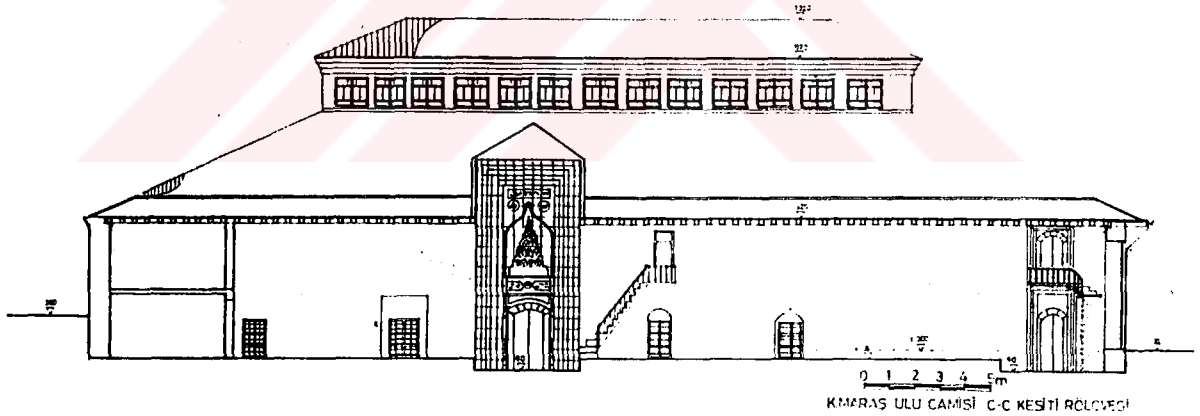
Resim 5. Harimde batıdan doğuya bakış

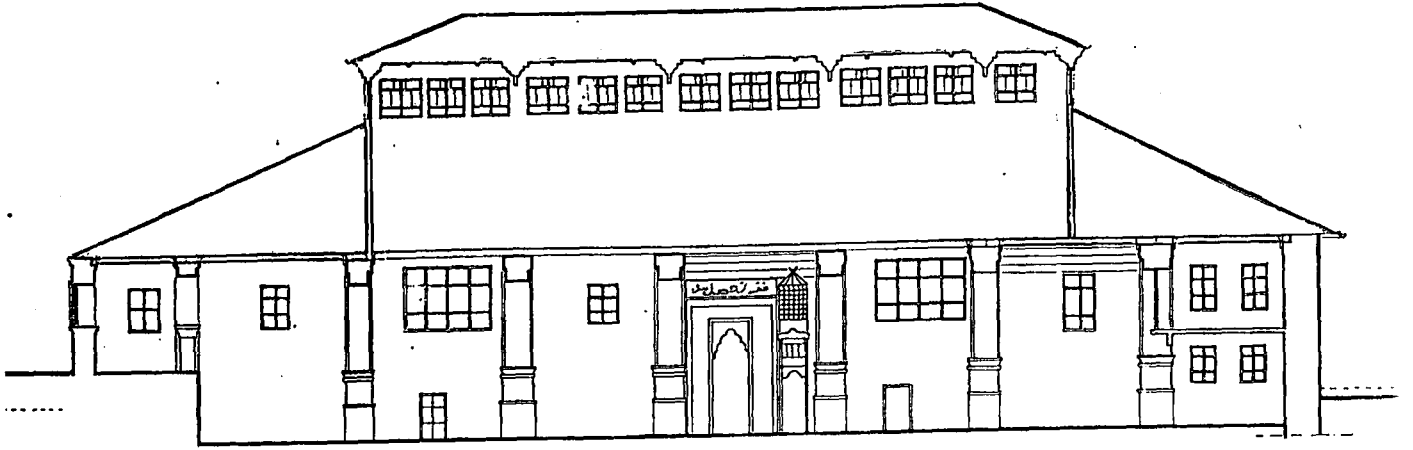

Resim 6. Harimde batıdan doğuya bakış

Batı uçtaki iki katlı sahnın üst katı kadınlara ayrıldığı için bağlantısı son cemaat yerinden olup, camekânla harimden ayrılır. (Resim 7,9. Çizim 15, 16, 17) .

Plân derinliğinin ortalarına rastlayan, doğu yönde 3. sahnından başlayıp, batı yönde son 2. sahnının ortasında biten fener, dar kenarlarda (doğu ve batı yönde) üçer, uzun kenarlarda (kuzey ile güney yönde) onikişer pencereli iken , her sahnında üç pencereyle çatıyı yırtarak yükselir (Resim 8,15). Bu kot farkı üçüncü boyutta göze hoş gelmez.(Çizim 17,18, 19,20).

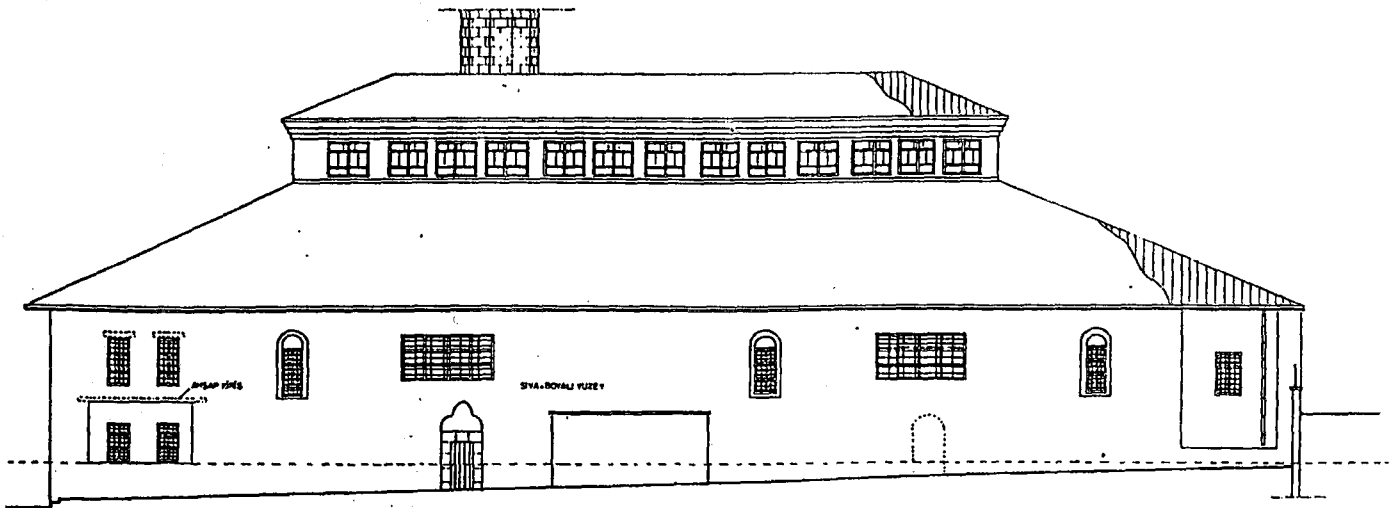

0 1 2 3 4 5m

K.MARAŞ ULU CAMİSİ RÖLÖVE PROJESİ (A-A KESİTİ)

Çizim 17.

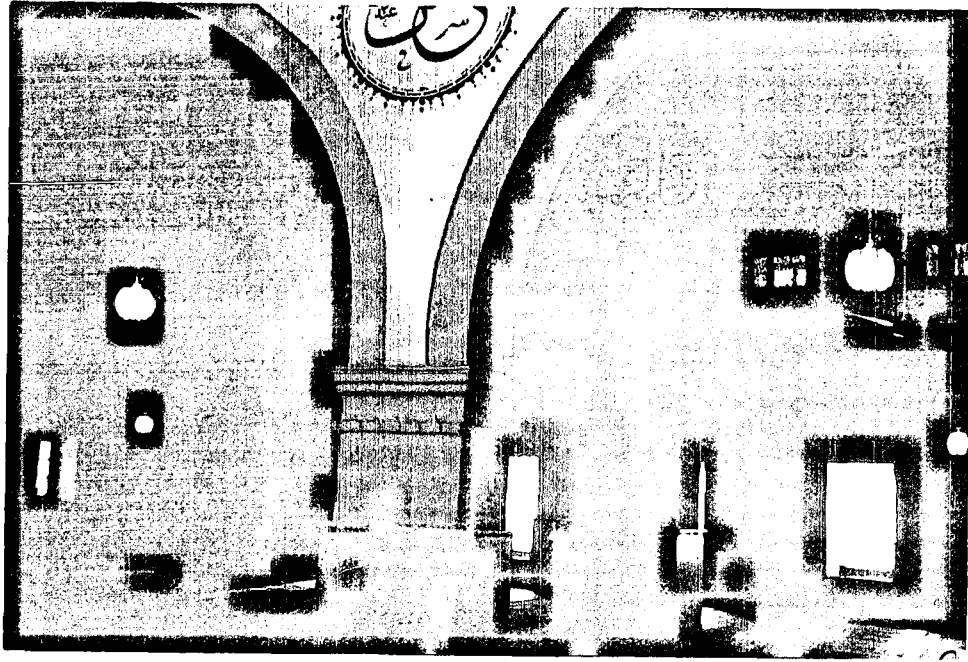
GÜNEY CEPHESİ

Çizim 18.

Caminin enine gelişen dikdörtgen plânlı son cemaat yeri, harimin kuzeyini mahfil katları da dahil tümüyle kaplar. Bu nedenle kuzey (avlu) yönde harimin üçüncü boyutuna bağlı olarak iki kat yüksekliğindedir. Sekiz ayağın üzerine oturan, yedi sivri kemerin taşıdığı düz ahşap kirişlemeli bir çatı ile örtülüdür (Resim 9,10). Harimin doğu yöndeki mahfilli ilk sahnı, son cemaat yerinde de devam eder ve üst kat imam odası olarak kullanılırken alt katı depo görevi yapar. Buraya avluya bakan ve ilk kemer içine yerleştirilen ahşap bir merdivenle çıkılır (Resim 10). Son cemaat yerinde, harim taçkapısının hemen batısında, sonradan yapıldığı konum ve gerecinden belli olan bir merdivenle dıştan mükebbireye, batı uçtaki betonarme yeni merdivenle de kadınlar mahfiline ulaşılır (Resim 9). Avlu giderek yükseldiğinden, son cemaat yerine üç basamakla inilmektedir (Resim 10).

Yapının dış yüzleri oldukça sadedir. Güney cephesinde üstte sekiz, altta dört pencere vardır (Çizim18 , Resim 11). Üstte doğu ve batıda bulunan üçüncü sahnılardaki pencere boyutları diğerlerine göre çok büyük ve orta eksene göre simetriktir. (Resim 11) Bu cephenin batı ucunda altta ve üstte bulunan ikişer pencere birbirine benzer. Alttaki iki tanesi duvarda sadece zemin katta bir girinti içine yerleştirilmişken doğu uçtaki girinti (mahfilli kısımda)2 kat yüksekliğinde olup saçağa kadar yükselir.

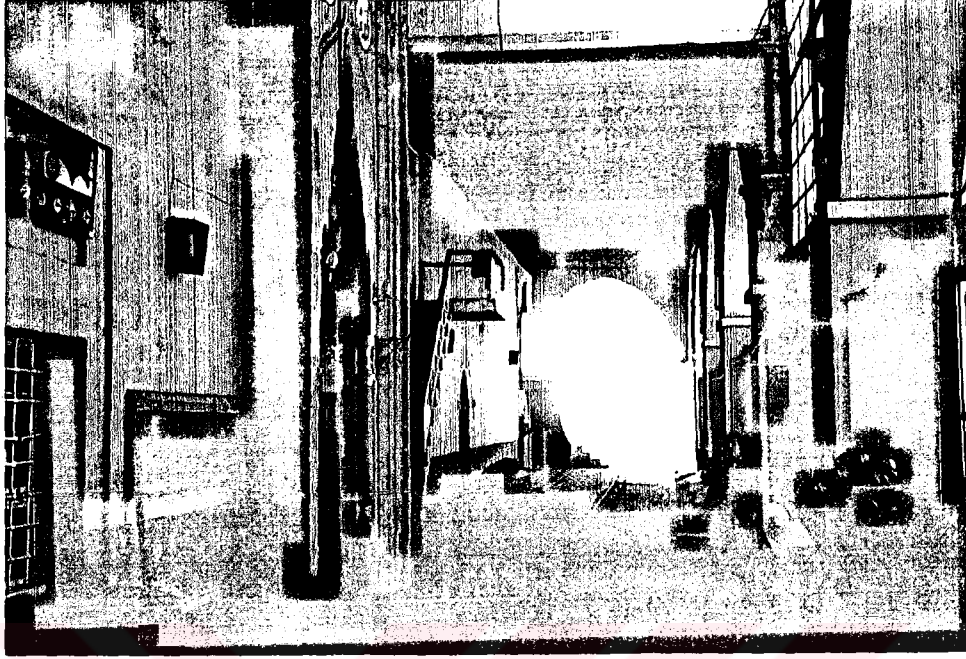
Üstteki simetrik büyük pencerelerin 2 dış yanlarında ve arasında at nalı kemerle sınırlı üç pencere vardır (Çizim 18, Resim11,12). Güney yüzde doğudan ikinci sahnıdaki zemin kat penceresinin içine ahşap dolap yerleştirilmiş ve pencere dıştan da kapatılmıştır (Çizim 18’de kesik çizgili). Mihrap güneyde dışarıya 0,55m taşkındır (5,10m eninde, 2,30 m yüksekliğinde).

Resim 7. Harimde doğudan batıya bakış (kadınlar mahfili)

Resim 8. Harim feneri

Resim 9. Son cemaat yerinde doğudan batıya bakış

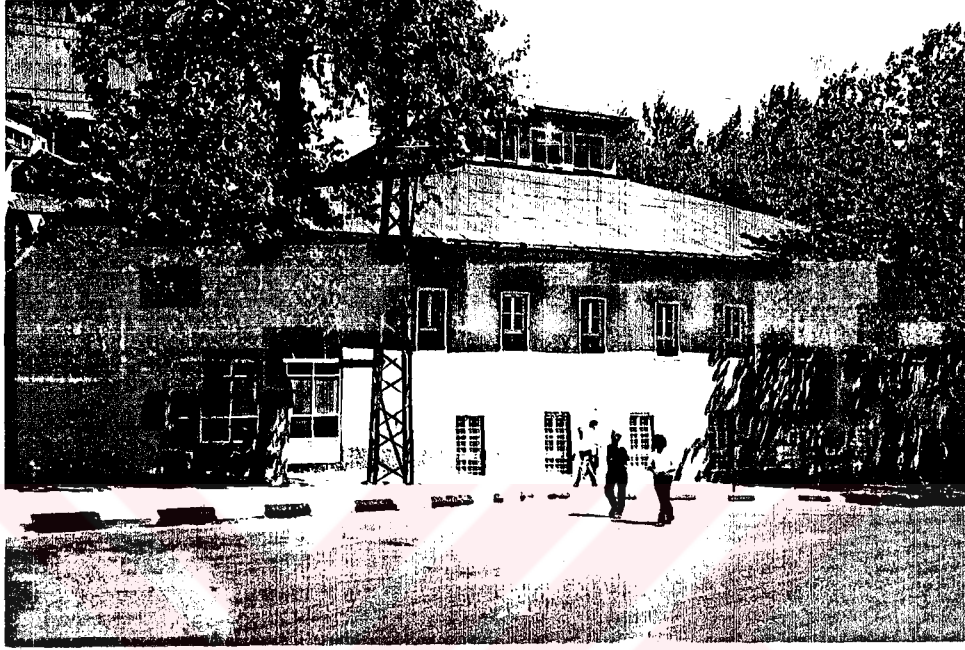
Resim 10. Son cemaat yeri doğu yakası

Resim 11. Güney cephesi

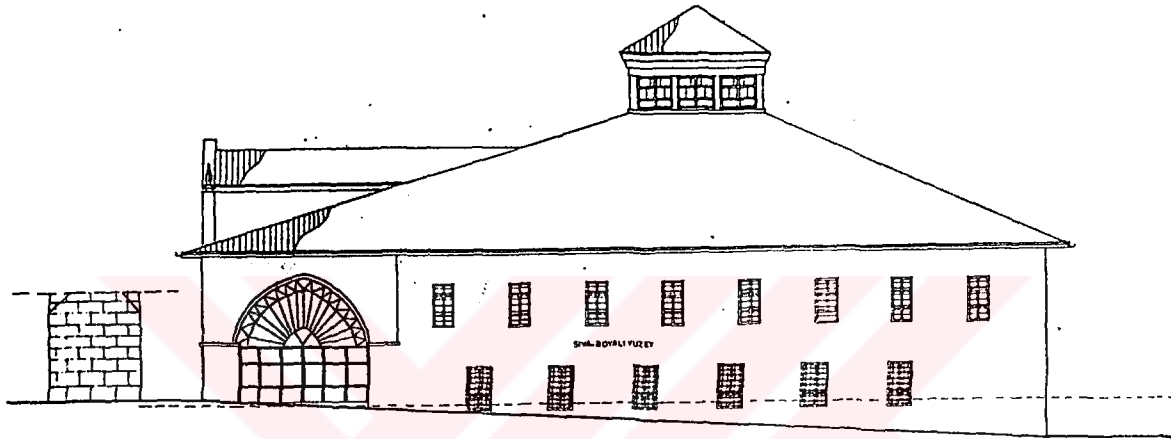

Resim 12. Güney cephe penceresi

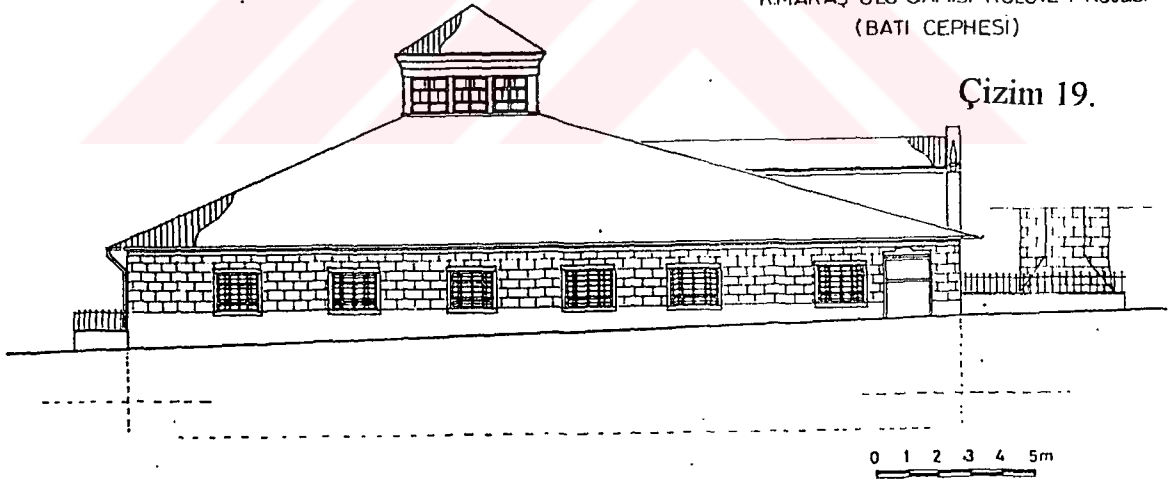
Resim 13. Batı cephesi

Batı yüzünde, birbirlerinin düşeyinde olmayan üstte sekiz, altta altı tane demir parmaklıklı dikdörtgen pencere vardır (Resim 13, Çizim 19) ve en çok bu yöndedir. Doğu yönde arazinin yüksek olması, demir parmaklıklı kareye yakın (üst pencere konumunda) altı pencerenin, iç döşemeden 3m yukarda kalmasına neden olur (Çizim 20 , Resim 14). Yığma taş söveli pencerelerin lento ve denizlikleri kalın, sağ ve sol yandakiler ise daha incedir. İki katlı imam odasına bu cepheden düzayak (doğrudan) girilir.

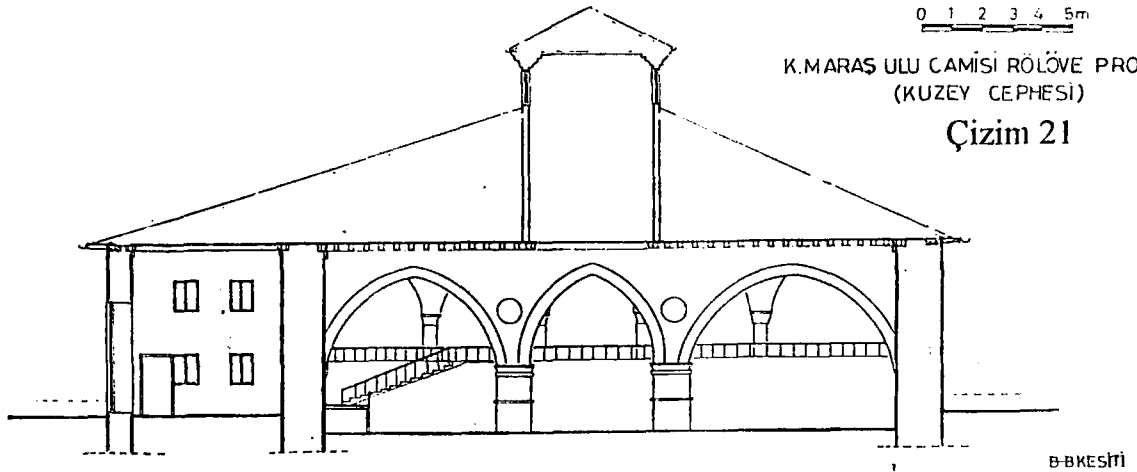
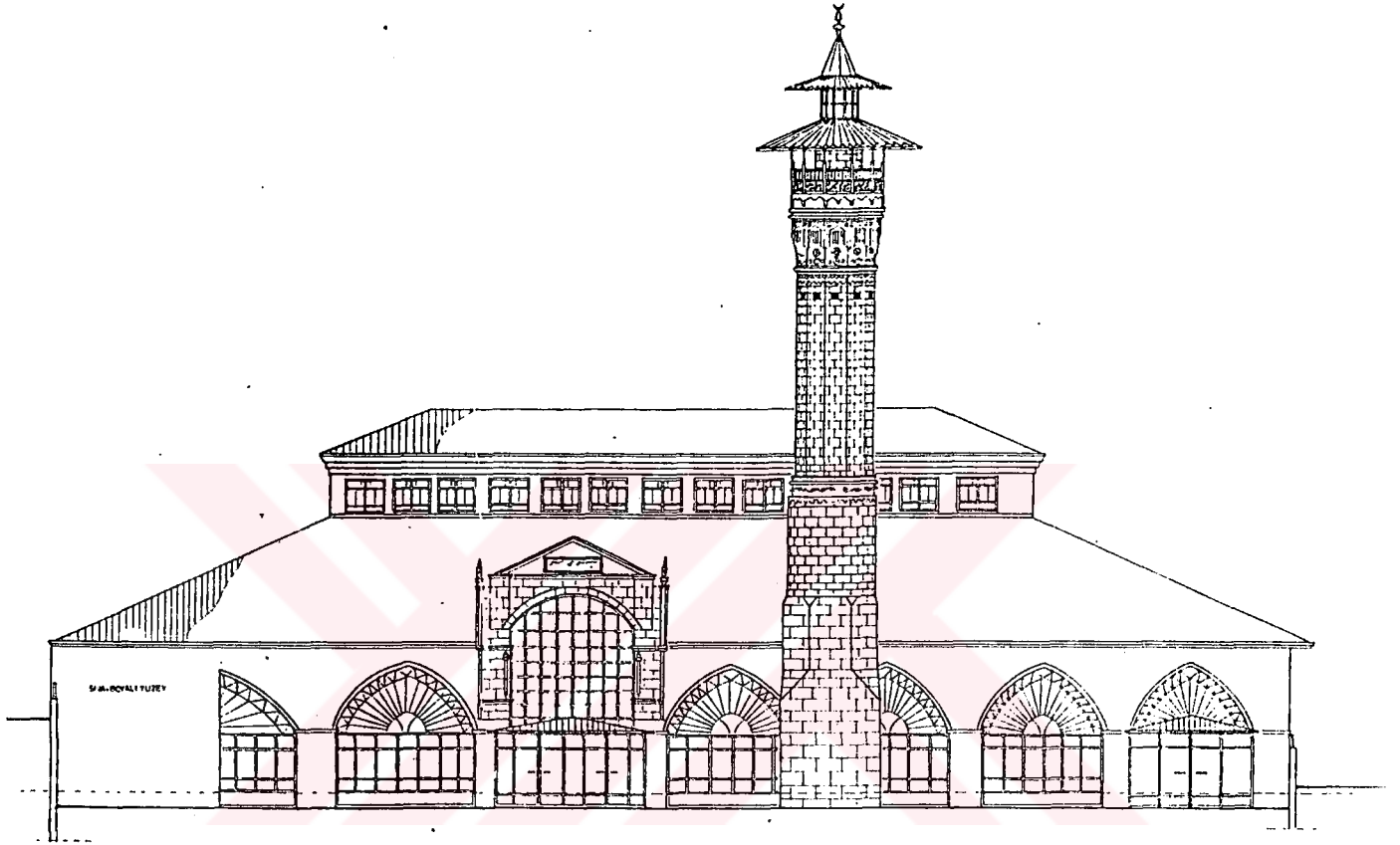
K.MARAŞ ULU CAMİSİ RÖLÖVE PROJESİ
(BATI CEPHESİ)

Çizim 19.

DOĞU CEPHESİ

Çizim 20.

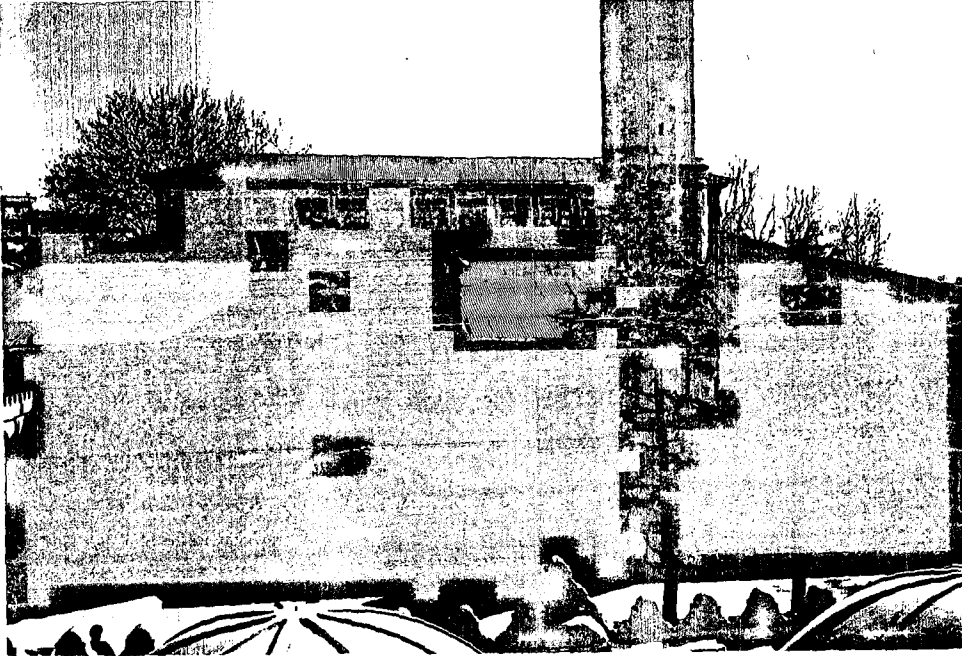

Çizim 22

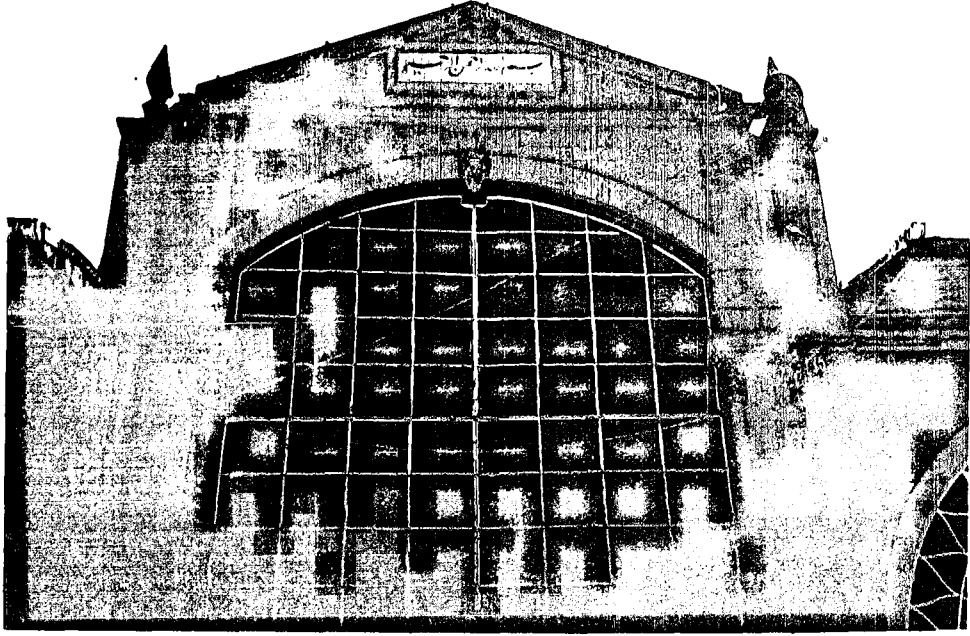
Son cemaat yerinin avlu (kuzey) yüzü, sekiz ayak üzerinde birbirine enine bağlanan yedi sivri kemerden oluşur (Çizim 21, Resim 15). Bunların doğudan üçüncü, batıdan beşincisinde (mihrabın bir doğu aksı) taçkapı vardır. Özengileri yandakilerden yüksek tutulmuş ve basık kemerle örtülmüş olup, besmeleli (talik) mermer yazıt içeren üçgen bir alınlıkla sonuçlanır (Resim 16). Çatıdan yükselen taçkapı yanlarını çokgen taşkın sütunlar bezeyip, üstleri sivri piramidal babalarla biter.

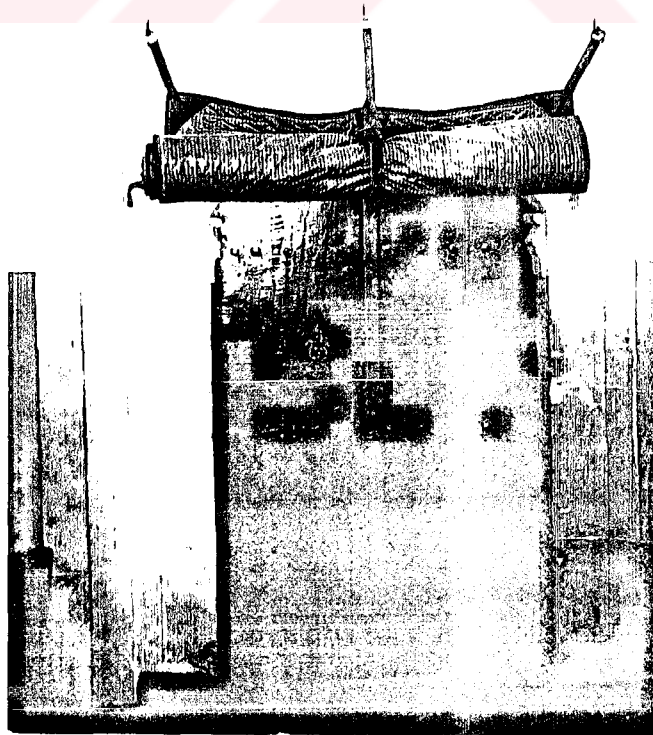
Resim 14. Doğu yüzü

Resim 15. Kahramanmaraş Ulu Camisi Kuzey yüzü

Resim 16. Giriş üst alınlığı

Resim 17. Son cemaat yeri batı ucundaki harim kapısı (Zemin kat)

Daha geleneksel düzenleme ve boyutlarda olan harim taçkapısı, dıştakine uyarak mihraptan bir sahnı doğuya kaydırılmıştır (Plân 15,16). Bunun sağında ve solunda zemin katta ikişer pencere vardır. Batı yöndeki 2. sahnı penceresizdir. Bu yönde batı uçtaki son sahnın zemin katında daha geleneksel yeni kapının (Resim 9,17) basık kemerli kilidine 1780 (H.1194) tarihi kazınmıştır. Bunun hemen üstünde üst katta kadınlar mahfili kapısı olup, son cemaat yeri batısına yerleştirilen betonarme yeni bir merdivenle ulaşılır.

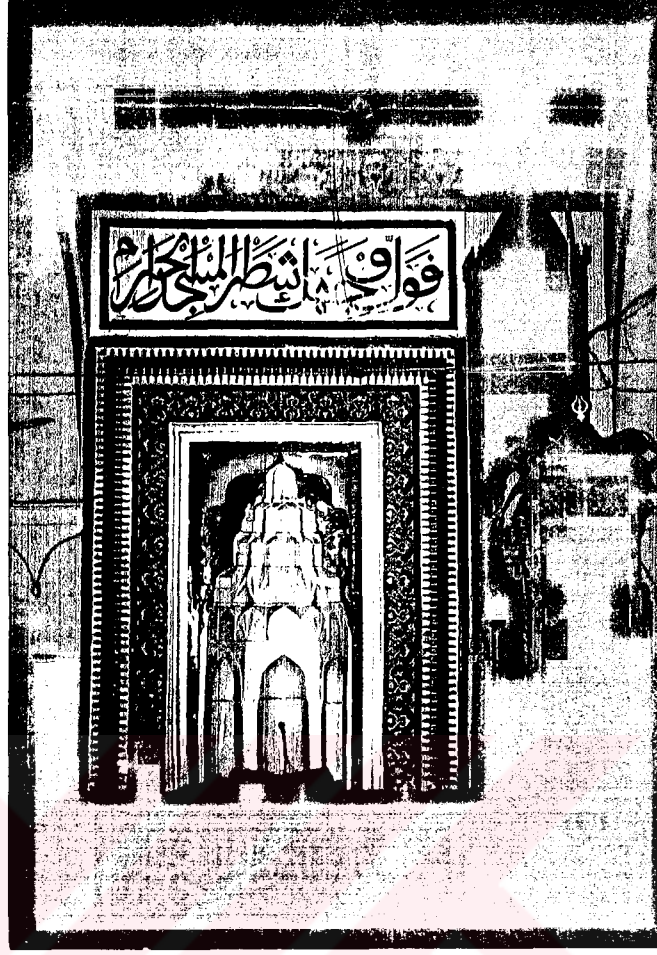

2.4.3 Yapı Elemanları

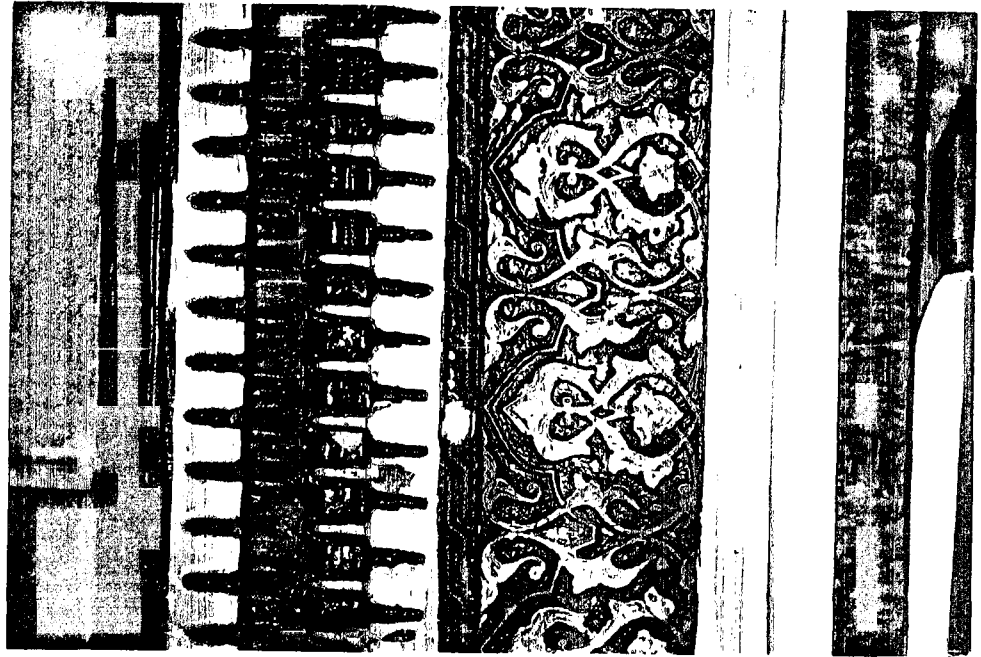
Mihrap: Kahramanmaraş ve yöresinde Anadolu Selçuklu döneminden (1), çini ve ahşap mihrap yoktur (2). Nitekim Ulu Caminin mihrabı da taştan olup, özgünlüğünü koruyor denebilir. Doğudan batıya 5. sahında yer alan 3,15m en ve 4,55m yüksekliğindeki taş mihrap, harim taçkapısından bir aks batıdadır (Resim 18) ve dışa (güneye) 0,55 , içe 0,10m taşkınlık yapar.

Mihrabın 5 sıralı ters U çerçevesi (Resim 19), ensiz ve S profilli bir dış çerçeve ile başlar. Bunu, mukarnaslı, rumîli (eni 30cm), profilli ve içte de yine düz bir alınlık izler. Dıştan başlayarak üçüncü sırada yer alan palmet, rûmî ve bu bununla birleşmiş süs birimlerine Selçuklularda çok rastlanır. Kaynağını, Türkün sanat sevgisinden alan bir geleneği yansıtır.

Mihrap girintisi yarım altıgen plânlı olup, alt yarısında her üç yüzde yarım daire plânlı ufak birer girinti daha vardır. Üstlerini teğet kemerli yarım sivri kubbeler örter. Bunları izleyen 5 sıralı mukarnas dizisinin alt 2 sırası, köşelere yerleştirilen yapraklı bingiler şeklindedir .Diğer 3 üst sırada kübik dilimler kullanılıp, yıldızlı bir külâhla son bulur. Yapraklı alt 2 sıra ile bunları izleyen üst 3 sıra arasında geometrik bir akıcılık yoktur. İç ters U çerçeve ile mukarnas kurgusu arasında kalan ön boşlukları, üstü kaş kemer şeklinde biten beş dilimli yalancı kemer doldurur. Mihrap tümüyle kahverengi, yeşil, kırmızı ve beyaz renklere (yağlıboya) boyanmıştır. Mihrabın üstünde 3,15m eninde 0,65m yüksekliğinde talik yazıyla Bakara Suresi 149.ayetinin son bölümü bulunur (3).

Resim 18. Mihraptan bir görünüm

Resim 19. Mihrap ters U çerçevesinden bir ayrıntı

Mimber: Mihrabın hemen sağında (batı) bulunan 0,90 x 3,10m plân ölçülü ceviz ağacından yapılan mimber, ahşap üzerine (4) kakma tekniğindedir (5) (Resim 20,21).

Mimber kapısı açıklığının üstü kaş kemere yakın şekilde olup üstünde sırayla yazıt, düşey dikmeli, yuvarlak delikli, dikey dikmeli korkuluklar ve çıkıntılı süslemeler olup aralarına yatay kayıtlar yerleştirilmiştir.(Resim 22). Kapıdan merdivenli bölüme geçilir, basamakların eğimi alışılmıştan azdır (yüksekliği 18cm). İki sıralı korkulukları, taban panoları, yan yüzlerdeki sedef kakmalı iki sıra yıldız ve atıgen geçme işlemleri özenli ise de, bütünüyle orantılı ve alışılmış etkide değildir.Kürsü bölümü, merdivenli kesime oranla daha boyutlu olup buradaki korkuluk ve işlemler için de aynı şeyler söylenebilir. Mimber kapısı üzerinde iç içe 2 çerçevesi yazıt kısmında üstte nesih yazıyla kabartma olarak kelime-i tevhid, (Lâ ilahe illallah Muhammeden resulullah), altta yaptıranın ismi, (El emir ve imareti Alâüddevle bin Süleyman)yazılı iki kabartma yazı parçaları asıl mimbere aittir (6) deniyorsa da zaman içinde özgünlüğünü koruyamadığı, iç tablanın değiştirildiği görülmektedir. Nitekim bu iki yazıtın ortasında Muhsin Ali Usta tarafından, kakma suretiyle yazılmış onarım tarihi (1909) bulunmaktadır.

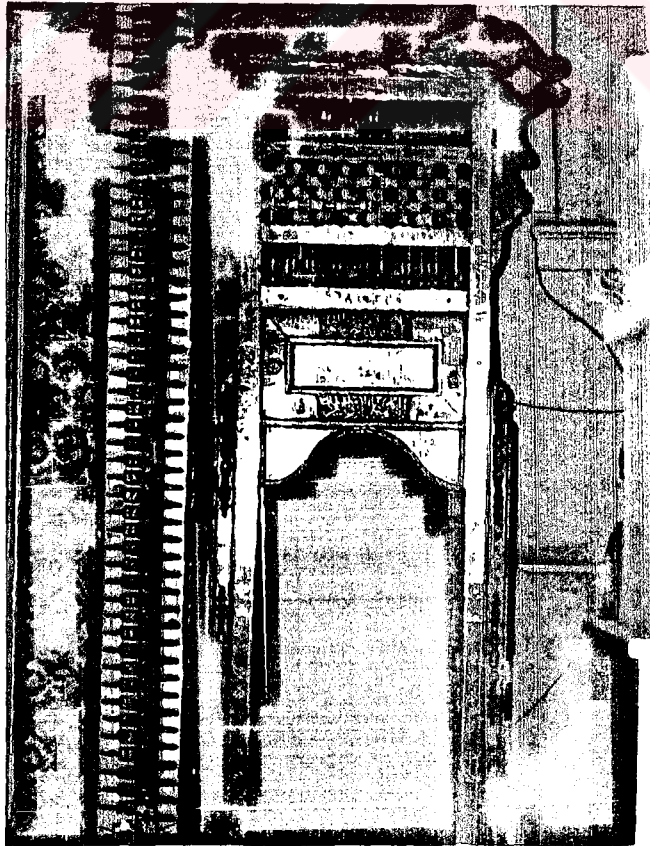
Günümüze çok az orjinal parça ile gelen Kahramanmaraş Ulu Camisi mimberi kapısı üstündeki alt yazıt, mimberi Alaüddevle'nin yaptırdığını ortaya koymaktadır (7).

Resim 20. Mimber

Resim 21. Mimber tablasından ayrıntı

Resim 22. Mimber kapısı

Müezzin Mahfili ve Mükebbire: 3,21m eninde ve 3,27m derinliğindeki ahşap müezzin mahfili, harim taçkapısı aksında, orta iki ayak arasındadır (Resim 4). Tabanı cami zemininden 20 cm yukarıda olup, 30 cm yüksekliğindeki ahşap korkuluklarla çevrilidir.

2,00 x 0,90m ölçülü ve yakın yıllarda yapılan betonarme mükebbire, mihrabın tam karşısında, harim kuzey duvarı iç yüzündedir (Resim 23). Son cemaat yerinde harim taç kapısının hemen batısından başlatılan betonarme bir merdivenle (Resim 9) buraya ulaşır. Çevresinde demir korkuluk vardır.

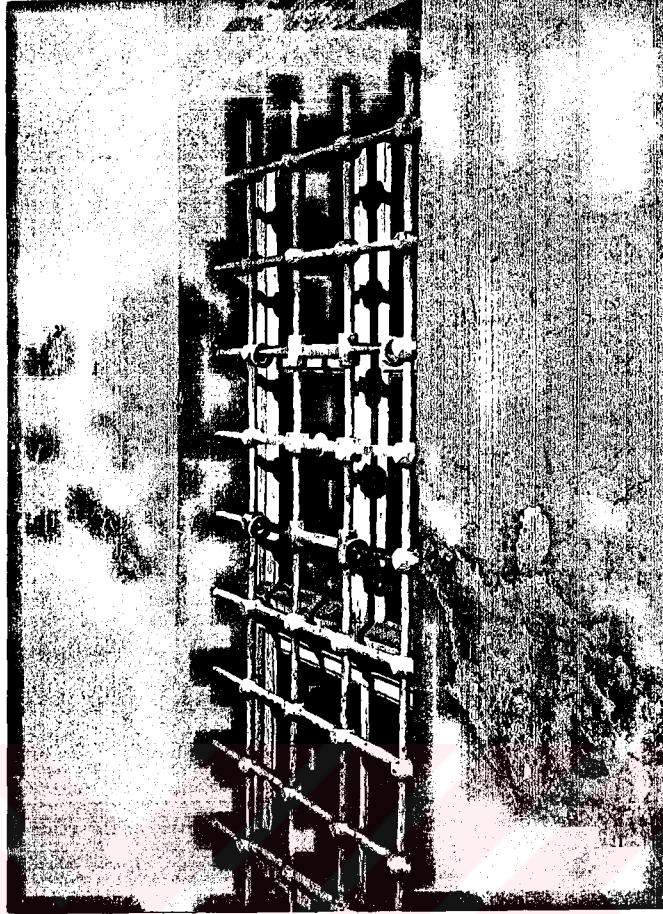
Resim 23. Mükebbire

Pencereler ve Parmaklıkları: Aralıklarla yapılan onarımlarda pencere ve parmaklıkların değiştiği anlaşılmaktadır. Batı yüzünde altta altı, üstte sekiz adet dikdörtgen pencere vardır. Üsttekiler (Resim 13), kible yüzü batı yönünde ilk nişin üstündekilere (2 adet) benzer (Resim 10). Batı cephesi alt altı düz atkılı dikdörtgen pencere demir parmaklıkları, üstündeki yazı ve bezemeleriyle daha özenlidir (Resim 24,25). Kible yüzündeki simetrik iki pencere sonradan büyütülmüştür (Resim 11). Bunların sağında ve solunda at nalına da tam olarak uymayan kemerle örtülü dikdörtgen pencereler çok yabancı durur (Resim 11,12), sonradan genişletildiği anlaşılmaktadır. Yine aynı yönde 3 alt pencere vardır. Batıda büyük bir niş içinde iki dikdörtgen, ortalarında (batı yarısında) kaş kemerli niş içinde bir dikdörtgen pencere, doğu yarıda da dıştan tamamen kapatılarak içerden dolap olarak kullanılan bir pencere vardır (Çizim 18). Yapının doğu cephesi diğer cephelerden farklıdır. Düzgün ve kesme taşlı örgülü duvar, altı adet dikdörtgen ve söveli pencereyle donatılmış (Resim 14) olup özgün değildir. Harimin kuzey yüzünde taçkapının sağında ve solunda bulunan ikişer pencere de onarılmıştır (Resim 9).

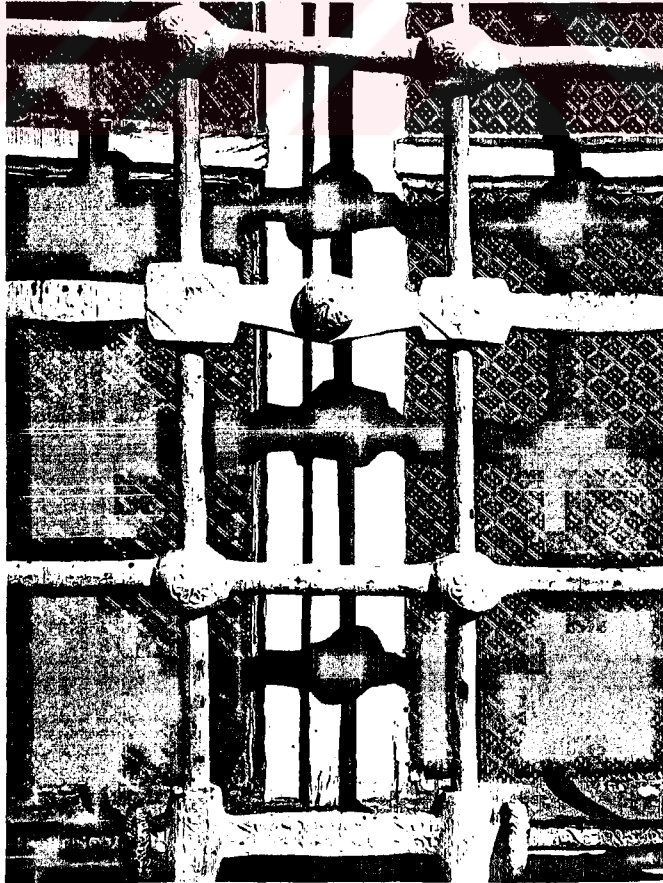
Bugün birçoğu değiştirilen pencere ve parmaklıklarının hiçbir özelliği yoktur. Doğu duvarı dikdörtgen pencerelerinin yuvarlak demir parmaklıkları, klâsik lokmalıdır. Bunlara karşın batı cephesi dikdörtgen alt pencereleri ile ve kuzey yüzündekilerin parmaklıkları daha geleneksel olup, bazıları stilize çiçeklerle kazınarak bezenmiştir. Sürülen kat kat yağlı boyalar, bazılarının üstündeki eski yazıları okunamayacak kadar örtmüştür (Resim 24,25).

PENCERELER

YÖNÜ	ÜST ALT	.PARMAKLIK YATAY/DİKEY	ÖRTÜ ŞEKLİ
DOĞU	6	KAFES	KIRIŞ
BATI	8 6	YATAY KAFES	KIRIŞ
GÜNEY	8 3	6 KAFES, 2 YATAY 2 KAFES, 1 DİKEY	KIRIŞ
KUZEY	HARİM DUVARI 4	KAFES	KIRIŞ

Resim 24. Batı yüzü alt pencere parmaklıkları

Resim 25 Batı yüzü alt pencere lokmalarındaki süslemeler

Kapılar: Caminin harime üç adet girişi vardır. Ana giriş kuzey duvarında mihrap ekseninden bir sahnin doğuya kaydırılmıştır. İkinci kapı son cemaat yerinin batı ucunda zemin kattadır. Kilit taşındaki 1780 tarihli yazının özelliği ve düzenlemesi açısından hiçbir değeri yoktur. Üçüncü kapı ikinci kapının tam üstünde kadınlar mahfiline açılmakta olup, bu kapıya alttaki kapının batısından başlatılan merdivenle çıkılır (Resim 9,17). Her iki kapı da yenidir.

Taşkapı: Harimin kuzey duvarında, mihrap ekseninden bir sahnin doğuya kaydırılmış olan 4,10x8,90m ölçülü ve krem renkli kalker taşından yapılan taşkapı, duvardan kuzeye doğru 60 cm taşkınlık yapar (Resim 26).

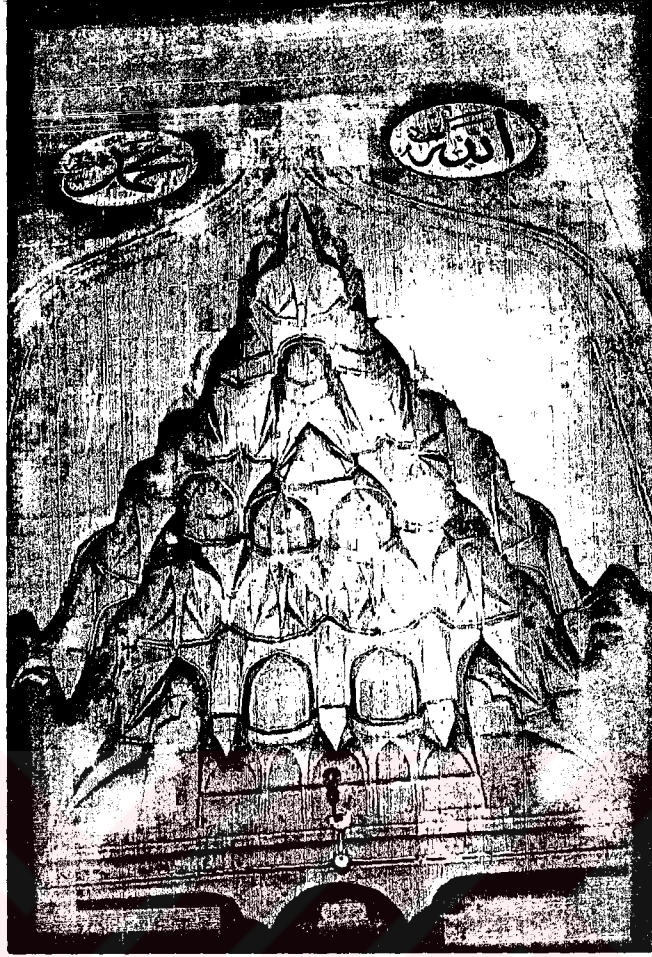
Ters U çerçeve en dışta 15 cm eninde düz bir alınlıkla başlar içe doğru içbükey ve düz bezesiz iki sıra izleyip, sütuncelerle son bulur. Bunu içerde yalancı bir kaş kemer izler ve mukarnas dizisini çevrelemiş olur. Bunun üstündeki nesih yazılı Arapça yazıtta, tarih ve Alaüddevle ismi vardır (Bu mübarek cami, Sultan Melik Eşref Kansu Gavri'nin günlerinde bina olunmuştur. Adil ve bilgili melik, seyyid emir, milletin yardımcısı ve ümmetin ve dinin ilticağâhı hûsam bin emir-ül müminin Zulkadiroğlu Süleyman oğlu Alâüddevle Sasani bu mescidden hasıl olan sevabı babası Zulkadiroğlu Süleyman'ın ruhuna bağışlayarak Allah ona bol rahmet etsin 907 senesi Miladi 1502) (8), (Resim 28,38). Mukarnasla örtülü girintinin üst üçgen boşlukları boş olup, sonradan yağlıboya ile yayılan dairesel Allah ve Muhammed isimleri görülür. 140cm enindeki ön girinti köşeleri sütunceli olup, altını kum saati, üstünü saksı türü başlıklar süsler (Resim 29) .Taşkapının sağında ve solunda karşılıklı yarım altıgen plânlı, batısında dört doğusunda iki sıra mukarnas (Resim 29) dizisi ile sonuçlanan iki mihrabiye vardır. Doğudaki mihrabiye'nin üstünde, sekizgenlerin kesişmesinden meydana gelen ve dörtlü düğümlerle oluşturulan geometrik bir süsleme vardır (Resim 29, 34). Taşkapı almaşık basık kemeri üstünde ortada rozet ve iki yanında sonradan yazılmış olan yazı kuşağı bulunur. Rozetin bir tarafında "La ilahe illallah", diğer tarafında da "Muhammeden Resulullah" yazılıdır (Resim 27,38). Yazıların üstünde kapı ön boşluğunu sekiz sıralı mukarnas dizisi örter. Dilimleri iri tutulmuş olup, sadece alttan ikinci sırada stilize beş sarkıt yer alır. Sekiz sıra mukarnaslı kavsarayı bir kaş kemer çevreler.

Resim 26. Harim taçkapısı

Resim 27. Harim taçkapısı ön boşluğu

Resim 28. Kapı Ön boşluğunu örten 8 sıralı mukarnas dizisi

Resim 29 Taç kapı doğu mihrabiyesi

Merdivenler: Yapıda özgün olmayan dört betonarme merdiven vardır. Bunlardan ilki, son cemaat yeri batı ucunda (Resim 9) olup kadınlar mahfiline, ikincisi harim taçkapısı sağındaki (batı) (Resim 9) mükebbireye, üçüncüsü doğu yönde harim duvarından başlayıp ilk sahına çıkışı sağlar. Dördüncü merdiven ahşap olup, son cemaat yeri avlu yüzünden imam odasına çıkışı sağlar (Resim 10).

Subasman: Ulu cami doğudan batıya 3,20m inişli bir zemine otururken, sağ (batı) uçta araya son cemaat yerinden girişi bulunan bir kadınlar mahfili sığdırılır (Resim 7). Batı yönde ayrıca güneyden kuzeye doğru 50 cm'lik bir yükselme olup avlunun zamanla yükseltildiği, bu nedenle harim ve son cemaat döşemesinin alçakta kaldığı görülmektedir (Resim 13). Tek katlı doğu kanadına içeride alttan dolgulu ve taçkapının doğusundaki ahşap bir merdivenle ulaşılır. (Resim 5,6,14). Son cemaat yerinin döşemesi, harim taçkapısı önünde taçkapı enince yan kanatlardan yaklaşık 40 cm alçaktadır. Zamanla yükselen avludan buraya üç basamaklı bir merdivenle inilir (Resim 10). Taçkapının sağında sonradan harime açılan batı kapısının önü de, harim taçkapısındaki gibi alçak tutulmuştur (Resim 17). Caminin taçkapısından harime de iki basamaklı bir merdivenle inilir (Resim 30). Bu nedenle harim döşemesi avludan 0,70m aşağıda kalmaktadır.

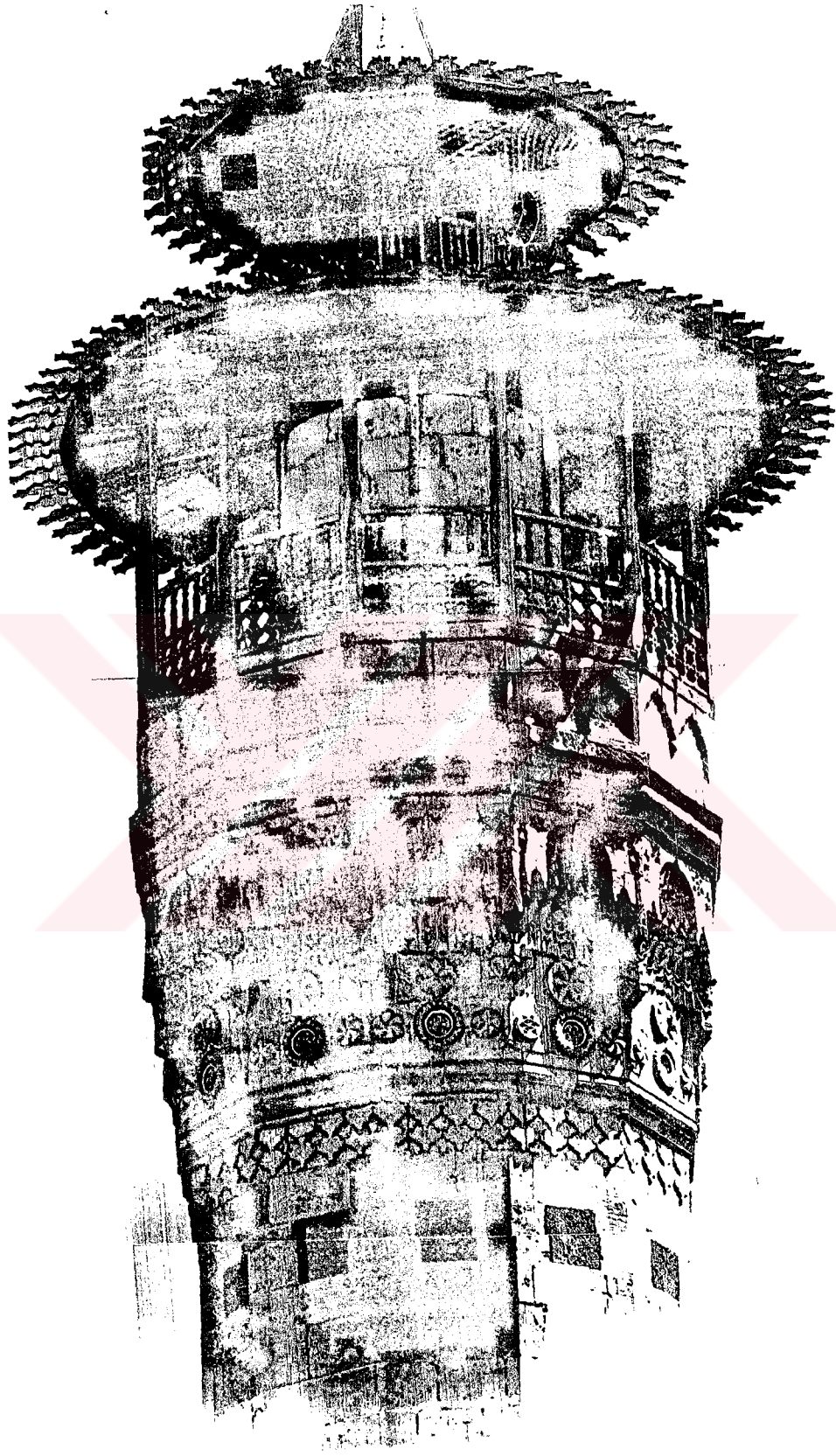
Resim 30. Harim taçkapı eşiği (içerden son cemaat yerine bakış.)

Minare: Son cemaat yerinin batısındaki dördüncü ayağın 2m kuzeyinde avludadır (Resim 31). İnceyonu örgülü kaidenin kare prizmalı alt bölümü 10 sıralı olup, üstleri bunu izleyen ve 3 sırayı kapsayan köşe pahlarıyla biterken, sekizgen plânlı 7 sıralı 2. kademe başlar ve bu da 8. sıradaki köşe pahlarıyla son bulur. Buradan, 12 sıralı silindirik pabuç bölümüne geçilirken, üstte mukarnas dizisini andıran lotus, halat örgü ve yarım daire kesitli bir silme ile sonuçlanır. Daha sonra ince yolulu sade ve minarenin en uzun kısmı olan onikigen prizmatik gövdeye geçilir. Gövde ve şerefe kısmında kırmızı kesme taş kullanılmıştır. Minarenin şerefe altlığı bezeme bakımından oldukça zengindir (Resim 32).

Birkaç sıra süs bordüründen oluşan şerefe altlığının en alt kısmında, her kenarın ortasında birer siyah kesme taş kare pano yer alır. Onun üstünde, iki sıralı palmet dizisinde S profilli silme yer alır. Bunu da üstte aralarına ikişer kabartma çarkıfelek yerleştirilmiş 12 adet çini tabak bezemektedir (Resim 32). Bunların üstünde de daire içine alınmış altıgen dilimli birer kabartma rozet bulunur. Köşelerde, püskül bölümü uzun yıldızlı kazayağı, ortada yapraklarla bezeli mihrabiye dizisi olup üstte bunlar birer kemer içine alınırlar. Şerefeye geçiş, S profilli ve üstü alınlıklı 2 sıralı zengin bir silmeyle sağlanır. Onikigen korkulukların her bir yüzü, dilimli kemerlerin içi oyularak ışık gölge oyunları ile zenginleştirilir. Korkuluklar ahşaptandır. Daha sonra Kahramanmaraş yöresindeki bütün cami minarelerinde görülen, ahşap direkler üzerine geniş saçaklı kısa ve küt petek kısmına geçilir. Burada, geniş saçaklı birinci bölüm ve kısa bir taş peteği, daha dar ikinci ahşap saçak izler. Tavanı çıtalarla bezeli olup, ikisinin de palmetle biten çepeçevre dantelleri vardır. Üstlerini çinko bir örtü korurken petek kesimi yine çinko kaplı külâhla sonuçlanır (Resim 32).

Resim 31. Minare

Resim 32 Şerefe altı, petek ve kubbeye detayı

DİPNOTLAR

1- ÖNEY, Gönül: Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları. Ankara 1992, S. 9-12

"Selçuklularda mihrapların taçkapılarla yarışan(uyum içinde) bir işçiliği vardır. Mihraplar, kenar çerçeveleri, silmeler, köşelikler, alınlıklar, geometrik ve bitkisel düzenlemeler ve yazı şeritleriyle bezenmiştir. Mihrap nişi mukarnalıdır. Çerçeve olarak çeşitli zincire benzer geçme motifler bol uygulanmıştır. Portal ve niş kavsarasını dolduran mukarnas, konsol, kemer, pencere, saçak, sütun başlığı gibi çeşitli mimari elemanlar da önemli bir bezeme unsurlarıdır."

2- ÖNEY, Gönül: Beylikler Devri Sanatı. Ankara 1989, S. 1

"15 yüzyıl Beylikler devri mihrapları çoğunlukla taştır. Bu mihraplar genelde sade ve profilli mermerlerle süslü olup, Selçukluların zengin taş kabartmalı mihraplarından farklıdır."

3- "Nerde olursan ol yüzünü Mescid-i Haram' a doğru çevir" ayeti.

4- ÖNEY, Gönül: "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri" Sanat Tarihi Yıllığı. Cilt 3, İst. 1969, S.137-141-143

Mimber yapımında kullanılan başlıca ahşap işleme teknikleri şunlardır:

Kündekâri tekniği: Mimberlerin yanlarında ve kapılarda kullanılır ve bu teknik kaliteli işçilik gerektirir. Yapılışına göre hakiki ve taklit kündekâri olarak ayrılır. Gerçek kündekârde parçalar geçmedir.

Rölyef (kabartma) tekniği: Yazılarda, yazıtlarda, kapı ve pencere kanatlarında kullanılır. Kahramanmaraş Ulu Camisi mimberi kapısı üzerinde bu teknikte yazılmış orjinal bir yazı vardır. Satırların işleniş durumuna göre; düz satırlı derin oyma, yuvarlak satırlı derin oyma, çift katlı rölyef ve eğri kesim tekniği diye çeşitlere ayrılır.

Kafes tekniği: Mimberin korkuluk ve taç kısımlarında uygulanırken. sade ve arası dolgulu kafes işçiliği olarak ikiye ayrılır.

Ahşap üzerine kakma tekniği: Bu son yöntem Kahramanmaraş Ulu Camisinde de uygulanmıştır.

5- ÖNEY, Gönül: A.y. S. 144.

"Selçuklu devri ahşap işçiliğinde görülmeyen kakma tekniği en erken 14. asırda ürün vermeğe başlar. Bazı 14.-15. yüzyıl örneklerinde kemik ve ahşap içine yine ahşap işçiliği girer. Osmanlı sanatında, özellikle Arap sanatından etkilenecek gayet ince sedef, fildişi, kemik v.s. kakma işi bollaşır. Ürgüp Damsaköy Taşkınpaşa Camisi mimberi rozetinde de kakma tekniğinin en erken örneklerinden biriyle karşılaşırız."

6- BAYBURTLUOĞLU, Zafer: "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı". Vakıflar Dergisi, Ankara 1973, Cilt 10, S. 241.

7- BAYBURTLUOĞLU, Zafer : A.y. S.241

8- BAYBURTLUOĞLU, Zafer : A.y. S. 241.

2.4.4. Yapı Gereci ve Duvar Örgüsü

Kahramanmaraş Ulu Camisinin duvarlarının iç ve dış yüzü ile, içerideki ayak ve kemerlerin üzeri tamamiyle sıvandığından asıl gercin ne olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak dışarıda ve içeride duvar ve kemerlerin dış ve alınlarının inceyonu, içinin ise sıralı moloz taş duvar örgülü olduğu sanılmaktadır (1). Doğu cephesinin iri, ince yonu örgüsü özgün değildir. Harimin son cemaat yerine açılan batı kapısı da bunun gibidir. Taş mihrabın üzeri yağlı boya ile kat kat kaplanmış durumdadır. Harim taçkapısı krem renkli kalkerdendir. Minare inceyonu örgülüdür.

Camide tuğla hiç kullanılmamıştır.

Ahşap yalnız tavan kirişlemeleri, fener, mimber, pencere ve kapı doğramaları ile minarenin şerefe korkuluklarında ve saçağında kullanılmıştır. Ahşap çatının üstü metal örtülüdür (2). Pencereelerde demir parmaklıklar vardır. Minarenin petek kısmındaki 2 katlı ahşap saçaklar ile külâh, çinko kaplıdır.

Camide demir gergi yoktur. Sadece pencere parmaklıkları ile mimberin bağlayıcılarında görülür.

DİPNOTLAR

1- KUBAN, D.: "Anadolu Türk Mimarisinde Bölgesel Etkenlerin Niteliği". 7. Tarih Kongresi Bildirileri , Cilt 3, Ank.1972, S. 384-387

“Anadolunun Türk Mimarisine getirdiği önemli değişikliklerden biri, İran ve Orta Asya'nın özellikle toprak olan yapı malzemesinin yerini taş malzemenin almasıdır. Anadolunun batısında bir süre, özellikle 14-15. yüzyıllarda kesme taş konstrüksiyon tekniğinin yanında tuğlaya bağlı bazı duvar çatki detaylarının ortaya çıkışı Bizans yapı geleneğinin etkisine yorulabilir. Ortası moloz, dışı ince yonu duvar örgüsü Yakın Doğuya Roma Mimarisinden kalmıştır. Anadoluda yaygın olan bu teknik anıtsal mimarinin başlıca duvar örgüsüdür.”

2- KUBAN, D:A.y. S.385

“Taş kemer ve tonoz ise, Anadoluda Türk Mimarisinde büyük ölçüde Doğulu tuğla kemerin yerine kullanılmıştır. 13. ve 14. yüzyıldaki kiremit çatı ise iklim koşullarına bağlı beşik çatı kullanılmasının bir sonucudur. Toprak malzemenin hakim olduğu Doğu ülkelerinde düz çatı ve karadam esastır ve kiremit örtü karakteristik değildir. Bu yeni yapı teknik ve malzemelerin mimari karakterin oluşumuna etkisi yatsınamaz.”

2.4.5. Açıklıkların Geçilmesi (Düşey ve Yatay Elemanlar İle Örtü)

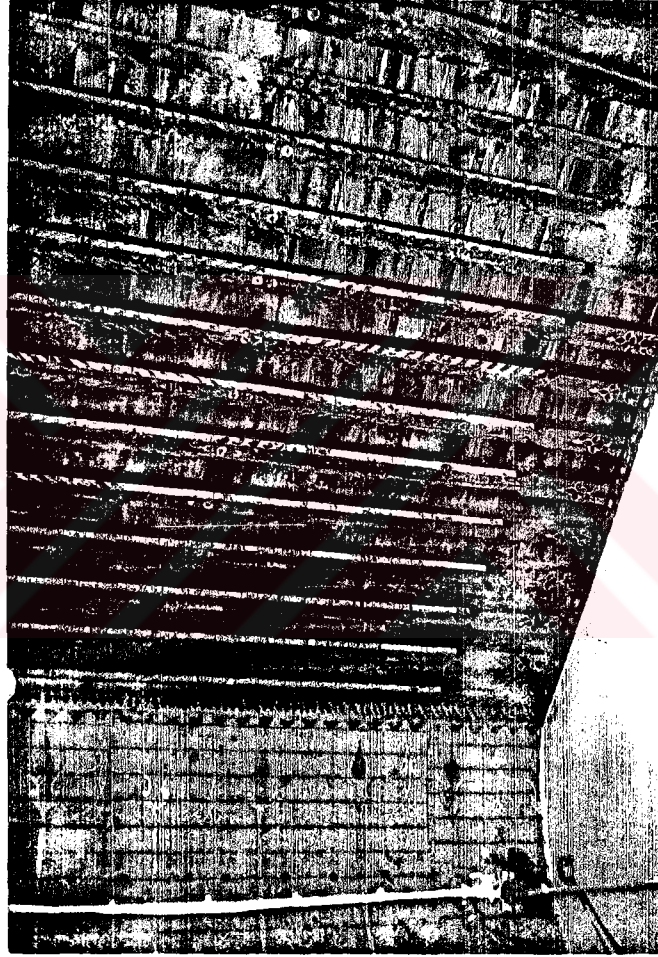
Anadoludaki en eski camiler (Sivas, Konya, Afyon, Erzurum v.b.) ahşap kirişlemeli ve toprak damlıydı. Üst örtü zamanla değişmiş (1) ve en son yarım kubbeler görülmeye başlamıştır. Selçuklu çok ayaklı camilerin en fazla çeşitlilik gösteren yönü iç ve üst örtülüleridir (2).

Ahşap üst örtü Selçuklu ve Beylikler döneminde değişik şekillerde kullanılmıştır (3). Kahramanmaraş Ulu Camisi; Ahşap kirişleri kâgir kemer dizilerine oturan, ahşap kirişlemesi üstten kaplamalı (4) camiler grubuna girmektedir. İkişer ayağa oturan üç sivri kemer, yan yana altı kez tekrarlanarak kuzey güney doğrultusunda mihraba dik yedi sahn oluşturur. Alttan bakıldığında görülen ahşap kirişler, sahnın kısa kenarına (paralel) koşut olarak yaklaşık birbuçuk ahşap kiriş kalınlığındaki aralıklarla kâgir kemer dizileri üzerine oturur. Ahşap kirişler, kâgir kemer ve duvarların iç yüzü boyunca çepeçevre atılmış ahşap hatılların üzerinde, yaklaşık 20-30cm duvar örgüsü içine girecek şekilde yerleştirilmiştir (Resim 33). Kirişlerin oturduğu mesnetten itibaren 1m'si kare prizma şeklinde ahşap tahtalarla sandıklanmış şekilde, ondan sonrası ise alt kısmı yarım sekizgen pahlanmış, üst yarıları yanlarda yine tahta kaplamalı olarak devam eder (Şekil 1). Kirişlerin duvarlardaki, araları ahşap eğik tahtalarla kaplanmıştır. Bu tahtaların altında çepeçevre koltuk silmesi dolanır. Kirişlemelerin üstünde kaplama tahtası vardır.

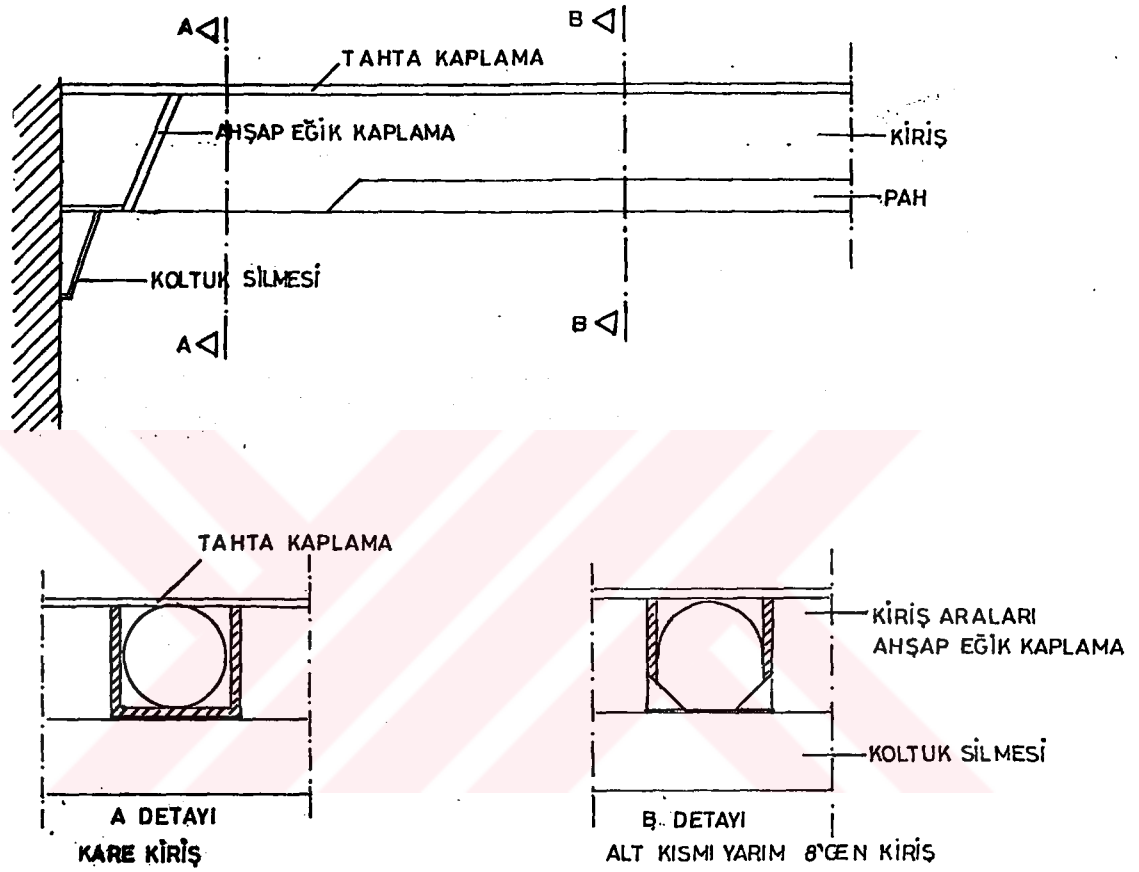
Son cemaat yeri tavanı da ahşap kirişlidir. Yalnız burada caminin taçkapısına rastlayan doğudan üçüncü, batıdan beşinci kemeri sonradan yükseltilerek yüksek ve basık bir kemerle belirlenmiş, üzeri sivri bir hale getirilerek son cemaat yeri çatısına dik bir durumda örtülmüştür (Resim 15,16).

Son cemaat yerinde, 2 taçkapı arasında kalan tavan yandakilerden yüksek tutulmuştur. Harim dahil tüm ahşap kirişlerin üzerinde yağlı boya ile bitkisel motifler ve

geometrik dekorasyon görülmektedir (Resim 33). Caminin doğu ilk sahnındaki dört kısa sütun ve sivri kemerlere oturan ahşap kirişlemesi de aynı şekildedir (Resim 5).

Resim 33. Harim (mihrap üstü) ahşap tavan kirişlemesi

Şekil 1. Ahşap tavan kirişlemesi detayı

DİPNOTLAR

1- ASLANAPA, Oktay, KOMAN,Mesut, DİEZ, Ernst: Karaman Devri Sanatı. İstanbul 1950, S.199.

"Ahşap kirişleme ve toprak dam örtüyü izleyen ilk adım Kayseri Hacı Kılıç Camisindeki gibi tonozlu çözümdür. Daha sonraki gelişmede payeli camilerde her bir açıklık üstünü bir tonozun örttüğü görülür. Önce çapraz kaburgalar üzerine çapraz tonoz inşa edilmiştir ki bunlar Van, Niksar, Aksaray, Manisa v.b. Ulu Camilerinde görülür. Bunlardan sonra da yarım küre biçimindeki kubbeleri görüyoruz."

2- DİLAVER, Şadi: "Anadoluda Selçuklu Cami Mimarisinin Gelişimi." Sanat Tarihi Yıllığı, İstanbul 1969-70, Cilt 3, S.284-285.

"Selçuklularda çok ayaklı camilerde örtü sistemi ahşap veya kâgir olmasına rağmen, tonozlu camilerde en azından bir kubbe bulunmaktadır. Yarım küre şeklindeki kubbelerde genellikle yüksek kasnak bulunmamakta ve kubbeler, Türkmenistan ve İrândaki örneklerle oranla cami bünyesinde daha ılımlı ölçülere indirilmiş olmaktadır.Erken tarihli camiler arasında görülen kemerli ara duvarları üzerine oturtulan ahşap kirişleme, 13. yüzyılın ikinci yarısında pek görünmez. Fakat Beylikler Devri mimarisinde tekrar benimsenir (Bünyan ve Eşrefoğlu gibi).Buna karşılık Türkmenistandaki örneklerle uygun olarak ağaç direkler üzerine doğrudan doğruya zengin işlemeli ahşap tavan oturtulmuş cami tipi, 13.yüzyılın ortasından itibaren Anadoluda yerleşmiştir."

3- TUNCER, O.Cezmi: "Anadolu Selçuklu Yapılarında Açıklıkların Örtülmesi ve Sorunları", Mimarlık Tarihi ,Ank, 1980, S. 352,355.

"Selçuklu ve Beylikler döneminde ahşap üst örtü genelde üç şekildedir; İlki çatı makası biçimindedir.Romalıların ünlü bazilikaları böyle idi. Anadoluda buna tek örnek

Diyarbakır Ulu Camisidir. Bu uygulamanın belirgin özelliği tavana ahşap kaplama yapılmaması ve kirişleme ile makasların gösterilmesidir. Selçuklular prensip olarak açıklıkları çatı makası ile örtmeyi, ancak altlarına tavan yapmayı benimsediler. Bu türle örnekle olarak Ankaradaki Hacı İlyas, Hacı Musa, Alâddin ve Hacı Bayram Camisini verebiliriz.

İkinci türde ise, ahşap kirişler kâgir kemer dizilerine oturur. Buna en güzel örnekle, Konya Alâeddin Camii doğu kanadı gösterilebilir. Devşirme taş sütunlar, kemerlerle birbirine bağlanarak bunlara ahşap kirişler oturtulur. Bu türdeki diğerkamiler ise kâgir ayaklı Sivas Ulu Camisi 1197, Kahramanmaraş Ulu Camisi v.b'dir.

Üçüncü türdeki ahşap üst örtü sisteminde ise, ara desteklerde ayak ve kemerlerin yerini taş ve ahşap dikmeler alır. Doğrudan doğruya bir sıra olarak dizilen dikmeler kalın ara kirişlerle (çoğu kez çift kiriş) birbirine bağlanıp sahnaları oluştururken, bunlara da ara kirişlemeler oturtularak açıklık örtülür. Dikme aralarının 4-4,5 m ye kadar çıktığı olur. Açıklıkları azaltmak için yastıklar kullanılır. Bunlar mesnede doğrudan doğruya oturtulabildiği gibi, taştan bir alt başlığa ve yastıklara da oturtulmuş olabilirler. Ankara Arslanhane ve Afyon Ulu Camii bu tiptendir.

4- ÖNGE, Yılmaz: Selçuklularda ve Beyliklerde Ahşap Tavanlar. Atatürk Konferansları V, Ankara 1975, S. 181-188.

Yılmaz Önge,11-15. yüzyıllardaki Anadolu yapılarında ahşap tavanları çatki ve süslemesine göre üçe ayırarak, kaplamanın çakıldığı yere göre ahşap kirişlemeyi, üstten ve alttan kaplama tavanları ilk grupta inceler. Üstten kaplamalı olanlarda tavanın ahşap kaplaması kirişlerin üstlerine çakıldığı için, alttan görünen sadece ahşap kirişler ve bunların aralarından daha yukarıda seçilen kaplama tahtalarıdır. Alttan kaplamalı olanlarda ise hacmi örten ahşap kirişlemenin altına da tavan tahtalarının çakılması ile yapılan tavanlardır. Bu çeşit tavanlarda alttan bakıldığında kirişler görünmez.

İkinci grup ise bindirmeli ahşap kirişlemeli tavanlardır. Bindirmeli ahşap kirişlemelide (Kırlangıç kuyruğu tavan) düzgün geometrik plânlı bir boşluğa veya hacmi örtmek amacıyla, ahşap kirişlerin boşluk çerçevesinde gittide küçülen düzgün şekilli konsantrik sıralar halinde tertiplenmesi ve bunun için birbiri üzerinden hafifçe içeri doğru taşırılarak, tepede kavuşturulması ile üst örtü elde edilir. Bu tavan için bilinen en eski örnek, Kırşehir'de Hacıbektaş Tekkesinde 15. yüzyılda inşa edilmiş olan Meydan Evinin tavanıdır.

Tonozlu veya kubbeli ahşap tavanlar ise üçüncü grubu oluşturur. Bunlar daha gelişmiş bir teknik olup, bu sistemde yapılacak tonoz veya kubbenin şekil ve ölçüsüne uygun olarak çatı boşluğu içinde kalan kısım, alttan kaplanmış ve tavanın ağırlığı üstteki makaslara verilmiş yani tavan çatıya asılmıştır. Osmanlı devri mimarisinde pek çok örneği olan bu tavanların, 11-15. yüzyıllarına ait olanlarına bugün rastlamak mümkün değildir.

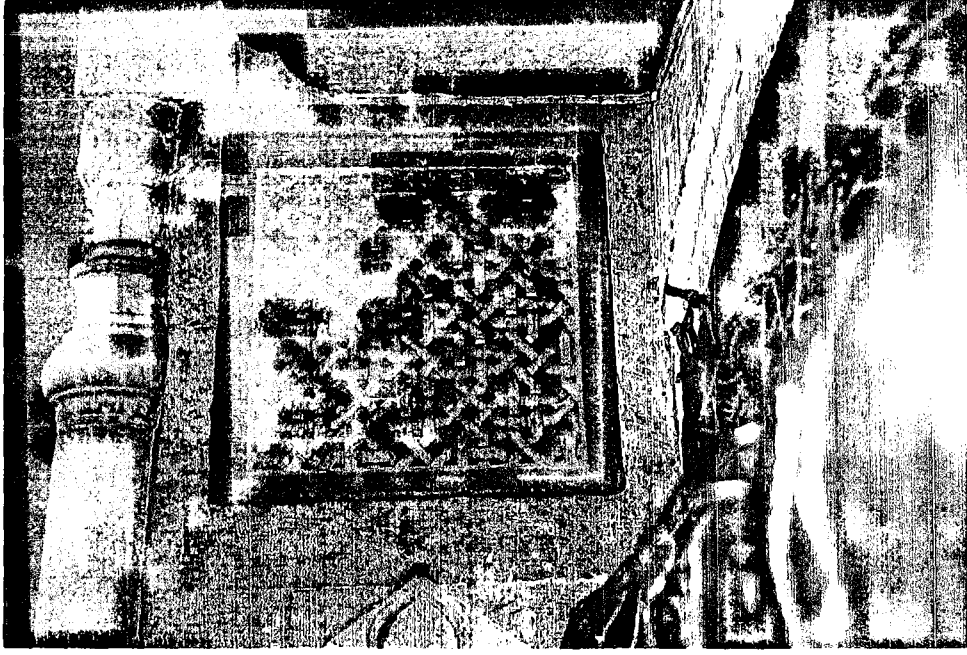
NOT: Osmanlı şadırvanlarının çoğu böyle olup üstü külâhlı ve kurşun kaplamalıdır.

2.4.6. Süslemeler

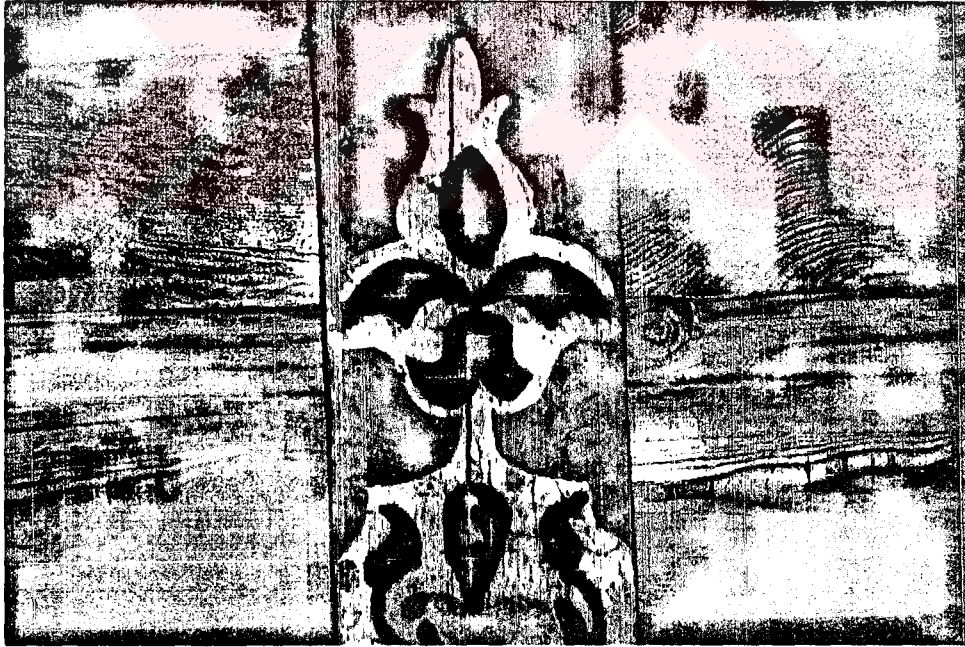
Kahramanmaraş Ulu Cami harim ve son cemaat yeri ahşap kiriş ve tahtaları kalemişiyle süslüdür. Kiriş başlarında ve ortalarında uçları palmetler içine alınan tek çiçek ve bitkisel yapraklar vardır. Geç devir özelliği taşırlar ve yeşil renk ağırlıktadır (Resim 35). Kemer özengileri arasında madalyonlu panolar bulunur. Hamza Gündoğdu "mühr-ü Süleyman" da denilen yuvarlak kalemişi bezemeler için; "Fazlaca girift, gayet incelikli yaprak ve bitki örneklerinden oluşmuş vişne çürüğü rengindeki sekiz yaprak, ortadan değişik yönlere dağılan bir kompozisyon örneği sergilemekte olup bunlardan biri sağlam, diğerleri bozulmuş üç değişik madalyon sayabildik" demektedir (1). Günümüzde bu madalyonlar iyice bozulmuş durumdadır (Resim 37). Cami harim taçkapısının sol (doğu) mihrabiyesi üstünde bulunan kare pano, geometrik örgülü ve sekizgenlerin kesişmesinden (veya enine ve dikine geçme halat örgüden) meydana gelen dörtlü düğümlerle bezelidir (Resim 34). Taç kapının, siyah ve beyaz mermer yapılı almaşık basık kemeri üstündeki dairesel kompozisyonu içinde, stilize yarım palmetler arasında çepeçevre düğümlü nesih yazı (Allah, Muhammed) görülür. Dışta daire teşkil eden bu yazıların ortasında geometrik dekor yer alır (Resim 36).

Pencerelerin demir parmaklıklarında, orjinalinden kaldığını tahmin ettiğimiz kazıma tekniğinde ayet ve rozetler, ilginç ve özenli süslemelerdir (Resim 24,25).

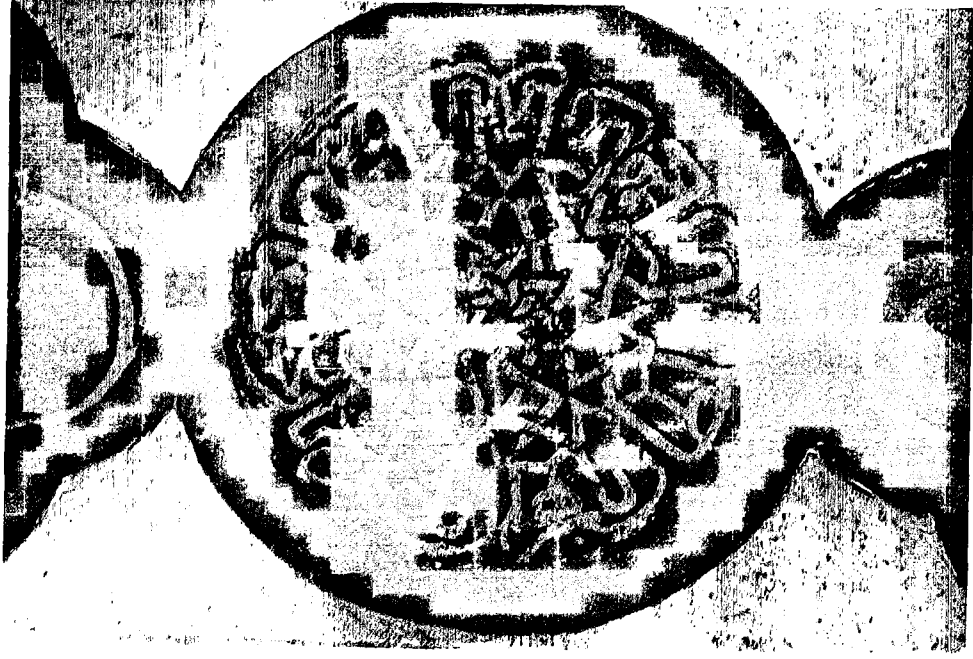
Mihrabın ters u çerçevesi, dıştan üçüncü sırada palmetler, rûmiler ve bu rumilerle birleşmiş motiflerle süslüdür. Bunlar kırmızı ve sarı yağlı boya ile boyanmıştır (Resim 18). Mimber korkulukları ve yan yüzleri özenli olup , sedef kakmalı iki sıra yıldız ve altıgen geçmelerle bezelidir (Resim 21). Minare şerefe altı daha yoğun bezemelidir. Palmetli sıra, çini tabaklar, dairesel kabarmalar, taş rozet (altıgen dilimli ve çarkıfelekli) bunların önemlilerindendir (Resim 31).

Resim 34. Harim taçkapısı ön boşluğu yan (doğu) duvarındaki geometrik pano

Resim 35. Harim ve son cemaat yeri ahşap kirişlemelerindeki palmetli kalemîşi süslemeler

Resim 36. Harim taçkapısı mukarnası ile almasıık kemeri arasındaki rozet

Resim 37. Harim kemerleri arasındaki dairesel süslemeler

Şehircilik ve mimarlık bakımından önemli yapı tiplerinden olan ulu camiler, her dönemde olduğu gibi 14 ve 15. yüzyıllarda da taştan yapılmış olup, cephelerinde tuğla süsler olabildiğince az veya hiç yoktur. Bütün yapılarda olduğu gibi bunlarda da taçkapılara özenilir. Ulu camilerin süslemesinde yaptıran hükümdarın zevk, karakter ve servetinin bu hususta son sözü söylediği anlaşılmaktadır (2).

Selçuklu mimarlığında 14. ve 15. yüzyılların aksine kitleden önce belli yerlerde süs göze çarpar. Kapı, pencere, söve, friz, gibi unsurlar türlü süslerle belli ölçüde bezenmiştir. Bunlardan; şerit, örgü, gülçe, kabara, palmet başlıcalarıdır. Ayrıca yaprağa benzeyen ve rümî denilen bir bezeme vardır ki en çok kullanılanıdır. Taçkapılarda poligon, birbirine geçme daire, sekiz ve oniki uçlu yıldız ve nesih yazı türü çok kullanılmıştır. Yazılar taş üzerine olduğu gibi çini üzerine de işlenmiştir (3). Selçuklu çini geleneği beyliklerde de devam etmiş, ancak ekonomik durum ve süreç, buna yönelmeye fazla elvermemiştir. Bu devir Selçuklu mozayik çini yöntemi ile Osmanlıların renkli sır tekniğinin birleştiği bir geçiş dönemi olmuştur (4). Selçuklu günlerindeki diğer bir süsleme de ahşap camilerin sütun başlıklarında, bingilerde, girişlerde görülen ahşap üzerine boyama tekniğidir. Bu teknikte kırmızı, koyu mavi, sarı renkleri hakimdir. Beyşehir Eşrefoğlu, Afyon Ulu Camisi önemli örneklerdir. Süsler geometrik karakterlidir; Daha geç devirlerde süsler realistleşir ve bitkisel süs artar (5).

Memlük süslemelerinde her şeyden önce renge önem veriliyordu. Keramik izler ve sonraları çini kaplama görülür. Cephelerde renkli taşlar birbirini izler. İki renkli kemer taşları birbiri içine ustalıkla geçirilmiştir. Tavanlar zengin bir şekilde süslenmiştir. Sivri kemer pek sık görülür. Mukarnas bu devrin yapılarında önemli rol oynar. Kornişler, tromplar, pendentifler, minare şerefelerinin altlarını süsler. Nesih yazı süs unsuru olarak çok kullanılır (6). Bunların azaltılmış olarak Güneydoğu Anadolu'ya yansıdığını ve Selçuklu anlayışıyla kaynaştığını görüyoruz.

DİPNOTLAR

- 1- GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S. 40-41.
- 2- DEMİRİZ, Yıldız: Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Süsleme. İstanbul 1979, S.40.
- 3- YETKİN, Suut Kemal: İslâm Mimarisi. Ankara 1965, S. 137-138.
- 4- YETKİN, Şerare: Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi. İstanbul 1972, S. 191-194.
- 5- ÖNEY, Gönül: "Anadolu Selçuklu ve Beylikleri Devri Ahşap Teknikleri". Sanat Tarihi Yıllığı, İstanbul 1969, Cilt 3, S. 147-149.
- 6- YETKİN, Suut Kemal : A.y. S. 170.

2.4.7. Değişmeler (Ekleme ve Onarım)

Doğu duvarının kalınlığı, bunu izleyen ilk sahinin harim kotundan yüksek oluşu ve buna bağlı ilk kemer sırasının sivriligi, bu kanadın tümüyle eklenti olduğunu gösterir. Değişik boyutlu pencereleri de bunu destekler (Resim 5,6,14). Kadınlar için harimden camekânla ayrılan ve diğerlerinden ensiz tutulan son sahin da (batı) aynı durumdadır. Güneye bakan duvarının inceliği, batı duvarındaki alt ve üst pencerelerin farklılığı ve aynı hizada olmayışı, mahfil kısmına çıkışı sağlayan son cemaat yeri batı ucundaki betonarme merdiveni üst ve alt kapıların yeniliği, bu kısmın da eklenti olduğunu kanıtlar (Resim 7,9,13). Batı duvarı şimdi sıvalı olup altındaki örgüyü örtmüştür.

Harimin üstten' aydınlatılması (fener) nedeniyle bazı araştırmacılar, bazilikaları anımsattığını belirtirler (1). Yüksek fenerlik, derinliğine plânlı bazilikaların orta nefi gibi olup, yapı camiye çevrilirken boyu kısaltılmış gibidir. Günümüze oldukça değişerek gelen yapının, daha çok ışık sağlamak amacıyla mevcut fenerinin büyütüldüğünü düşünenler de vardır (2). Aslında Dulkadirîlilerin başkenti olan Kahramanmaraş'a kendi adlarıyla anılacak bir ulu cami gerekiyordu (3). Kuşkusuz pek çok Orta Çağ yapısı gibi bunun da üstü karadam idi (4). Zaman içinde dik çatı ve fenerliği ile bugünkü şeklini aldı. Bunların eklenti olduğu halk arasında da söylenegilir (Resim 8,15).

Caminin cepheleri ve pencereleri de özgünlüğünü koruyamamıştır. Güney cephesinde, birbirine simetrik konumda olan iki adet büyük pencerenin, camiye ışık sağlamak amacıyla sonradan büyütüldüğünü yakın kuşak bildiğine göre değişim çok eski değildir. Malzeme, boyut ve şekilleri de bunu destekler (Resim 11). Bunların sağında, solunda ve ortasında bulunan üç adet at nalı kemerli pencerelerin kenarlarındaki izler, onarım gördüklerini kanıtlar (Resim 12). Güney cephesinin batı ucunda bulunan altlı üstlü ikişer pencereden alttakiler, ahşap kirişle örtülen 73cm derinlikte bir dikdörtgen girinti içine alınırken özgünlüklerini yitirmiştir (Resim 11). Yine bu cephede batıdan ikinci sahindaki zemin kat penceresi içine ahşap dolap

yerleştirilmiş ve pencere örülmüş olup dıştan algılanamamaktadır. Güney yüzde, doğu uçta çatıya kadar devam eden 50cm derinliğinde bir girinti daha vardır. Bunlar kible duvarının bu değişikliklerle özgünlüğünü tümüyle yitirdiğini, sıvanarak asıl gereç ve örgüsünün de kapatıldığını gösterir.

Basık kemerle örtülen harim taçkapısının sağındaki merdiven betonarme olup, mükebbire ve kapısı da son değişikliklerdendir (Resim 23). Doğudan dördüncü sahinde bulunan avlu taçkapısı, şekli ve konumu ile 1900'lerin yorumu olup Müslüman olmayan mimarların ürünü olsa gerekir.

Özgünlüğünü olabildiğince koruduğunu sandığımız mihrabın ters U çerçevesi günümüze renk renk boyanarak gelmiş olup, oyukları dolmuştur (Resim 19). Mimler ise üzerinde bulunan 1909 tarihli onarım yazıtından da anlaşılacağı gibi, oldukça onarım görmüştür (Resim 20). Kadınlar mahfiline, mükebbireye ve doğudaki ilk sahinin çıkan betonarme merdivenler ile, doğu uçtaki imam odasına ulaşan ahşap merdiven yeri ve gereci de son onarımların ürünüdür. Son cemaat yerinin doğusunda bulunan çift katlı imam odası, doğu uca sonradan eklenen sahinin kuzeye uzantısı olup yenidir (Resim 10).

Son cemaat yeri kuzey yüzündeki ayakların, harimdekilerin aksını tutmaması da düşündürücüdür. Son cemaat yeri ve harim ahşap kirişlerinin geometrik ve bitkisel süslemeleri, 18. yüzyıl Osmanlı özelliğindedir. (Resim 33). Harimin kuzeyinde bulunan avlunun kotu (0.70 m) zamanla yükselmiş olup, kaplama malzemesi de dahil şekli değişmiştir. Bu durumda; harimin doğu ve batı yönde birer sahinle genişletildiği, kuzeyine son cemaat yeri eklendiği söylenebilir.

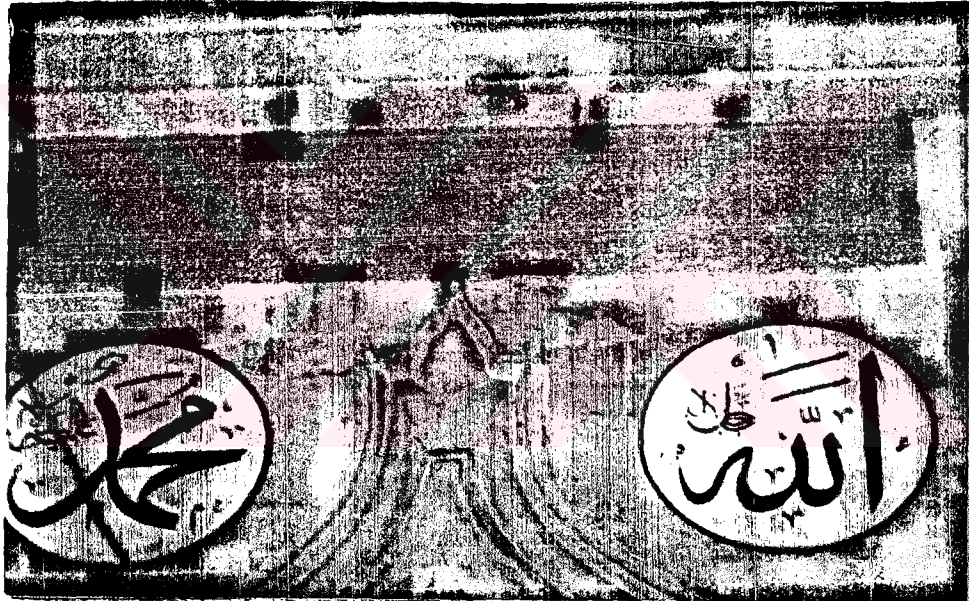
DİPNOTLAR

- 1- BAYBURTOĞLU, Zafer: "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı". Vakıflar Dergisi, Cilt 10, Ank 1973, S. 237.
- 2- GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1986, S 38.
- 3- GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S. 38.
- 4- EZER, Dilara: Maraş Türk Mimarisi Eserleri (Lisans Tezi). İ.Ü.E.F. İstanbul 1968.

2.4.8. Yazıtlar

Harim taçkapı girintisi üzerindeki iki satırlık nesih yazıt şöyledir: “Bu mübarek cami, Sultan Melik Eşref Kansu Gavri'nin günlerinde bina olunmuştur. Adil ve bilgili melik, seyyid emir, milletin yardımcısı ve ümmetin ve dinin ilticağâhı hûsam bin emir-ül müminin Zulkadiroğlu Süleyman oğlu Alâüddevle Sasani bu mescidden hasıl olan sevabı babası Zulkadiroğlu Süleyman'ın ruhuna bağışlayarak Allah ona bol rahmet etsin 907 senesi Miladi 1502”.

Resim 38. Kahramanmaraş Ulu Cami Harim Taçkapısı taş kemer üstündeki yazıtı

Beyliğin kurucusu olan Zeyneddin Karaca'nın babası Zülkadir Bey, Selçukluların Bozok kolundan bir Türkmen oymağının reisi olduğu halde İran'dan geldiği için Sasanî ünvanı kullanılmıştır. Ayrıca Memlûklere bağlı oldukları için de Gansu Gavri'nin adı geçmektedir (2).

Yapım Tarihi ve Yaptıranı

Caminin Harim taçkapısı üzerindeki yazıtta Alâüddevle'nin ismi görülmektedir. Ancak caminin tarihlemesinden ve özgün şeklinden yana görüşler değişiktir. H.

Gündoğdu; Caminin ilk yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte bu yazıta dayanarak 1501-2 tarihinde, Memlük Sultanı Kansu Gavri zamanında, Dulkadirli Süleyman Bey'in oğlu, Alâüddevle Bozkurt tarafından yaptırıldığını belirtir (3). Z.Bayburtluoğlu'na göre yapı , Alâüddevle tarafından yapılan onarımlarla kiliseden camiye çevrilmiştir. Buna neden olarak da; sivri çatının ortada dikdörtgen formda yükselerek dar yüzlerinde üçer, geniş yüzlerinde onikişer pencere açılıp belirlenmesi ve tekrar bir sivri çatı ile örtülerek bazilikaların yüksek orta sahınlarına büyük ölçüde benzemesini göstermektedir (4). (Resim 39). Oysa Alâüddevle Beyin gelir tahsis ettiği bu caminin vakfiyelerinde Câmî-i Atik sıfatı geçer ve onarıldığı belirtilir. Alaüddevle Beye ait bilinen en eski vakfiye 906 (1501) tarihli. Vakfiyelerde camiye gelir kaydedildiği görülen dükkân, köy, mezraa, gibi taşınmazlar, Maraş Tahrir Defterinde açıkça Süleyman Bey Camii Vakıfları olarak belirtilmiştir (5). Bu durumda cami bu tarihten daha eskidir.

Ulu Caminin Alâüddevle tarafından yapıldığı zannını veren, caminin yazıtı olduğunu belirtmiştik. Burada yer alan "a'mmere hazihi'l-cami" ibaresindeki "a'mmere" fiili, sözcük olarak hem inşa etmek hem de onarım (emretmek) anlamındadır. Yanlış anlamının nedeni bu fiilin inşa etmek şeklinde kullanılmasıdır. Oysa bu fiil onarmak anlamındadır (6). Bu bakımdan Alaüddevle Beye ait 907 (1502) tarihli kitabe Ulu Caminin onarım yazıtı olup, Cami Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. Süleyman Bey 1442-1454 yılları arasında hüküm sürdüğüne göre Cami de bu yıllar arasında inşa edilmiş olmalıdır (7). Alâüddevle Bozkurt'un kardeşi ve Süleyman Beyin oğlu Malik Arslan (1465-1466) bu camide öldürülmüş olması son yorumu oldukça güçlendirmektedir. Bu durumda camiyi 1442-54 yılları arasına indirmek gerekecektir. (8).

Resim 39. Kahramanmaraş Ulu Camisi feneri

DİPNOTLAR

1. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1968, S. 37.

"Amere hâzâ el-câmîi el-mübârek fi eyyâmı es-sultan el-melik el-eşref el-Kansu el-Gavri başare el-melik el-adil-alim el-seyyid el-emir avn alâmele gavs el-millele ve'ldin Hüsam bin emir-el mü-minin Alâüddevle bin Süleyman bin Zülkadir es-Sâsâni ahhete sevâbe Leruh ebi Süleyman bin Zülkadir terahhame hullahu gufranehu, sene seb'a ve tis-a mi' e"

BAYBURTOĞLU, Zafer: "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadirli Yapısı".

Vakıflar Dergisi, Ankara 1973, Cilt 10, S. 241.

2. SÜMER, Faruk: "Bozok Tarihinde Dair Araştırmalar". D.T.C.F.

Cumhuriyetin 50. yılını Anma Kitabı, Ankara 1974, S. 335.

3. GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S. 37.

4- BAYBURTLUOĞLU, Zafer: A.y. S. 237.

5. YİNANÇ, Refet: Dulkadir Beyliği. Ankara 19, S. 119.

6. TEKİN, Rahmi: "Dulkadir Beyliği zamanında Maraş ve Elbistan'da Yapılan

Cami, Mescit, ve Medreseler". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Bülteni, Ank. 1994, S. 33.

7. YİNANÇ, Refet: A.y. S. 120.

8. DARKOT, Besim: "Maraş Maddesi". İslâm Ansiklopedisi, Cilt 7, S. 311.

2.4.9. Vakfiye

Alâüddeve Bey Ulu Camiye yakınındaki Uzunoluk adlı değirmeni ve yanında bir araziye, ayrıca Maraş Bezzazistanının yarısını, Maraş Çarşısında 19 dükkân, şehir yakınındaki Pınarbaşı Köyü ile bu köye bağlı Tavşantepesi, Güstan, Çaykışla, Akdere, Kızıltepe, Armudalanı (Beğhamuru) Mezralarını, Enderül'de Musulalanı Köyünü, Yenice kale'ye bağlı Başkonuş, Amallu, Meydan, Kamalak ve Yircelu Mezralarını, vakfetmiştir. Vakıf gelirleri caminin imamı, hatip, muezzin, kayyum ve ferraşı ile ve sair masrafına tahsis edilmiştir.(1).

Ayrıca 1563 yılında Maraş'ın farklı yerlerinde iki arsa ve bağ ile Camustil Nahiyesine bağlı Narağacı, Haslu, Mağaracık, Mescitüstü, Mezraları aynı camiye vakıf kaydedilmiştir (2).

DİPNOTLAR

1. YİNANÇ, Refet:Dulkadir Beyliği. Ankara 1989, S. 120.
2. YİNANÇ, Refet ve ELİBÜYÜK, M : Maraş Tahrir Defteri. Ankara 1988, S. 37,38,43,75.

2.5. Karşılaştırmalı çalışma

2.5.1. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ulu Camileriyle Karşılaştırma

Anadolu Selçuklularının erken dönem camilerini incelediğimizde çoğunlukla enine gelişen plân tipiyle karşılaşırız, bu camileri Tablo 3’ de yer alan sınıflama yardımıyla inceleyebiliriz.

Tablo 3 Enine ve derinliğine gelişen çok ayaklı cami plân türleri

- 1- Ahşap direk, giriş ve girişlemeliler. (enine veya derinliğine plânlı)
- 2- Kâgir ayak, kemer ve ahşap girişlemeliler. (enine veya derinliğine plânlı)
- 3- Kâgir ayak ve kâgir örtülüler.(enine veya derinliğine planlı)

Bunlarda maksure kubbesi, son cemaat yeri, iç aydınlatma, avlu ve minarelerin durumu ayrılıklar gösterir.

Enine gelişen çok ayaklı cami plân türleri Anadolu öncesi geleneğe uyar.

1-Ahşap direk,giriş ve girişlemeli camiler; Ankara Arslanhane (Ahi Cumhuriyeti 1289-90), Beyşehir Eşrefoğlu (1299),(Plan 29). Konya Sahip Ata (Sahipataoğulları 1258) v.b. ‘dir. Hepsinin girişlemesi eninedir.

2- Kâgir ayak kemer ve ahşap girişlemeli camiler; Sivas Ulu Camisi (Danişment 1197), Anadolu Selçuklu Dönemi anlayışında olan Bünyan Ulu Camii (15. y.), Ermenek Ulu (Karamanoğlu 1302), Karaman Hacı Beyler (1398), Arapzade (1374-1420) ve Dikbasan Camisi (14. yüzyıl) v.b. örnek gösterilebilir. Ahşap girişlemeler Sivas ve Bünyan’da enine diğerlerinde boyuna yerleştirilmiştir. Plân enine geliştiği halde kâgir ayak ve kemerler dizisi enine ve derinliğine uzanınca ahşap girişlemenin yönleri de değişir.

3-Mardin (Artuklu özellikleri taşır 1176), Harput Ulu (Artuklu,1156-1157), Kızıltepe Ulu (Artuklu 1204), Erzurum Ulu (Saltuklu 1179), Divriği Kale (Mengücek

1180-1181), Divriği Ulu (1228-1229) ve Malatya Ulu Camileri (Anadolu Selçukluları 1224) kâgir çok ayaklı ve tonoz örtülüdürler. Bunlardan Mardin, Harput, Kızıltepe ve Malatya'da tonoz örtü enine (doğu-batı), Erzurum, Divriği Kale ve Divriği Ulu Camisinde ise dikinedir (kuzey-güney).

Kağır örtülü örneklerle bakıldığında Malatya Ulu Camisinin iç avlulu, Diyarbakır (Plân 28),Mardin, Harput, Kızıltepe ve Sivas Ulu Camilerinin kuzey avlulu, diğerlerinin avlusuz oldukları görülür.

Enine plânlı çok ayaklı camilerde minare bazan harimden ayrıdır. Bunlardan; Siirt Ulu Camisi minaresi kuzeydoğu köşede kare kaide üstüne silindir biçimde yükselir. Mardin'deki kuzey köşede ve kare kaide üzerine silindiriktir. Harput Ulu Camisi kalın minaresi kuzeybatıda olup bugün avluyu çevreleyen yapı içinde kalmıştır. Kaidesi kare, gövdesi dairesel plânlıdır. Kızıltepe Ulu Camisinde, avlu doğu ve batı duvarı kuzey ucunda dışa taşkın olarak kare kaideli iki minare vardır. Urfa'da minare avlunun kuzey duvarına bitişik ve sekizgen kaidelidir. Kahramanmaraş Hatuniye Camisi minaresi kuzeydoğu köşede kare kaide üzerine yükselir. Ermenek Meydan Camisinde ise minare kuzeyde harimden epeyce uzakta ve kare kaidelidir.

Erzurum (Ulu), Mardin ve Harput'ta minare merdiveni belli bir yüksekliğe, diğerlerinde yere kadar iner. Minare Siirt ve Kahramanmaraş Hatuniye camisinde açılı konumdadır. Örneklerine bakılırsa genelinde minare kuzeyde bulunur. Değişik dönemlerde yapılan enine plânlı camilerde değişik fiziksel özelliklere de rastlamaktayız. Bunları tablo 4'te ele alıyoruz.

Tablo 4. Anadolu Selçuklu Tipi Başlıca Ulu Camilerin Fiziksel Özellikleri

CAMİLER	TAŞIYICI SİSTEMİ		ÖRTÜ SİSTEMİ		Maksure Kubbesi	Çatı Feneri	Son Cemaat	Kuzey Avlu	TONOZ VEYA Kİ- RİŞLEMENİN YÖNÜ		Minaresi
	Kagir ayaklı	Ahşap dikmeli	Tonoz	Ahşap Kiriş ve Kirişle- meli					Enine	Boyuna	
Diyarbakır Ulu	+	-	-	+	Transeptli	-	-	+	+	-	Güneyde camiye bitişik
Mardin Ulu (Artulu) 1176	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	Kuzeyde camiden ayrı
Harput Ulu (Artuklu) 1156-57	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	Kuzey batıda camiden ayrı
Kızıltepe Ulu (Artuklu) 1204	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	Kuzeyde çift. Camiden ayrı
Sivas Ulu (Danışmentli) 1197	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	Kuzeyde camiden ayrı
Erzurum Ulu (Saltuklu) 1172	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	Kuzeyde cami içinde
Divriği Kale (Mengü.) 1180-81	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+(bazili- kal tür)	Kuzey batıda camiye bitişik
Divriği Ulu (Mengü.) 1228-29	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	Kuzey batıda camiye bitişik
Malatya Ulu (Selçuklu) 1224	+	-	+	-	+	-	-	İç Avlulu	+	-	Kuzey batıda camiye bitişik
Bünyan Ulu	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	Kuzeyde camiye bitişik
Ankara Ahi Şerafettin 1289-90	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-
Beyşehir Eşrefoğlu (Eşref) 1299	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	Kuzeyde camiye bitişik
Konya Sahip Ata 1258	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	Kuzeyde camiye bitişik
Ermenek Ulu (Karaman.) 1302	+	-	-	+	-	-	+	-	-	+	Batıda camiden ayrı
Karaman H. Beyler(Kar.) 1398	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-
Karaman Arapzade(Kar.) 1374	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	Kuzey batıda camiye bitişik
Karaman Dikbasan (Kar.) 14y.y.	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-
Toplam 17 Cami	14 adet %82	3 adet %18	7 adet %41	9 adet %53	8 adet %47	4 adet %23	3 adet %18	5 adet %29	10 adet %59	7 adet %41	Camiye bitişik 8 adet %62 Camiden ayrı 5 adet %58

Selçuklu Sultanına bağlılığın çözülmesi üzerine İlhanlılara vergi vermek suretiyle bağımsızlıklarına kavuşan Beylikler, Anadolu'da mimarlık bazı oluşturan Selçukluların anlayışını sürdürerek ülkelerinin bayındırlığına çalışmışlardır (1).

Beylikler Dönemi Mimarlığı genelde sınırlı ekonomileri nedeniyle, camilerinde de ufak boyutları, yalınlığı ve simetrik düzeni ile dikkati çeker. Süslemeler özellikle cephede, son cemaat yerinde, taçkapıda ve pencerelerde yoğunlaşır. 13. y. başından 16. yüzyılın sonuna kadar devam eden bu anlayışta, bulunduğu yere göre yer yer Selçuklu, Bizans, Zengi, Eyyübi ve Memlük etkileri görülür. Genelde kendi kişiliklerini oluşturma arayışı içindedirler. Osmanlılar da Beylikler Dönemindeyken buna uymuş ancak giderek kendilerine özgü bir nitelik kazanmışlardır (2).

Selçuklu sanatında taçkapı, her tür yapının en önemli yeridir. Taçkapı özellikle Anadolunun batısındaki Aydın, Menteşe ve Osmanogulları Beyliklerinde yeni bir sanat anlayışı çerçevesinde kasnağa kadar yükselerek sadeleşmiştir. Selçuklu cami ve mescitlerinin dış yüzü sade ve içine kapanıktır. İlk defa Beylikler Döneminde bu sağır duvarlardan kurtulup, pencereler açılarak (bazen iki katta) doluluk ve boşluk hareketliliğine gidilmiştir. Selçuklu camisine yalnız ön (giriş) yüzünden bakılır. Yan ve arka yönler sağır olup hiç bir özellik göstermezler. Buna karşılık Beylikler Dönemi mimarlığında, dışta bir bütünlüğe gidilmeğe başlanmış, dışla iç dengelenmiştir.(3). İç dışa yansımaya başlamıştır. Minarelerin konumunda da farklı yönelimler olur. Selçuk İsa Bey (Aydinoğulları), Eğirdir Hızır Bey Camisi (Hamitoğulları) buna güzel örneklerdir.

Tablo 6'da 5. sırada yer alan merkezî kubbeliler bir yönüyle Anadolu öncesinde cuma mescitlerinde maksure kubbesi olarak devrededir. Üçüncü boyut, ancak Osmanlıda kendi özgünlüğünü kazanır. Beylikler Devri mimarisi Selçukluların yapı ve süsleme sanatına birtakım yenilikler getirmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan büyük camiler ayak sayısını artırarak harimi genişletme tekniğini aşamadığından çok sütunludur. Üst örtü ise ahşap ve kâgir olmak üzere iki grupta sınıflanabilir (Tablo 5). Mekân sorunu bilinçli olarak Beylikler Döneminde ele alınmıştır. Bursa Orhan Bey Camisindeki gibi tek kubbeli küçük camilerde

kubbenin arkasına (kuzey) bir ikincinin ilavesi, cami içini geniş ve toplu bir mekâna kavuşturma yolunda ilk adımdır. Bu, ileride zaviyeli cami türünü doğuracaktır. Revaklı avlu da Selçuklu camilerinde yoktu. Avlunun revaklarla çevrili olarak cami bünyesinde ele alınması yine Beylikler Dönemine rastlar. Son cemaat yeri camilere de ilkin Beylikler Döneminde eklenmiştir. Son cemaatli sütunlu camiye ilk defa Karamanoğulları devrinde, 1302 tarihinde Ermenek'te yapılmış olan Ulu Camide rastlarız.

Tablo 5. Camileri Üst Örtüsüne Göre Sınıflama

Üst örtü gerçekte belli 2 tekniği yansıtır. Cami enine veya derinliğine düzenlense bile örtü yöntemi aynıdır.

Ahşap Üst Örtülü Camiler	Kâgir Üst Örtülü Camiler
-Tek açıklıklı (Çatı Makası ve ahşap tavanlı) tek mekânlılar. Genellikle Derinliğine Plânlı. (Alâddin, Hacı İlyas, Hacı Bayram Camii v.b.)	-Tonozlu, kubbeli (eşdeğer kubbeli ya da değil) veya karışımı çok açıklıklılar. 1- Enine Gelişenler (Bursa Ulu Cami v.b.) 2- Derinliğine Gelişenler (Malatya Ulu Camii v.b.) Maksure kubbeli, aydınlık fenerli, kapalı avlulu, kuzey avlulu veya değil.
- Çok ayaklı (ahşap veya kâgir) ahşap giriş ve girişlemeliler. Enine veya Derinliğine Plânlı (Sivas Ulu, Ankara Arslanhane Camii v.b.)	- Selçuklulardan sonra ise; 1- Zaviyeli Camiler (Bursa Yeşil v.b.) 2- Merkezde büyük Kubbeliler (Edirne 3 şerefeli v.b.) 3- Tek Açıklıklı Kubbeliler (İznik Hacı Özbek Camii v.b.)

NOT: Her iki tipte de taşıyıcı dış duvarlar daima kâgirdir.

Selçuklu ve Beylikler Dönemi cami, mescit ve ulu camileri ile bunların fiziksel özellikleri ve üst örtülerini inceledikten sonra, Tablo 6'daki gibi bu döneme ait bir plân sınıflaması yapabiliriz. Buradan da Kahramanmaraş Ulu Camisinin (enine gelişen dikdörtgen plânlı, ahşap girişlemeli ve kâgir çok ayaklı) Anadolu Selçuklularının plân şemasına uyduğunu görürüz.

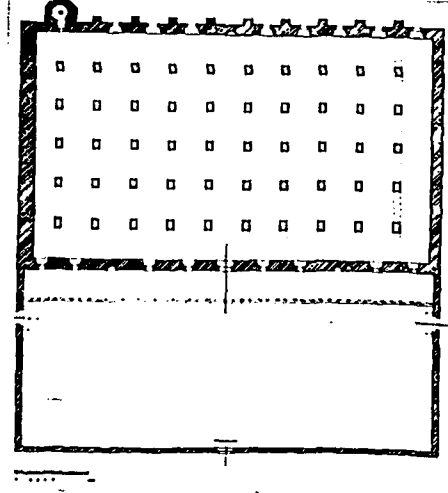
Tablo 6. Anadolu Ulu Cami Plân Türleri

Selçuklu Dönemi	Beylikler Dönemi	Osmanlı Dönemi (1453 sonrası)
1- Tek açıklıklı - Kagir Kubbeli (Konya Tacettin Mescidi)	+	+
- Ahşap tavan ve çatılı (Ankara H.Bayram Camisi vb.)	+	+
2- Çok açıklıklı (ayaklı. Enine ve derinliğine plânlı, değişik çapta kubbeli, aydınlık feneri ve iç avlulu olabilir vb.).		
-Ahşap dikme kiriş ve kirişlemeli (Ankara Ahi Şerafettin Camisi vb.)	+	+
-Kagir ayak kemer ve ahşap kirişli (Sivas Ulu Camisi vb.)	+	+
-Kagir örtülüler (Mardin Ulu Camisi vb.)	+	-
	3- Eşdeğer açıklıklı (iç avlulu olabilir) (Bursa Ulu Camisi)	+
	4- Zaviyeliler (Bursa Yıldırım ve Yeşil Cami)	+(bir süre)
	5-Merkezde büyük yanlarda yarım kubbeli (Mut Lal Paşa, Diyarbakır Fatih)	+

Tablo 4'te incelediğimiz Anadolu Selçuklularına ait Sivas Ulu Camisinin plânı, Kahramanmaraş Ulu Camisinininkine çok benzer.

Sivas Ulu Camisi (Danışmentli) 1197 tarihlidir. Mihrap duvarına dik olarak uzanan onbir sahını, beşer ayaklı altı sivri kemer oluşturur. Bu kemer sıralarının kible duvarı dışında birer desteği varken doğu yöndeki ilkine tuğla minare rastlatılmıştır. Avlulu türden bir yapı olduğu için içeriye aydınlık kubbesi konmamıştır. Üst örtü ahşap kirişlemeli ve topraktır. Son cemaat yeri kuzey duvarına yaslandığı için yatay kuvvetleri karşılamakta ve desteklere gerek

görülmemektedir (Plân 24). Kalın ayaklar ancak sahnın boyunca görüşü sağlar. 160m² alanda mekân birliği yoktur. Kalın gövdeli tuğla minare ve cami günümüze ilk şeklini koruyarak gelmiştir (4).

Plan 24. Sivas Ulu Camisi (O. Aslanapa)

Kahramanmaraş ile Sivas Ulu Camisi enine dikdörtgen plânlıdır. Fakat Sivas'takinin boyu ve eni daha önce belirttiğimiz sahnın ve kemer sayılarından da anlaşılacağı üzere daha büyüktür. Her ikisinde de ayaklara oturan kemerler yan yana tekrarlanarak mihraba dik sahnın oluşturur. Bunlar Maraş'ta yedi Sivas'ta onbirdir. İkisinde de ahşap kirişlemeler yastıksız olarak kâgir kemerli sıralara oturur. Yalnız Sivas Ulu Camisinde bu ahşap kirişlemenin üstü düz toprak dam iken (Maraş'ta da orjinalin de böyle olmasına rağmen) şu anda eğimli metal örtülü çatı vardır ve enine uzanan bir fener eklenmiştir. Böylece oldukça ilginç bir görünüm alan Ulu Caminin tanım kısmında da bahsettiğimiz gibi kiliseden çevirme olduğunu savunanlar olmuştur. Oysa Caminin Dulkadirîler zamanında Süleyman Bey tarafından yaptırıldığını belirtmiştik. Son cemaat mahallinin örtüsünü Maraş'ta altı ayağa oturan sivri kemerler taşır, Sivasta ise son cemaat yerinde çok sayıda sütunlar mevcuttur.

Sivas Ulu Camisinin (iç içe iki sekizgenin her kenardan çıkan iki kolla ve büyük karelerle kesilmesi şeklinde devam eden) taş bir mihrabı vardı. Fakat onarımdan sonra bu süslü mihrap kaybolmuştur. Şimdiki mihrabı ve mimberi gayet düz ve sadedir (5). Kahramanmaraş Ulu Camisinin mihrabı onarım gördüğü halde gayet süslü ve mukarnaslı yarım altıgen formunda bir niş şeklindedir. Mimberi ise yeni tarihli olmasına rağmen sedef kakmalı ve süslüdür.

Sivas Ulu Cami minaresinin silindirik gövdesi ortasında çiniden bir kuşak ve şerefenin altında ikinci bir kuşak vardır. Minarenin üslubu ve yazıtına göre minarenin camiden sonra, 1213'te yapıldığı düşünülür (6). Kahramanmaraş Ulu Camisinin minaresi ise camiyle birlikte yapılmış kabul edilir. Minare Sivas'ta mihrap duvarının solunda yer alırken, Maraş'da bugünkü konumuyla son cemaat mahallinin önünde (kuzey) 2m kadar açıktadır. Kahramanmaraş Ulu Camisinde dışarıdan girişli sonradan yapılan bir kadınlar mahfili vardır. Süsleme olarak da sade sayılır Sivas Ulu Camisinde kadınlar mahfili yoktur.

Kahramanmaraş Ulu Camisi enine plânı ve örtü şekliyle 14. yüzyıla ait olan Karaman Arapzade ve Dikbasan Camilerini de andırır. Bu Camilerde ayakların taşıdığı kemerler bu kemerlere oturan ahşap kirişlemeler vardır. Çatıları da Maraş'daki gibi düz toprak dam iken sonradan değiştirilmiştir. Yalnız burada sahnlar mihraba paralelken Maraş'da dikinedir (Plân 25).

Plân 25. Karaman Dikbasan Camisi (A. Kızıltan)

Kahramanmaraş Ulu Camisi plânında mekân birliği sağlanamamıştır. Görsel süreklilik ancak tek tek her bir sahında kendi doğrultusunda olup alanın bütünlüğü algılanamaz. Dulkadirîliler büyük ve geniş bir cami yapmak için tüm bu olumsuzluklara rağmen, mevcut ulu cami tipini ellerindeki imkânlar doğrultusunda kullanmışlardır. Bulundukları coğrafya Ulu Caminin üstünü ahşap kirişlerle örtmeye elverişliydi. Toprak dam zaten bir Orta Çağ yorumuydu. O dönem, geniş açıklıkları örtme tekniğine erişememiştir.

Ulu Cami mihrabı da genel kurgusuyla Anadolu Selçuklu bazına oturur. Mihrap dönemde genelde taştandır. Bazen çiniye de dönüşebilir, Ancak bu yörede böyle bir uygulama yoktur.

Ahşap üzerine kakma tekniği ile yapılan mimberin bu türüne Selçuklularda rastlanmaz. Bu yöntem en erken 14. asırda görülmeye başlar. Ürgüp Damsaköy Taşkınpaşa Camisi (14. y) mimberi rozetinde kakma tekniğinin en erken örneklerinden birine rastlarız. 15. yüzyıla ait Ankara Hacı Bayram Veli Türbesinin iç kapısındaki geometrik kafesin dolgularında bu yöntemle yapılmış motifler vardır. Kahramanmaraş Ulu Camisi mimberi üstündeki yazıt 1909 yılında büyük bir onarım gördüğünü belgelemektedir.

Anadoluda büyük bir yapı faaliyeti gösteren Selçukluların ana malzemesi, yerine ve dönemine göre çoğunlukla taştır. Bunu özellikle dinsel ve sivil eserlerin girişlerinde büyük ustalık ve ince bir zevkle bezeyerek , kendine özgü bir yorum ortaya koymuşlardır. Çoğunlukla mukarnasla örtülen taçkapı ön boşluğu, önce genellikle bir sivri kemer, sonra da süslü taş işçiliğine sahip ters U çerçeveye sarılır. İçte basık kemerli kapı yer alır. Ön boşluğun yanlarında çoğunlukla süslü küçük mihrabiyeler görülür. Sütunceler ve köşeleri bezeyen iri rozetler, genellikle taçkapılarda rastlanan bezeme birimleridir. Anadolu Selçuklu taş süslemesinde düzenlemeler büyük çeşitlilik gösterir. Her eserde değişir. Fakat belli bir düzen ve kurgu dikkati çeker (7). Beylikler döneminde Karamanoğulları yapılarında devam eden bu özellik, Anadolu'nun batı bölgelerindeki beyliklerde taçkapıların süslerinden silkinerek sadeliğe yönelmesiyle devam eder. Bu sadelik özellikle Aydın, Menteşe ve Osmanlıların eserlerinde görülür. Sadeleşmeyi bu beyliklerin maddi kaynaklarındaki darlık kadar, yeni bir sanat anlayışına ve kendine güvene bağlamak da olasıdır (8). Kahramanmaraş Ulu Camisi harim taçkapısı üzerinde, siyah beyaz mermerden almaşık basık kemer vardır. Bu geçmelere Kayseri Sahip Ata, Sivas Buruciye ve Sivas Gök Medreseleri, Bursa Yeşil Camii (v.b.) rastlamaktayız. Bu anlayış Anadolu'daki ilk taçkapılar da kullanılan bir özelliktir.

Şimdi de Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi Ulu Cami plân tipolojisi içerisinde minarenin konumu konusunda bir inceleme ve karşılaştırma yapalım.

Minareleri konumuna göre şu şekilde sınıflayabiliriz;

1- Harimin İçinde Olanlar: Erzurum Ulu Camisi vb.Harpur Ulu Camisinde minare, avluyu sonradan çevreleyen kesim içinde kalmışlar.

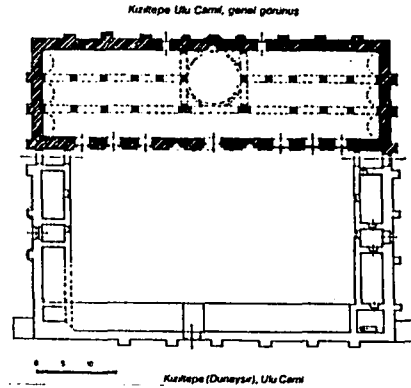
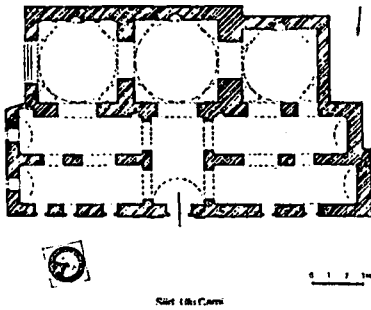
2- Harime Bitişik Olanlar

a- Harime bitişik olup merdiveni belli yüksekliğe veya yere kadar inenler(9)

b- Altından Geçitli Olanlar (Adana Yeni Cami, Antakya Habib-i Neccar Camisi, Isparta-Eğirdir Kale Kapısı üstünde Hızır Bey Cami minaresi, Diyarbakır Muallak Camisi Minaresi, İstanbul Tulumcu Hüsamettin Camisi.)

3- Harimden Ayrı Olanlar: Hasköy , Diyarbakır Silvan Ebu Muzaffereddin İlgazi Camisi Diyarbakır Nebi, Safa, Ali Paşa, Melek Ahmet Paşa ve Şeyh Mutahhar Camileri, Ankara Ayaş Ulu Han Bucağı Ulu, Nevşehir Ürgüp İbrahim Bey, Konya Ermenek Rüstem Paşa, Erzurum Murat Paşa, Isparta Yalvaç Kuyucak Köyü, Tarsus Ulu, Diyarbakır Lice Atak Köyü, Diyarbakır Hani Ulu, Siirt Kozluk İslâm Bey, İstanbul Yenibahçe Mimar Sinan Mescidi (v.b) böyledir

Minaresi harimden ayrı olanlara, açısı farklı olan Siirt ve Kahramanmaraş Ulu camilerini ekleyebiliriz. Mardin Ulu Camisinde (Artuklu 12.y) kuzey köşedeki minare kare prizma kaide

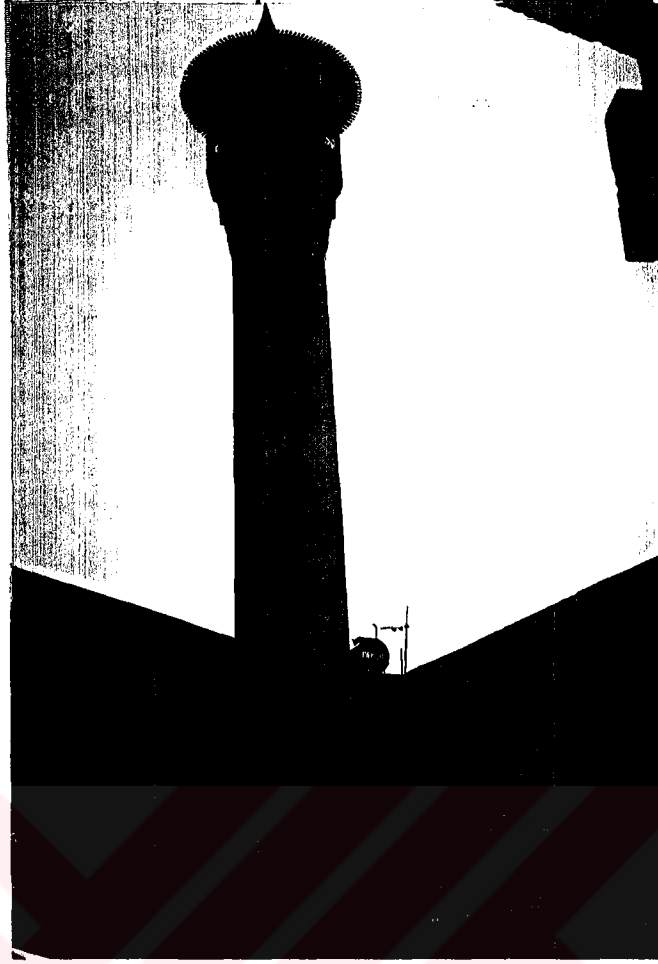
Plân 26. Siirt Ulu Camisi

Plân 27. Kızıltepe Ulu Camisi

üstünde silindirik olarak yükselir. Harput' unki de aynı olup sadece yeri kuzeye alınır. Kızıltepe Ulu Camisi (Artuklu 1204) minareleri ise bugün yıkılmış olup, avlunun kuzeyindeki çifte minarenin kaidesi Orhan Cezmi Tuncer'in yaptığı araştırma kazısında bulunmuştur (Plân 27).

12. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait olan Urfa Ulu Cami minaresi de avlunun kuzey duvarına bitişik olup harimden epeyce uzaktadır. Alanya Akşebe Sultan Mescidi (Selçuklu 1230) minaresi kuzeybatıda açıkta yükselir. Harimden ayrı ve süslü bir minare olan Antalya Yivli Minare ise 1219-1238 yıllarında yapılmıştır. Kahramanmaraş'ta bir başka Dulkadirli eseri olan 1509 tarihli Hatuniye Cami minaresi de camiden ayrıdır. Caminin kuzeydoğu köşesinde çapraz bir (Plân 3) şekilde kare kaide üzerinde yükselen bu minare, Ulu Camidekine benzer. Maraş'ta Osmanlı dönemi eseri olan Arasa Camii minaresinin de camiden ayrı yapıldığını görmekteyiz. 16. yüzyıl eseri olan Kastamonu Nasrullah Camisi minaresi harimden ayrı olup küpü kare plânlı ve gövdesi çokgendir. Gaziantep Boyacı Camii 14. yüzyıl eseridir. Bunun da minaresi kitleden ayrıdır ve kare kaide üzerine çokgen gövde ile yükselir. Böylece sayfa 116'da 3. Bölümde verdiğimiz örneklerin sayıları giderek artar.

Harimden ayrılan Kahramanmaraş Ulu Camisi minaresinin ikinci pabuçtan sonraki kısmının çokgen gövdeye dönüşmesi bu kısmın sonradan bu hale dönüştürüldüğü izlenimini verebilir. Ancak benzer örnekler mevcuttur. Aynı kentte Hatuniye Cami (14-15.y.) minaresi kare prizma küplü olup gövde önce silindir, sonra çokgen, sonra tekrar silindire dönüşür. 16. yüzyıl eseri olan Kahramanmaraş Boğazkesen Camisi (Resim 40) minaresi kare kaideli ve çokgen gövdelidir. Gaziantep Boyacı Camisi 14. yüzyıl eseridir ve kitleden ayrı minaresi kare kaide üzerine ongen gövdelidir. Gaziantep'teki 17. yüzyıla ait Ömerşeyh Camisi minaresi ise camiye bitişik kare kaide üzerine çokgen gövde olarak devam eder. Ayrıca Kastamonu Nasrullah Camisi de 16. yüzyıla ait olup, minare harimden ayrıdır ve küpü kare plânlı, gövdesi çokgendir. Antep ve Maraş'taki örneklerin çoğunda şerefe üstünde metal kaplamalı külâh biçiminde üst örtü vardır.

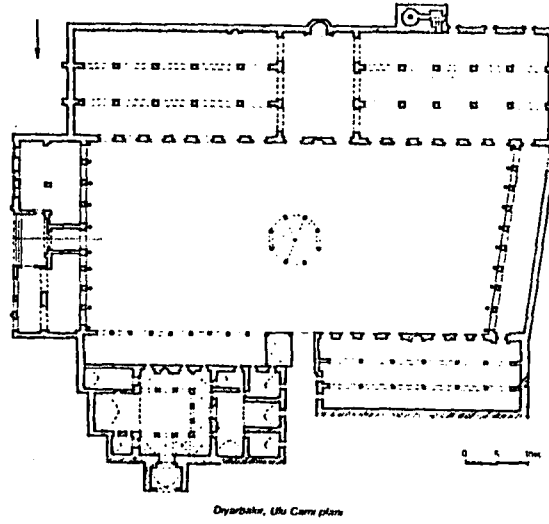

Resim 40. Kahramanmaraş Boğazkesen Camisi minaresi

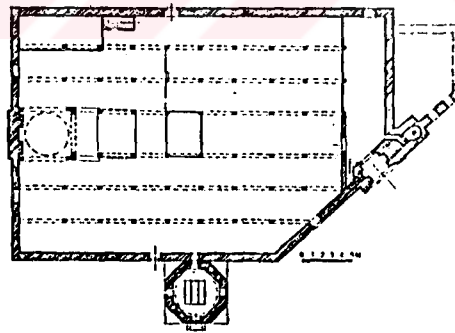
Kahramanmaraş Ulu Camisi minaresinde şerefenin en alt kısmında, her kenarın ortasında kullanılmış siyah kesme taşlarla kare panolu almasıık uygulama Memlûk sanatı etkisini akla getirmektedir. Bu kentteki camilerin minareleri genelde birbirlerine benzer. Özellikle şerefeye üstündeki metal kaplamalı külâh üst örtü, çok yağmur alan ve yazları sıcak geçen bu bölgede yöreye özgü bir karakterdir. Osmanlı dönemi camisi olan Boğazkesen'in minaresinde bile bu benzerlik açıkça görülür (Resim 40).

DİPNOTLAR

- 1-ARSEVEN, Celal Esad: Türk Sanat Tarihi. İstanbul 1955, Cilt,2 S. 166.
- 2- ÖNEY, Gönül: Beylikler Devri Sanatı. Ankara 1989, S. 9,13,15,21,32,33,
- 3- YETKİN,S.Kemal: "Beylikler Devri Sanatından Klâsik Türk Sanatına". V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara 1960. S. 258-263.
- 4- TUNCER, O.Cezmi: "Anadolu'nun İlk Dört Selçuklu Kumandanının Yaptırdığı Yapıların Özellikleri". Vakıflar Dergisi 12, Ankara 1978, S. 44.
- 5- ASLANAPA, Oktay: Anadol'da İlk Türk Mimarisi. Ankara 1991, S. 19.
- 6- ASLANAPA, Oktay: Türk Sanatı. İstanbul 1993, S. 109.
- 7- ÖNEY, Gönül: Anadolu Selçuklu Mimari Süsleme ve El Sanatları. Ankara 1992, S.12.
- 8- YETKİN,S.Kemal: A.y. S. 258-263.
- 9- 1091-92 tarihli Büyük Selçuklu Eseri olan Diyarbakır Ulu Cami minaresi harimin güney duvarına bitişik olup, merdiveni belli yüksekliğe iner (Plân 28). Niğde Alaeddin Camisi (1221) minare merdiveni mahfil kotunda başlar. Artuklu eseri olan Harput Ulu Camisi minaresinde de aynı durum söz konusudur. Büyük Selçuklu ve Memlük etkisinin görüldüğü Artukluların yanında, Danişmentli Camilerinde de bu özelliği görmekteyiz. 1205 tarihli Kayseri Ulu Camisinin kuzeyindeki girişin sağında, merdiveni belli yüksekliğe kadar inen bir minaresi vardır. 1224 tarihli Anadolu Selçuklu Eseri olan Malatya Ulu Camisi Minaresi de aynı şekildedir. Bir diğer Anadolu Selçuklu yapıtı olan 1297 tarihli Beyşehir Eşrefoğlu camisi minaresi taçkapı üstünden başlar (Plân 29) ve girişi kadınlar mahfilindendir.

Plan 28. Diyarbakır Ulu Camisi

Plan 29. Beyşehir Eşrefoğlu Camisi

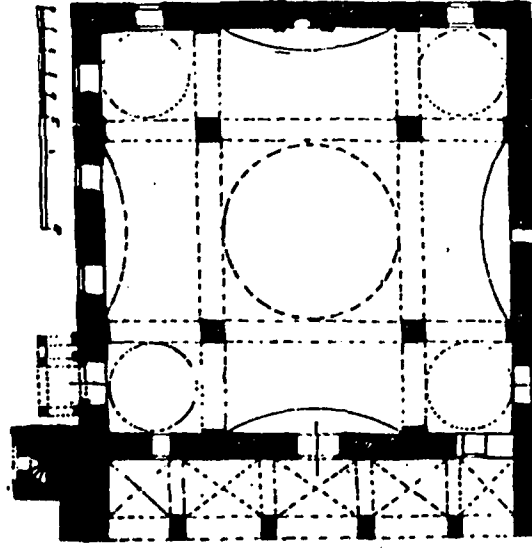
2.5.2. Dulkadirli Ulu Camileriyle Karşılaştırma

Dulkadirliilerin Kahramanmaraş'tan başka 3 ulu camisi daha (Elbistan, Darende ve Adıyaman) vardır.

Elbistan Ulu Camisi plân olarak klâsik Osmanlı camilerinin merkezdeki büyük kubbeli düzenlenmesindendir. (Plân 5) . 1240 tarihli Selçuklu Dönemine ait yazıtı, bugünkü caminin değildir. Yapı özellikleri ve tasarım açısından Elbistan Ulu camisinin Selçuklular döneminde yapılması mümkün değildir. Günümüze erişen yapının yerinde daha önce başka bir caminin bulunduğunu ve 1240 tarihli yazıtın ona ait olabileceğini düşünmek daha doğru olacaktır. yapının üstündeki 1816 tarihli onarım yazıtı, deprem sonrası bu şeklini aldığını kanıtlar gibidir (1). Eğer cami Dulkadirliiler döneminde yapıldı ise böyle merkezi plânlı bir caminin onlar için fazla erken, Osmanlılar için ise olgunlaşmamış bir teknik diyebiliriz. Elbistan'daki ile Kahramanmaraş Ulu Camiisinin hiç bir benzer yönü yoktur.

Darende Ulu Camisi 26,25x21,75 m ölçülüdür. (15 y. başı) (2). Kahramanmaraş Ulu Camisi gibi enine gelişen dikdörtgen plânlı düz damlı ve çok ayaklı türde olduğu, ancak özelliğini kaybettiği görülmektedir. Kurgusu ve gereciyle Kahramanmaraş Ulu Camisine çok benzer ve Dulkadirli Mimarisinin genel özelliklerini yansıtır.

Adıyaman Ulu Camisi (16 y. başları) Elbistan Ulu Camisi gibi kare plânlı 4 orta ayağı oturan büyük kubbeli ve çevresi sarılı bir yapıdır. (Plân 23). Bir çok onarım gördükten sonra 19 y. başlarında tamamen yenilenerek günümüze eriştiğini yazıtları gösteriyor (3). Kahramanmaraş Ulu Camisi ile, (minaresi haricinde) hiç bir benzer yanı yoktur.

Plân 1: Adıyaman Ulu Cami Plânı (S. Erken'den)

Plân 23. Adıyaman Ulu Camisi (H. Gündoğdu)

DİPNOTLAR

1. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ankara 1981, S.23,24
2. GÜNDOĞDU, Hamza: A.y. S . 20
- 3- GÜNDOĞDU,Hamza: A.y. S.13,14

3. DEĞERLENDİRME

3.1. 11. Yüzyıldan Başlayarak Anadolu'nun durumu (Tarihsel, Siyasal, Sosyal ve Kültürel açıdan)

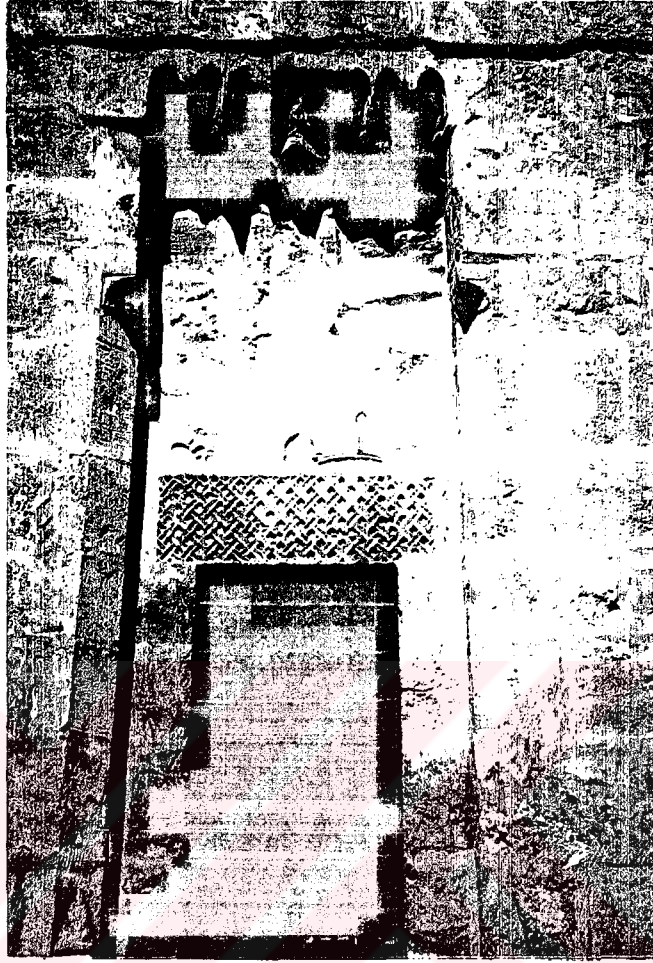
Anadolu'nun sosyal ve siyasal yaşamında önemli bir yeri olan Selçuklu Devletinin 1243 yılında Köseadağ'da yenilgiden sonra kendisini toparlayamaması ve 1308'de yıkılması sürecinde özellikle Anadolu'nun batı yarısında yoğunlaşan Karamanoğulları, Eşrefoğulları, Germiyanogulları, Hamitoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, İsfendiyaroğulları, Candaroğulları ve diğer beylikler kurulur. Bu beyliklerden biri de Dulkadiroğulları devletidir. 14. yüzyılın başından 16. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden siyasal yaşamlarında, sosyal ve sanatsal faaliyetlerde de bulundular. Diğerleri gibi Dulkadirli Beyliğinin eserleri de dil, din milliyet ve kültür birliğinden ötürü Selçuklu tabanına oturuyordu. Bunun yanında, sürekli ilişkide bulundukları bazen de egemenlikleri altına girdikleri Memlüklerin etkisi ise 2. plânda olup daha çok bezeme aşamasında kaldı.

3.2. Dulkadirli Beyliği ve Kahramanmaraş

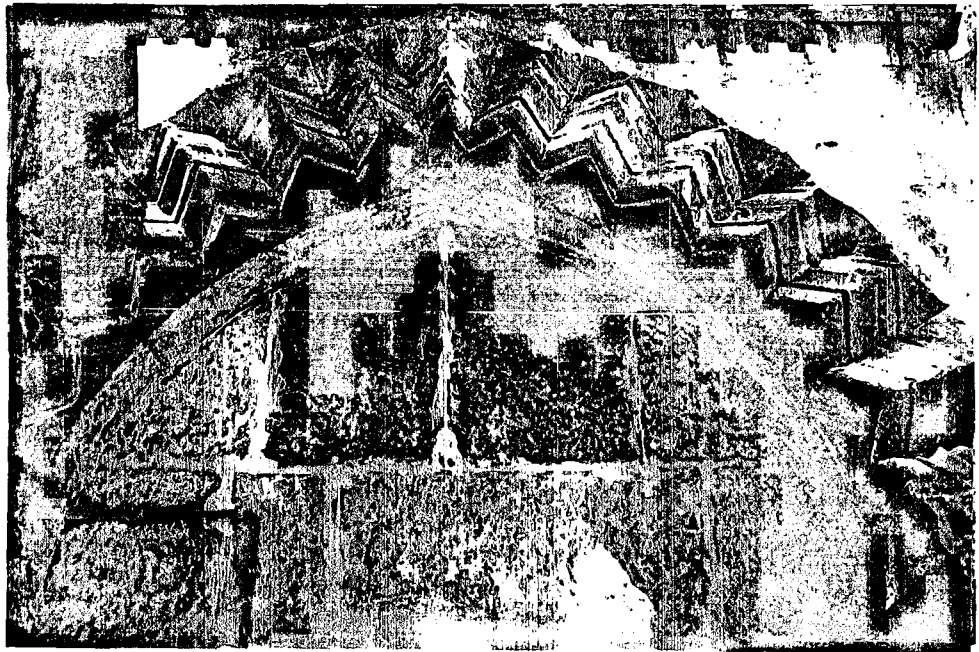
Kahramanmaraş'ın her dönemde olduğu gibi bu süreçte de önemli bir yeri vardır. 1337 yılında Memlük Devletinin desteğinde Dulkadirli Beyliği kurulursa da, 1521 de Osmanlı topraklarına katılır. Dulkadirliiler bu süreç içerisinde çeşitli yapım faaliyetlerinde bulunmuşlar, toplam 136 yapıt yaptırmışlardır. Bunlardan sadece 28 tanesi günümüze ulaşmış olup, bunların 10'u cami, 6'sı mescit, 2' si medrese, 7'si türbe, 1'i zaviye, 1'i köprü ve 1'i kaledir. Günümüze ulaşamayanlar , 16 cami, 11 mescit , 10 medrese 71 zaviye olmak üzere toplam 108 tanedir. Kahramanmaraş'daki yapı sayıları zaviyeler de dahil 29 tane olup bütünü içindeki oranı % 21'dir. Yaptırdıkları camiler 26 (%19,1) ve mescitler 17 (%12,5) olup bütünü içindeki oranları %31,6'yı bulur. Bu 1/3 oranına çok yaklaşıyor demektir.

3.3. Dulkadirli Yapıları ile Kahramanmaraş'takilerin Özellikleri

Dulkadirli Beyliği yapıtları daha çok önemli iki merkezde (Maraş ve Elbistan) yoğunlaşır. Siyasal ve ekonomik sorunlar, sürekli savaşlarla geçen tarihsel bir süreç içinde, sanat eserleri diğer beyliklerdeki gibi sade, süsten uzak ve biraz da ufalacaktır. Yapıtlarında özde Anadolu Selçuklu bazıyla yola çıkmış olsalar bile, bulundukları coğrafya, bölgesel etkiyi de kaçınılmaz kılar ve Memlûklerle siyasal dayanışmaları ayrı bir üçüncü önemli etken oluşturur. Kuşkusuz Memlûklerden önce Suriye ve Yukarı Mezopotamya'da yerel bir İslâm yorumu vardı ve ilk dönemlerde Erken Dönem Hristiyan Mimarlığı'nın etkisindeydi. Bu Artukluları da belli ölçüde (hatta Akkoyunluları) etkilemişti. Tüm bunlar bölgesel bir baz olarak Dulkadirli'lere de yansiyacaktır. Dulkadir ile Selçuklu Ulu Cami plân anlayışında bir fark yoktur. Yerel ayrıntılar süsleyici öge olarak yapıya girer. Sözgelimi Ramazanoğullarının 1540 tarihli Adana Ulu Camisindeki pencereleri, Kahramanmaraş Taş Medresenin güney cephesindekilere çok benzer (Resim 41). Bunların ortak yönleri, kenarları pahlanmış dikdörtgen girinti içine alınmaları ve üstlerinin mukarnas sırasıyla zenginleştirilmesidir. Aynı ayrıntı Kahramanmaraş Hatuniye Camisi ile Diyarbakır Kadı Camisi Medrese pencerelerinde görülür. Taş Medrese pencerelerinde lentoların üzeri güneyli bir etki olarak niteleyebileceğimiz örgülü bezemeyle kaplıdır. Ayrıca Kahramanmaraş Taş Medrese Kümbetinin güney cephesinde bulunan kapısı üzerindeki zikzak bezeli kemer (Resim 42). Memlûk yorumu olup, Güneydoğu Anadolu yapılarında da karşımıza yer yer çıkar. Bu kemerin bir benzerine Adana Ulu Camisi batı cephesinde, diğer benzerine de Diyarbakır İskender Paşa camisi son cemaat yeri pencerelerinde rastlamaktayız. Diyarbakır Mesudiye Medresesinin pencereleri de bu anlayışta zikzaklı kemerle zenginleştirilmiştir. Böylece, genel kurguda Anadolu Selçuklu, ayrıtırlarda ve özellikle bezemelerinde yerel etki ön plâna çıkar.

Resim 41. Kahramanmaraş Taş Medrese güney cephe penceresi

Resim 42. Kahramanmaraş Taş Medrese Kümbeti kapı kemeri

Burada, Dulkadirililerin bir süre Akkoyunlulardan Diyarbakır'ı aldıklarını belirtmekte fayda vardır. Bu benzerlikler bazan, bezeme ve ayrıntıların düzenlenmesinden öteye, plân boyutunda da dikkati çeker. Sözelimi Selçuklu anlayışındaki Kahramanmaraş Taş Medrese ile Adana Ulu Cami Medresesi plânları birbirine oldukça yakındır. Yine bir Dulkadirli eseri olan Kayseri Hatuniye Medresesi Selçuklu yorumunda olup Karaman Ermenek Tol Medresesine (Karamanoğulları 1339) benzemektedir. Zaten o tarihlerde Kayseri Karamanoğulları ile Dulkadirililer arasında sürekli el değiştiyordu. Bu nedenle Kayseri'deki yapılarda Karamanlı etkisinin olması doğaldır.

3.4. Dulkadirli Ulu Camileri ve Kahramanmaraş Ulu Camisi Karşılaştırmasının Değerlendirmesi

Dulkadirililerin Kahramanmaraş'tan başka 3 ulu camisi daha (Elbistan, Darende ve Adıyaman) vardır. Bunlardan Elbistan ve Adıyaman'dakilerin plân olarak Kahramanmaraş Ulu Camisine benzer hiç bir yanı yoktur. Darende'deki ise enine gelişen düz damlı, dikdörtgen planlı çok ayaklı olup genel olarak benzer durumdadır. Elbistan'ın 1816, Adıyaman'daki Ulu Caminin 19. yüzyıl başında Osmanlı üslubunda yeniden yapıldığı düşünülmektedir.

3.5. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Ulu Camileriyle Karşılaştırmasının Değerlendirmesi

Sonuç olarak denilebilir ki: Selçuklu yapı sanatıyla yola çıkan Dulkadirililer, plân düzeninde bu uygulamayı yeğleyedursunlar, pencere, kapı ve minare gibi yapı birimlerinde daha çok yerel ve çevresel etkilere yer vermeleri nedeniyle, siyasal etkinlik ve etkin dönemlere bağlı olarak Akkoyunlu, Karamanlı, Ramazanoğlu ve Memlüklerle daha çok süsleme bazında benzerlikler göstermek durumunda kalırlar.

Beylikler Dönemi genel olarak sanat tarihi açısından çok renklidir. Her bölge yeni formlar ve arayışlar ortaya çıkarmaya çalışırken o yörenin eski mirasından, sanat geleneklerinden de alıntılar yapar. Bu yeni atılımda bölgeler arasında farklılıklar dikkati çeker.

Doğu, Orta ve Kuzey Anadolu'daki yeniliklere karşın, genel çizgileriyle Selçuklu devrinde etkin olan yorumdan şimdilik vazgeçilmemiştir. Güney Doğu Anadolu'da (Yukarı Mezopotamya) Selçuklu devrinde olduğu gibi, Suriye ve Mısır'daki Zengi, Eyyubi ve Memlük İslâm sanatı geleneği kendini hissettirmeğe devam eder. Batı Anadolu'da ise özellikle Osmanlı Beyliğinde ilkin Marmara Bölgesinden başlayarak yeni bir arayışın çeşitli ilginç denemeleri görülür. Bunu bu bölgede daha önce gelişmiş ve yerleşmiş bir İslâm Sanatı geleneği olmayışı ile açıklayabiliriz. Bu nedenle Batı Anadolu ve Marmara Bölgesindeki beylikler, yakınlıkları nedeniyle Bizans etkisinde belli ölçüde kalsalar bile giderek Klâsik Osmanlı Sanatını hazırlamakta öncü olmuşlardır .

Dulkadirli Beyliği de bu süreç içinde gelişime ayak uydurmaya çalışmış ancak başta belirttiğimiz sınırlı olanaklar ve sorunların etkisinde kalmışlardır. Dolayısıyla kendini bulma ve üslup arama devri olan bu dönemde, Osmanlıların önderliğini yaptığı merkezî plân şemasına pek katkıları olmadığı ulu camilerine baktığımızda anlaşılır. Merkezî plânlı Elbistan Ulu Camisinin 16.y. başlarında Dulkadirlilerin son dönemlerinde Osmanlı yorumunda yapıldığı tahmin edilmekte olup, 1816 tarihli onarım yazıtına göre geçirdiği depremden sonra son şeklini bu tarihten sonra aldığı görüşü vardır. Kendine özgülükleri, çevre etkisini yansıtan bezemeden öteye geçmez. Bu nedenle Kahramanmaraş Ulu Camisinin plânı Selçuklu tasarımı ve Sivas Ulu Camisi plânıyla varlığını sürdürür. Burada yenilik olmayıp yineleme vardır. İnceleme bölümünde detaylı olarak anlattığımız ve benzer örneklerle karşılaştırdığımız Kahramanmaraş Ulu Camisinin, çok ayaklı ahşap kirişlemeli (kûfe) tipindeki Anadolu Selçukluların başlangıçtaki ilk camilerinin plân şemasına uyduğunu görürüz. Anadolu'da Selçuklular tarafından yaygın olarak uygulanan bu tip, Kahramanmaraş'ta kurulan Dulkadirlioğlu Beyliği zamanında, kendilerinin önemli merkezi olan bu kentte de uygulanması dönem akışının doğal bir sonucudur.

3.6. Tarihleme

Dulkadiroğlu Süleyman Bey (1442-54) vakıflarında yapının adı geçer ve Vakfiyesinde Cami-i Atik olarak belirtilir. Harim taçkapısı üstündeki yazıtı Alaüddöle günlerinin (16.y. 1.

yarısı) onarımıyla ilgilidir. Bu nedenle, yaygın olarak verilen tarihi 15. y. 1. yarısına indirmek gerekmektedir.

3.7. Özgün Durumu Hakkında Yorum (Restitüs'yon)

Metod ve Kaynak Kullanımı

Restitüsyon çalışması, Kahramanmaraş Ulu Camisinin günümüze gelene kadar uğradığı değişiklikleri belirlemek ve belgelere dayalı olarak yapının özgün durumunu ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır.

Restitüsyon çalışması yapılırken kullanılan kaynaklar ve bu kaynaklardan hangi konularda yararlanıldığı aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

A. Yapıdaki iz ve örneklerden gelen kesin bilgiler;

- Varlığı kesinlikle bilinenler; röleve çalışması sırasında varlığı kesin olarak belirlenerek tespit edilenler.
- Yeri, boyutu ve malzemesi ve yapıdaki diğer özelliklerden bilinenler; binada olması gerekli olan yeri, boyutu ve malzemesi binadaki diğer örnekler sayesinde bilinenler
- İzi olmayan fakat varlığı yapıdaki diğer örneklerden bilinenler; binada çeşitli nedenlerle bir kısmı ya da tamamı yok olmuş olan çeşitli yapı elemanlarından yapıdan gelen bilgiler sayesinde bilinenleri.

B. Yazılı, çizili ve sözlü kaynaklardan gelen bilgiler.

- Yazılı, çizili ve sözlü kaynaklar ile bilinenler; araştırma safhasında elde edilen yazılı ve çizili kaynaklar ile fotoğraflar ve sözlü bilgiler ile bilinenler.

C. Karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler.

- Yeri ve izi belli olan, boyutu ve malzemesi ile yapılan karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler.
- Her şeyi ile karşılaştırmalı çalışmadan gelen bilgiler.

Restitüsyon Çalışması

Kahramanmaraş Ulu Camisinin kâgir çok ayaklı enine plânlı, mihraba dik sahnalı ve enine girişlemeli camiler türünde olduğu görülmektedir. 15. yüzyılda yapılan bu cami; tasarım,

taşıtma düzeni, düzenleme ve dış yüzleri açısından 12.-13. yüzyıl Anadolu Selçuklu özellikleri taşımaktadır. Bu nedenle camimizin ilk hali de böyle olmalıdır.

Bugünkü haliyle mihrap önünde genellikle sahnın eninden daha geniş çapta uygulanan maksure kubbesini taşıyacak ayaklara ve duvarlarda özengilerine rastlamamakla birlikte, dikdörtgen konumu olan bu kısım, ilave ayaksız maksure kubbesi için pek uygun görünmemektedir. Bu nedenle, mihrabın dinsel değerini vurgulamak için yapılan ve ilk örnekleri Anadolu'da 12. yüzyılın birinci yarısına kadar inen maksure kubbesi, yapının kompozisyonuna uymamaktadır. Kütle derinliğinin az, orta aksının mihraba yakınlığı nedeniyle tepeden aydınlatmayı sağlayan çatı fenerinin de, Kahramanmaraş Ulu Camisinde olmadığını düşünüyoruz. Kaldı ki İncelediğimiz dönemin örneklerinde de genelde aydınlatma kubbesi veya feneri yoktur. (Karşılaştırmalı çalışma).

Şimdiki son cemaat yeri kuzey duvar kalınlığının diğerlerinden ince olması ve özellikle revak kemerlerini, taşıyan ayakların içerdeki aks sistemini tutmaması, Kahramanmaraş Ulu Camisine ait bugünkü son cemaat yerinin sonradan eklendiğini gösterir. Zaten buradaki taçkapının yorumu da Batılılaşma Dönemi özelliğindedir. Harimin kuzey duvarında mihrabiyelerin olmaması da buranın doğrudan avluya açıldığını destekler. (Malzeme ve strüktürel durumun değerlendirilmesi).

Sıcak iklimlerdeki bu ayrımın (Artuklu yapısı Mardin ve Kızıltepe Ulucamisi gibi) buranın koşullarına uymadığı açıktır. Nitekim Sivas, Kayseri veya Erzurum'da da uygulanmaz. (Karşılaştırmalı çalışma).

Kahramanmaraş Ulu Camisi taş mihrabının özgünlüğünü az çok koruduğu söylenebilir. Mimler üstündeki yazıt, 1909 yılında büyük bir onarım gördüğünü belgelemekte olup özgünlüğünü ne ölçüde yitirdiğini belirleyemiyoruz. Harim taçkapısı üzerinde bulunan almasıık kemer anlayışı güneyden bir özellik olarak eskiden beri Anadolu Selçuklularında kullanılıyordu, bu özellik Dulkadirli'lere de yansımıştır.

Kahramanmaraş Ulu Camisinin, taş malzemeyle kaplı bir kuzey avlusu olsa gerekir. Özgün kotunun , şimdikinden 70 cm kadar aşağıda olduğunu sanıyoruz. (Karşılaştırmalı çalışma).

Minareninde çoğunlukla güney doğuya özgü, harimden ayrı düzenlenmesi geleneğini sürdürdüğü anlaşıyor.

Ayrıca Dulkadirli minarelerinde genelde bir yorum birliği görmekteyiz. Dulkadirliilerin en yüksek minaresi olan Kahramanmaraş Ulu Camisinininki ile onu izleyen Hatuniye camisi minaresi diğerlerine etki etmiştir. Diğer şehirlerdeki Dulkadirli minareleri de 3. Boyutta aynı düzenlemededir. Osmanlı dönemi camisi olan Kahramanmaraş Boğazkesen camisinin minaresinde bile bu etki açıkça görülür. (Resim 40).

Kahramanmaraş Ulu Camisinin bir diğer değişik yanı harim taçkapısının mihraptan bir aks doğuya kaydırılmış olmasıdır. Aynı durum Dulkadirli yapısı olan Kahramanmaraş Hatuniye Camisinde de (bu kadar olmasa bile) görülür. Bu uygulamayı başka hiç bir camide göremiyoruz. Buna gerek duyulmasının tek nedeni, son cemaat yeri eklenince harim taçkapısının minare arkasında kalması endişesidir. Bu bir yerde minarenin son cemaat yeri eklenmesinden eski olduğunu da belgeler.

Doğu ve batı duvarlarının inceliği , bu yüzdeki sahnın darlığı, batı yüzünde alt , üst pencerelerin birbiri düşeyinde olmayışı ve boyutlarının farklılığı bunların orjinal olmadığını gösterir. Bu nedenle, doğu yönde cami döşemesinden 2,36m yüksekliğindeki mahfilli ilk sahnın ile kadınlar mahfilini içeren (batı) son aksın (sahn) harime sonradan eklendiği açıkça belli olmaktadır. Güney duvarı doğu ucundaki girintili bölüm bu görüşü destekler. Özgününde böyle bir ayrıntıya hiç gerek yoktu. (Malzeme ve strüktürel durumun değerlendirilmesi).

İncelediğimiz örneklerde üst örtü kaplaması için en yaygın gereç olarak çoraklaştırılmış kil kullanılmıştır. Toprak, ahşap kirişlemenin tiştreşimini ve esnekliğini yutar. Kâgir örtülülerde

de yine dolgu ve üst yalıtım gereci olarak kullanılır. Yapımızın, plân olarak çok benzediği Sivas Ulu Camisi ve Karamanoğlu camilerindeki gibi üst örtüsü toprak olmalıdır. Plân ve fiziksel özellikleri bakımından Karamanoğlu camilerine büyük benzerlik göstermesinin nedeni, onlarla Kayseri'de ki ortak süreçleridir. Zaten Kahramanmaraş yöresinde de ahşap kirişlemeli toprak örtü yaygın olarak kullanılmaktadır. Kaldı ki Kahramanmaraş Ulu Camisinin metal örtülü kırma çatısı yapılmadan önce toprak örtülü düz dam (karadam) olduğu halk tarafından da söylenmektedir. Demek ki bu değişim son kuşaktan eski değildir(Karşılaştırmalı çalışma ve sözlü bilgiler).

Çatıda suyu dışarı atan çörtenler, yapımızda uzun kenarlara (güney ve kuzey) yerleştirilmiş olmalıdır. Aslında sakıncalı olan bu akıntı yönleri, plânın enine geliştiği durumlarda kaçınılmazdır(Karşılaştırmalı çalışma).

Tüm bu görüşler özetlenecek olursa; son cemaat yeri, buradaki taçkapı, doğu ve batı uçlara eklenen mahfilli sahinler, bunlara bağlı kapı ve merdivenler, imam odası, mükebbire ve minare şerefesinin külâh biçimindeki metal üst örtüsünün eklenti olduğu sonucuna varılır. Ayrıca harim ana duvarı dış örgüleri, pencere boyutları ve sayıları, mihrap ile mimber ve tavanının özgürlüğünü koruyamadığı anlaşılmaktadır.

Yapının özgün örtüsünün içte şimdiki gibi ahşap kirişli, tahta döşeli, boyalı, üstte ise toprak olduğunu belirtmiştik. Ancak; plân belirlense bile üçüncü boyutta (üst örtü yüksekliği, silme, şekli ve gereci, kotu, batı ve doğu duvarlarının tam yeri, cephelerdeki pencere sayısı, boyutları ile doğrama şekli, çörtenler, yapı gereci ve malzeme konusunda) karşılaştırmalarla yoruma gidilmektedir.

Restitüsyon Tablosu

Burada restitüsyon çalışmasındaki kaynak kullanımı yönteminden faydalanılmıştır.

MAHAL ADI	YAPİ ELEMANLARI	TAMAMLANACAK ELEMANLAR	AÇIKLAMALAR	KALDIRILACAK ELEMANLAR	AÇIKLAMALAR	RESTİTÜSYON KAYNAKLARI
HARİM	Kuzey duvarı	Batıdan 2. sahnın penceresi	Bu duvardaki diğer pencereler örnek alınarak pencere açılması			İzi olmayan fakat varlığı yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
		Batıdan 1. sahnın penceresi ve duvar kalınlığı	Duvar kalınlığının aynı hizada tamamlanması ve diğer pencereler gibi pencere açılması	Kapı	Sonradan yapılan kapının kaldırılması	Yazılı kaynaklar
				Mükebbire ve duvar boyunca uzanan mahfil	Sonradan yapıldığı belli olan mükebbire ve dışık kotlu duvar boyunca uzanan mahfilin kaldırılması	Karşılaştırmalı çalışma
	Doğu Duvarı	Doğu Duvarı	Doğu duvarının benzer örnekler ve yapıdaki iz doğrultusunda yeniden örtülmesi	Merdiven, kolonlu mahfil.	Sonradan yapıldığı belli olan mahfilin sahnın kaldırılması.	Karşılaştırmalı çalışma
	Güney Duvarı	Doğudan 1., 2. ve 3. sahnın penceresi Batıdan 1. Ve 2. Sahnın penceresi ve duvar kalınlığı	Eksik olan pencerelerin diğer örneklerdeki gibi tamamlanması ve duvar kalınlığının aynı hizada tamamlanması			Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler ve izi olmayan fakat varlığı yapıdaki diğer örneklerden bilinenler
	Batı duvarı	Batı duvarı	Batı duvarının yeniden örtülmesi	Kadınlar mahfil buradaki camikan ve pencereler	Sonradan yapıldığı belli olan kadınlar mahfil, batıdan ilk dizideki camikan ve batı duvarındaki pencerelerin kaldırılması.	Karşılaştırmalı çalışma
	Tavan	Işıklık yerinin kapatılması	Sonradan yapıldığı belli olan tavanın ışıklığın kapatılarak diğer taraflardaki gibi alıçap kirşleme yapılması			Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler

CEPHE	TAMAMLANACAK ELEMENLER	AÇIKLAMALAR	KALDIRILACAK ELEMENLER	AÇIKLAMALAR	RESTİTÜSYON KAYNAKLARI
KUZEY CEPHE			Son cemaat mahalli, imam odası, mükebbire ve kadınlar mahfili merdiveni	Sonradan yapıldığı belli olan son cemaat mahalli ve buradaki elemanların kaldırılması	Karşılaştırmalı çalışma
	Ana harim duvarı pencere korkulukları	Demir korkulukları bozulan pencerelerin özgününe uygun olarak tamamlanması			Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler.
	Duvar onarımı	Duvarın kesme taşlarla onarılması	Sıva	Sonradan yapılan sıvanın sökülmesi	Karşılaştırmalı çalışma
DOĞU VE BATI CEPHE	Duvar örülmesi	Doğu ve batı duvarlarının kesme taşlarla örülmesi	Pencereler ve sıva	Bu cephelerdeki sonradan yapıldığı belli olan pencereler ve sıvanın kaldırılması	Karşılaştırmalı çalışma
GÜNEY CEPHE	Demir pencere korkulukları	Demir korkulukları bozulan pencerelerin özgününe uygun olarak tamamlanması.			Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinenler.
	Mihrap arkasındaki destek duvarı	Bu duvarın yüksekliğinin yapı boyunca uzatılması			Karşılaştırmalı çalışma
	Toprak üst örtü	Üst örtünün toprak malzeme ile kaplanması.	Metal örtülü kırma çatı	Sonradan yapıldığı belli olan metal kırma çatının kaldırılması.	Karşılaştırmalı çalışma ve sözlü bilgiler.
ÇÖRTENLER	Çörteler	Çatıya sudan arınımı sağlayacak çörtelerin konması.			Karşılaştırmalı çalışma
MİNARE	Külâh	Külâh kısmının kesme taşla koni şeklinde tamamlanması.	Metal saçaklar	Sonradan yapıldığı belli olan külâh üstü metal saçaklarının kaldırılması.	Karşılaştırmalı çalışma

3.8. Restorasyon

Kahramanmaraş Ulu Camisinin yaptığımız restorasyon çalışmasında şu ilkeler göz önünde bulundurulmuştur :

- Sonradan yapılmış zararlı eklerin kaldırılması.
- Yeri, boyutu ve malzemesi yapıdaki diğer örneklerden bilinen elemanların tamamlanması.

Günümüzde mevcut haliyle kullanılan caminin, restorasyonunda plan düzeni olduğu gibi korunmakla birlikte bazı düzenlemeler kaçınılmazdır; mihrabın bir aks solunda bulunan müezzin mahfili ayaklardan dolayı müezzinin imamı görüşünü engellediğinden mihrap aksına alınmıştır. Bugünkü haliyle yükselmiş olan avlu ve son cemaat mahalli harim kotu seviyesine indirilmiş, ayrıca kuzey cephede bulunan iki giriş önündeki muntazam olmayan markizler kaldırılmıştır (zararlı eklerin kaldırılması). Güney cephedeki dıştan kapatılarak dolap olarak kullanılan doğudan ikinci sahnin penceresi tekrara açılmış, üstteki simetrik iki büyük pencere de tekrar diğer pencerelerin ölçüsünde olacak şekilde küçültülmüştür (özgün durumu bilinen elemanların tamamlanması). Yapıda yeni bir eklentiye gerek duyulmamıştır.

Genel olarak restorasyon projesinde “periyot” anlayışına bağlı kalınmıştır. Yapıdaki eklentilerin işlevi, koruma, kullanma dengesini bozmayacak şekilde saptanmaya çalışılmış, işlev şeması ile koruma ilkeleri ve özellikle gerçek gereksiniminin belirlenmesi birbirine paralel olarak yürütülmüştür. Böyle bir yapının işlevi zaten bellidir. Ana mekana dokunmadan, mimari dengeye uygun, halkın ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verecek şekilde çalışmalar tamamlanmış olmalıdır. Uygulamada dokusu, formu, gereci ve ayrıntıları bilinen elemanlar aynı yapı gereci ve nitelikte onarılacaktır (dolap olarak kullanılan pencerenin açılması). Dokusu, formu, bilinen, boyut hakkında yapıdaki diğer elemanlarla karşılaştırarak bilgi edindiğimiz elemanlar, yeni yorumlar olduğunu belirtecek şekilde uygulanacaktır (aydınlık için açılan iki büyük simetrik pencerelerin küçültülmesi).

4- SONUÇ

Güney Anadolu'nun ortalarında, 1337-1521 yılları arasında egemenlik kuran ve zaman zaman bunun doğu, batı ve kuzeyine de uzanan Dulkadirli Beyliği, bu süre içinde siyasal açıdan, önemli bir güç oluşturmuştur. Diğer yandan, Osmanlılar ile Memlükler arasında savaşa kadar varan sorunlar yaratarak Anadolu'nun bütünlüğünden yana gecikmeye de neden olmuşlardır. Oğuzların Bozok boyundan olmaları, aynı kök, kültür, gelenek ve görenekleri sürdürmeleri bir yana sosyal açıdan tarihsel olumsuz bir süreci sürdürmeleri dışında diğerlerinden ayrıcalıkları olmayıp, kültür ve sanatta olağan dışı atılımlarda bulunamamışlardır.

Bıraktıkları mimari eserlerde kendilerine özgü tam bir yorum birliği ve aşırı süsleme görülmemektedir. Günümüze gelen eserlerinin birçoğunun zaman içerisinde yapılan onarım ve değişikliklerle aslından uzaklaştıkları da görülmektedir. Dulkadirlielerin belgelenen yapıları 136 tane olup zaviyeler ön plândadır. Bunu cami ve mescitler izler. Bütünü içindeki oranları (cami ve mescitler) %31,6'dır. Yapıların 28'i günümüze erişmiş, diğerleri (108 tanesi) yok olmuştur.

Günümüze ulaşan önemli Dulkadirli eserlerinden Kahramanmaraş Ulu Camisi başta olmak üzere, çeşitli mescit ve türbelere bakıldığında, Anadolu Selçuklu kurgularının sürdürüldüğü görülür. Dulkadirli yapıları genelde sade olmakla birlikte, bezemelerde bölgesel özelliklerin etkisi dikkat çeker. Dulkadirlielerin Memlükler, Karamanoğulları, Akkoyunlular ve Ramazanoğulları ile sanat alışverişinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Selçuklu ve diğer Beyliklerde olduğu gibi Dulkadirli de Orta Çağın sınırlı yapı teknolojisini ve doğaya yenik toprak dam örtüsünü kabullenmekle yetinirken bu sınırlılığı süslemeyle belirli ölçüde teselliye çalışmışlardır. Kolay işlenen ve yörede bolca bulunan kalker taşı bu eğilimi kolaylaştırmıştır.

Kahramanmaraş Ulu Camisinde de yukarıda belirtilen özelliklere rastlanır. Dulkadirli eserlerinde çoğunlukla moloz taşın kullanılması, eserlerin sanattan daha çok ihtiyaçtan ve yerel gerecin kolay sağlanmasından kaynaklandığını gösteriyor. Akılcı işlevsel tasarım, Orta Çağ yapı yöntemi, örtü, yerel gereç ve belli süs öğeleriyle desteklenir durumdadır.

Dulkadirliilerin Orta Çağ örgü ve örtü düzenini kabullendikleri, bununla yetindikleri ve kendilerini aşamadıkları görülüyor. Bu nedenle ilişki içinde oldukları beylikleri etkiledikleri söylenemez. Buna karşılık Selçuklu bazıyla yola çıksalar bile, bezemeden yana yerel özellikleri benimsedikleri görülüyor.

Osmanoğullarının giderek gelişen kendilerine özgü mimarlık anlayışı ve teknolojisinin Anadoluya yayıldığı görülüyor. Dulkadirli yapılarına Osmanlı etkisi sadece Elbistan Ulu Camisinde görülür. Kahramanmaraş Ulu Camisi kendisini aşamayan, Selçuklu geleneğinin sürdürüldüğü bir ürün olup uzun süreçte ekleme ve onarımlarla özgünlüğünü koruyamadan günümüze gelmiştir. Yapının 15.y. 1. yarısında yaptırıldığı daha sonra Alaüddevle günlerinde (16.y. 1.yarısı) onarıldığı anlaşıyor.

KAYNAKÇA:

1. ARSEVEN, Celal Esat: Türk Sanat Tarihi. Cilt I-II, İst, 1955.
2. ASLANAPA, Oktay: Türk Sanatı. Cilt II, İst, 1973.
3. ASLANAPA, Oktay: Türk Sanatı. Cilt II, İst, 1984.
4. ASLANAPA, Oktay: Anadolu'da İlk Türk Mimarisi. Ank, 1991.
5. ASLANAPA, Oktay: Türk Sanatı. İst, 1993.
6. ASLANAPA, Oktay+ KOMAN, Mesut+ DİEZ, Ernst: Karaman Devri Sanatı. İst, 1950.
7. ATALAY, Besim: Maraş Tarihi ve Coğrafyası. İst, 1973.
8. BALTACI, C: Osmanlı Medreseleri. İst, 1976.
9. BAYBURTLUOĞLU, Zafer: "Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı". Vakıflar Dergisi, Cilt 10, Ank, 1973.
10. ÇELEBİ, Evliye: 13. yüzyıl Seyahatname.
11. ÇOĞALAN, M.Celalettin.: Her Yönüyle Kahramanmaraş. İst, 1982.
12. DARKOT, Besim: "Maraş". İslâm Ansiklopedisi, Cilt VIII.
13. DEMİRİZ, Yıldız: Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Süsleme. İst, 1979.
14. DİLAVER, Şadi: "Anadolu'da Selçuklu Cami Mimarisinin Gelişimi". Sanat Tarihi Yıllığı, Cilt III, İst, 1969-70.
15. DURUKAN, Aynur: İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi. Ank, 1991.
16. EFEOĞLU, Kıvanç: Afşin ve Elbistan'da Türk Eserleri. (Basılmamış Lisans Tezi) İ.Ü.E.F. Sanat Tarihi Böl, İst, 1969.
17. EZER, Dilara: Maraş Türk Mimari Eserleri (Basılmamış Lisans Tezi). İ.Ü.E.F., Sanat Tarihi Böl, İst, 1968.
18. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Mimarisi. Ank, 1986.
19. GÜNDOĞDU, Hamza: Dulkadirli Beyliği Sanatı. (Lisans Tezi), İ.Ü.E.F, Sanat Tarihi, Böl, İst, 1973.
20. HONİGMAN, E: "Maraş". İslâm Ansiklopedisi, Cilt 7.
21. İslâm Ansiklopedisi, "Minare". Cilt 8.

22. Kahramanmaraş İl Yıllığı, Ank, 1967.
23. KÖSEOĞLU, C: Kahramanmaraş İl Yıllığı Ank, 1967.
24. KUBAN,Doğan: "Anadolu Türk Mimarisinde Bölgesel Etkenlerin Niteliği". VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Cilt I, Ank, 1972.
- 25- MÜDERRİSOĞLU, Fatih: İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi. Ank, 1991.
- 26- ÖNGE, Yılmaz: "Selçuklularda ve Beyliklerde Ahşap Tavanlar". Atatürk Konferansları Bidirileri V, Ank, 1975.
- 27- ÖZGÜÇ, Tahsin-AKOK, Mahmut: "Melik Gazi Türbesi ve Kalesi" Belleten. Cilt18, Ank, 1954.
- 28- ÖNEY, Gönül: "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri". Sanat Tarihi Yıllığı, Cilt III, İst, 1969.
- 29- ÖNEY, Gönül: Beylikler Devri Sanatı. Ankara 1989.
- 30- ÖNEY, Gönül: Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları. Ank, 1992.
- 31- SARI, M.: El-Mevarit, Arapça Türkçe Lugat. İst, 1984.
- 32- SÜMER, Faruk: "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar". D.T.C.F. Cumhuriyet'in 50.Yılına Anma Kitabı, Ank, 1974.
- 33- SÖZEN, Metin: Anadolu Medreseleri. Cilt 1, İst, 1970.
- 34- TEKİN, Rahmi: "Dulkadir Beyliği Zamanında Maraş ve Elbistan'da Yapılan Cami, Mescit ve Medreseler". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Bülteni, Ank, 1994.
- 35- "Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler". Vakıflar Genel Md. Yayınları Cilt 1, Ank. 1983.
- 36- TUNCER, O. Cezmi: "Anadolu'da İlk Dört Selçuklu Kumandanı ve Yaptırdığı Yapıların Özellikleri". Vakıflar Dergisi, 12. Sayı ,Ank, 1978.
- 37- TUNCER, O.Cezmi: Anadolu Selçuklu Yapılarında Açıklıkların Örtülmesi ve Sorunları". Ank, 1980.
- 38- TUNCER, O.Cezmi: Anadolu Kümbetleri. Cilt 3, Ank. 1986.
- 39- TURAN, Osman: Selçuklular Zamanında Türkiye. İst, 1971.
- 40- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri.
- 41- Vakıflar Dergisi. Cilt 7, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- 42- Yurt Ansiklopedisi. "Maraş", Cilt 8.
- 43- YETKİN, S.Kemal: İslam Mimarisi. Ank, 1965.
- 44- YETKİN, S.Kemal: "Beylikler Devri Sanatından Klasik Türk Sanatına". V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ank, 1960.
- 45- YETKİN, Şerare: Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi. İst, 1972.
- 46- YİNANÇ, Refet - ELİBÜYÜK, M: Maraş Tahrir Defteri. Ank, 1988.
- 47- YİNANÇ, Refet: Dulkadir Beyliği. Ank, 1989.
- 48- YİNANÇ, M.Halil: "Dulkadirîler". İslam Ansiklopedisi, Cilt 3.
- 49- ZAVAR, Ali: Gaziantep'te Türk Eserleri. (Lisans Tezi), İ.Ü.E.F. Sanat Tarihi Böl, İst, 1970.

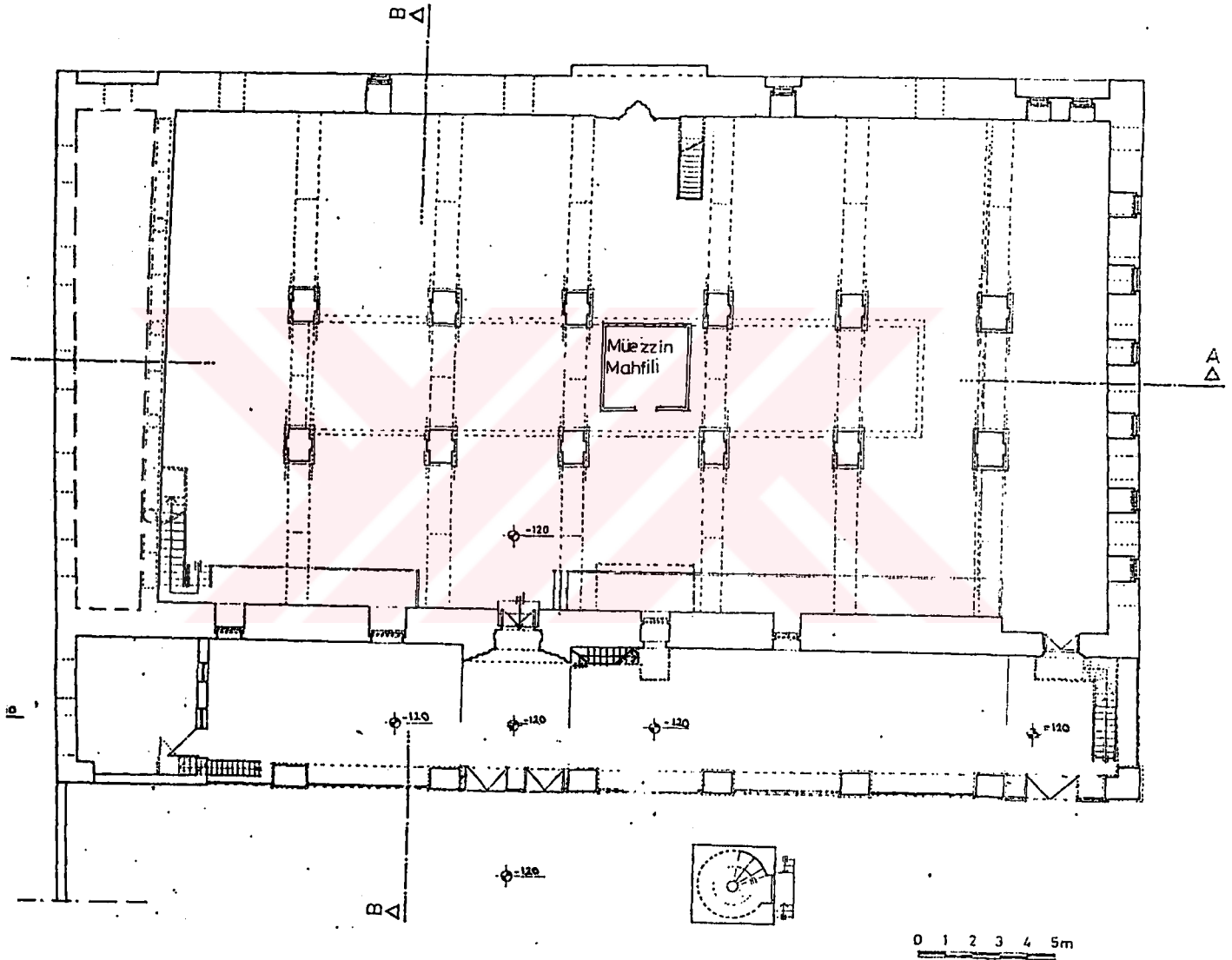

ÖZGEÇMİŞ

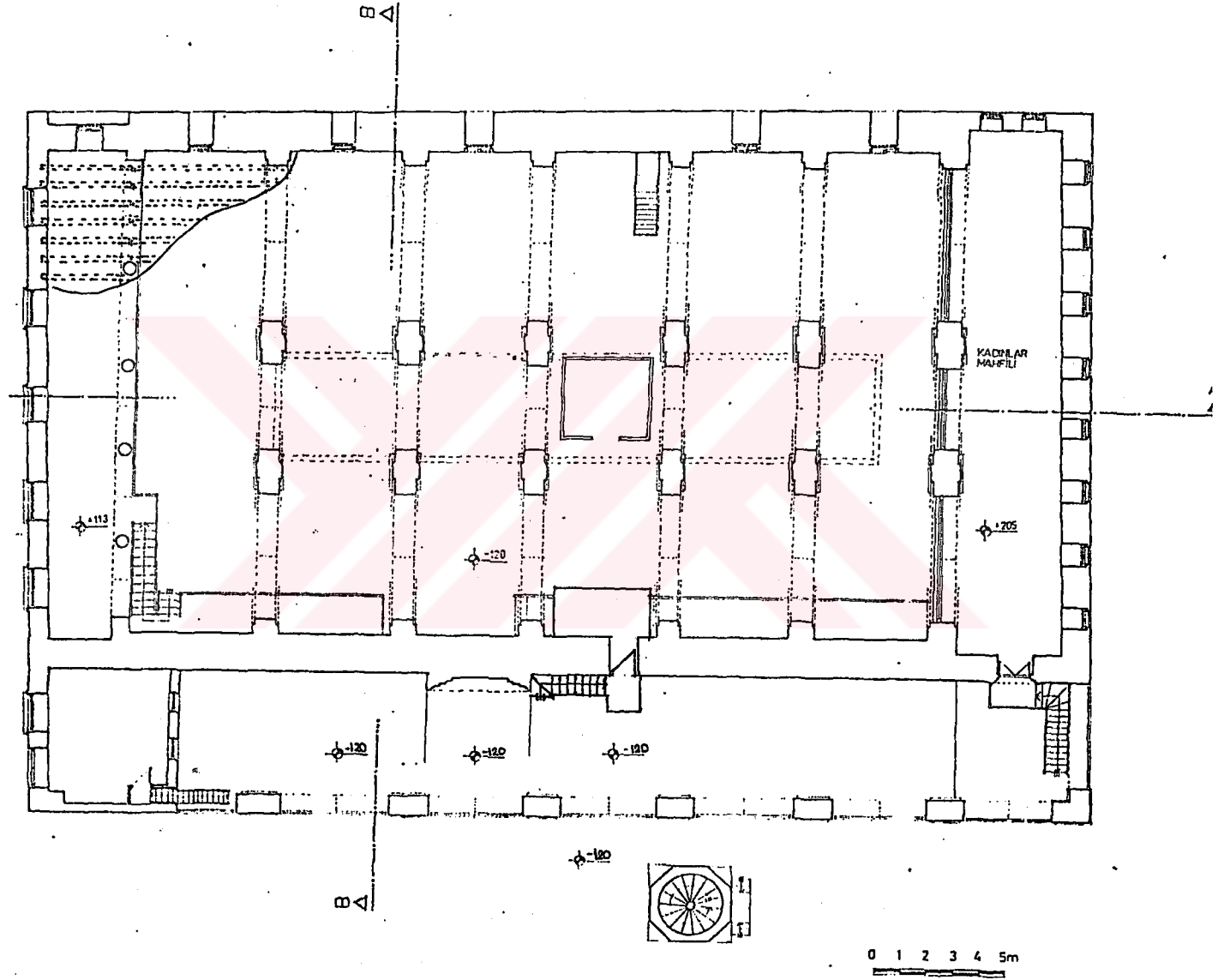
Mehmet Akif ARSLAN 25.08.1969 tarihinde Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk, Orta ve Liseyi orada bitirdi. Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık bölümünü 1991 yılında bitirdi. Daha sonra Ankara'ya yerleşti. Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü İnşaat Dairesi Başkanlığında başladığı görevini sürdürmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

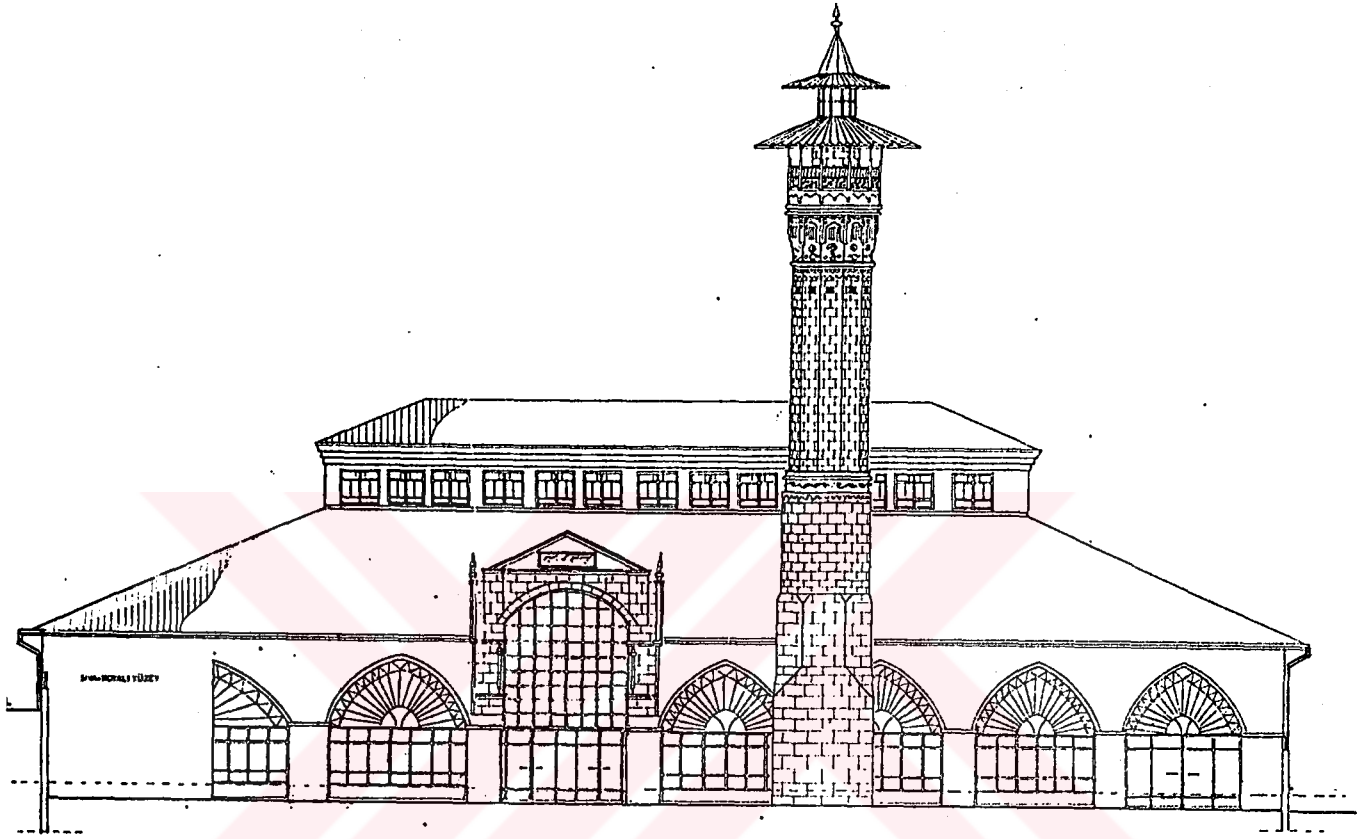
YERLİ
DOKÜMANLAMA YERİ
KURULU
MERKEZİ

K. MARAŞ ULU CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ (ZEMİN KAT)

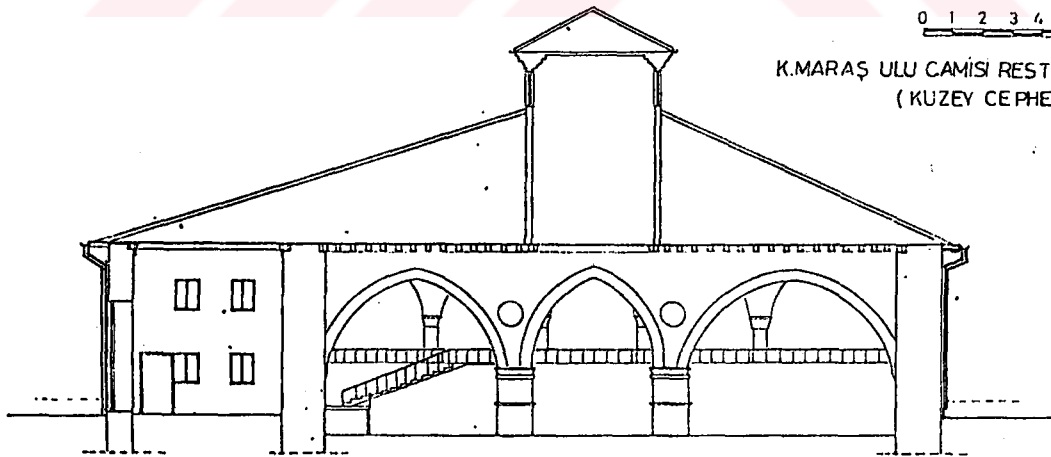

K.MARAS ULU CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ(1. KAT PLÂNI)

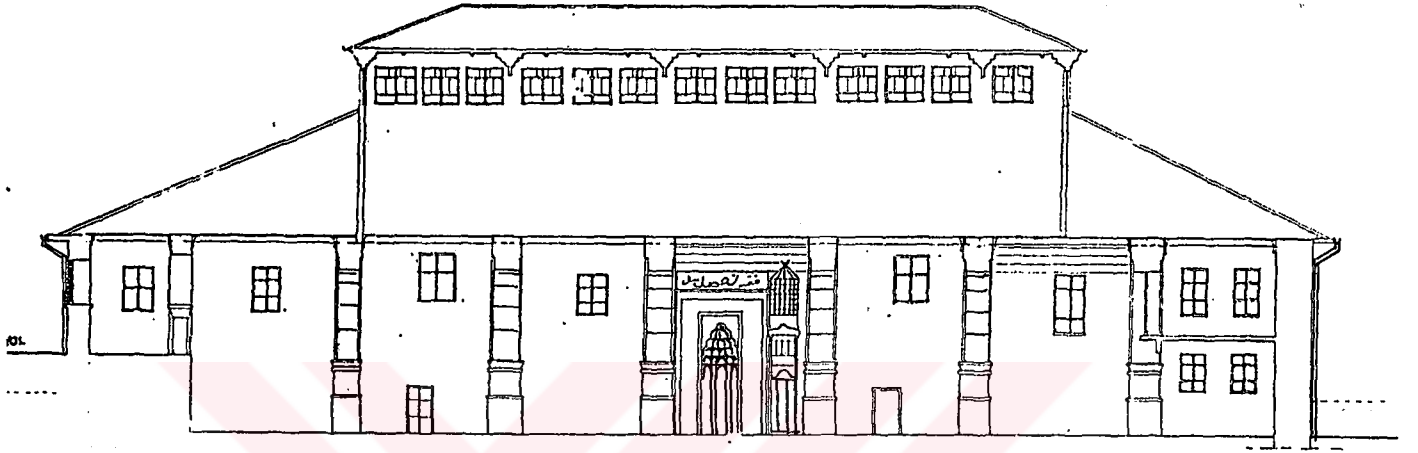

0 1 2 3 4 5m

K. MARAŞ ULU CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ
(KUZEY CEPHESİ)

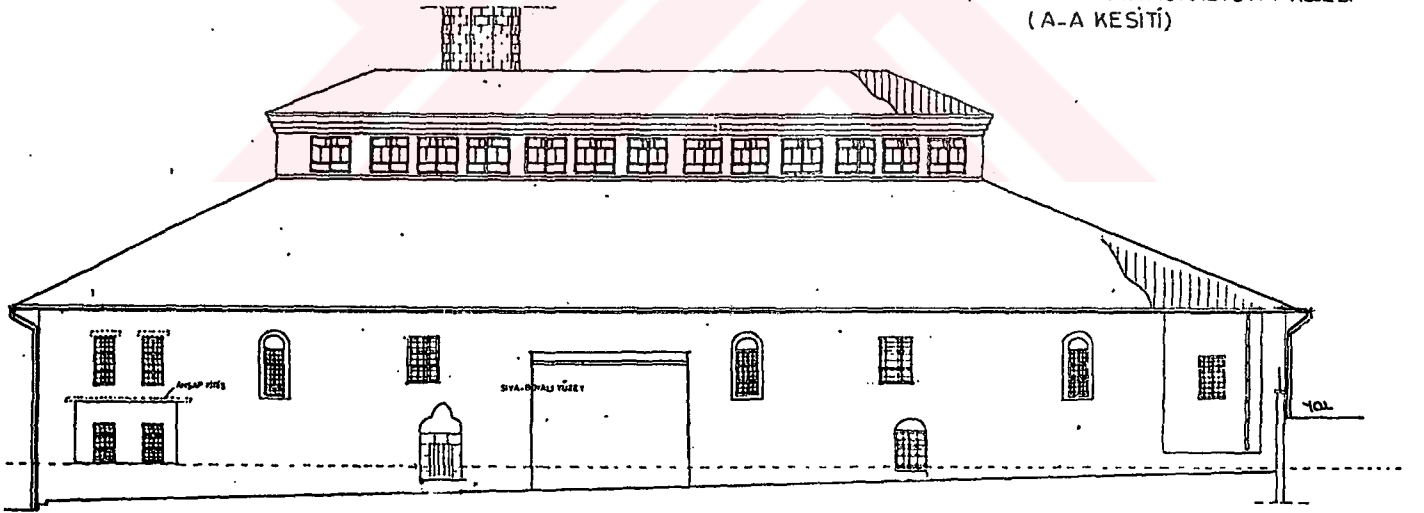

B-B KESİTİ

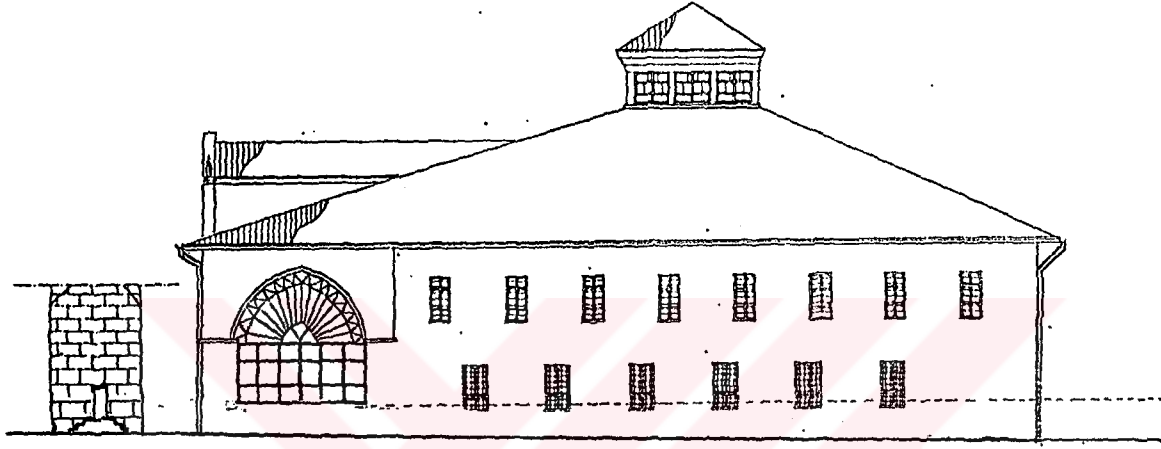

0 1 2 3 4 5m

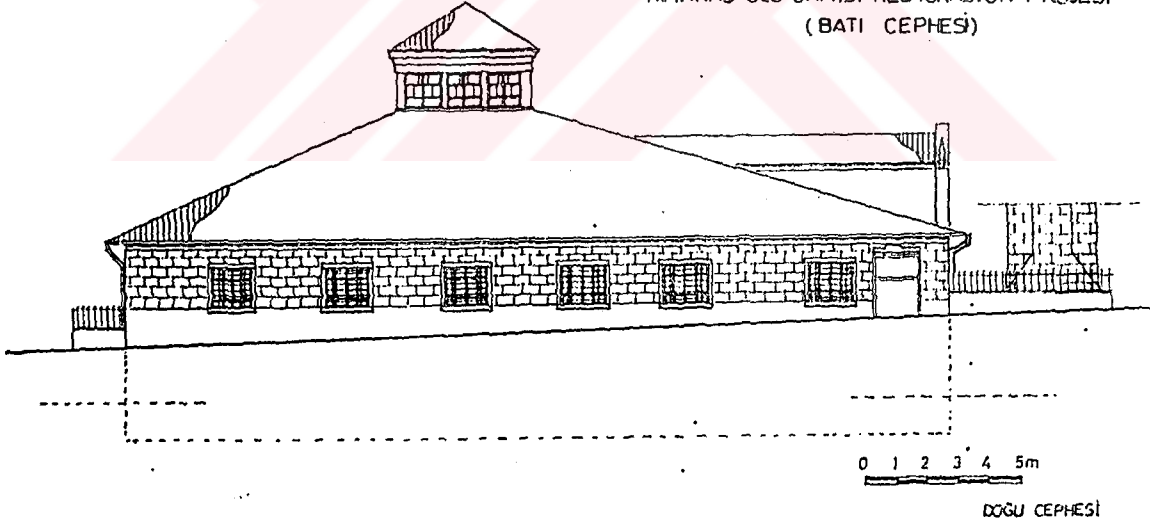
K. MARAŞ ULU CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ
(A-A KESİTİ)

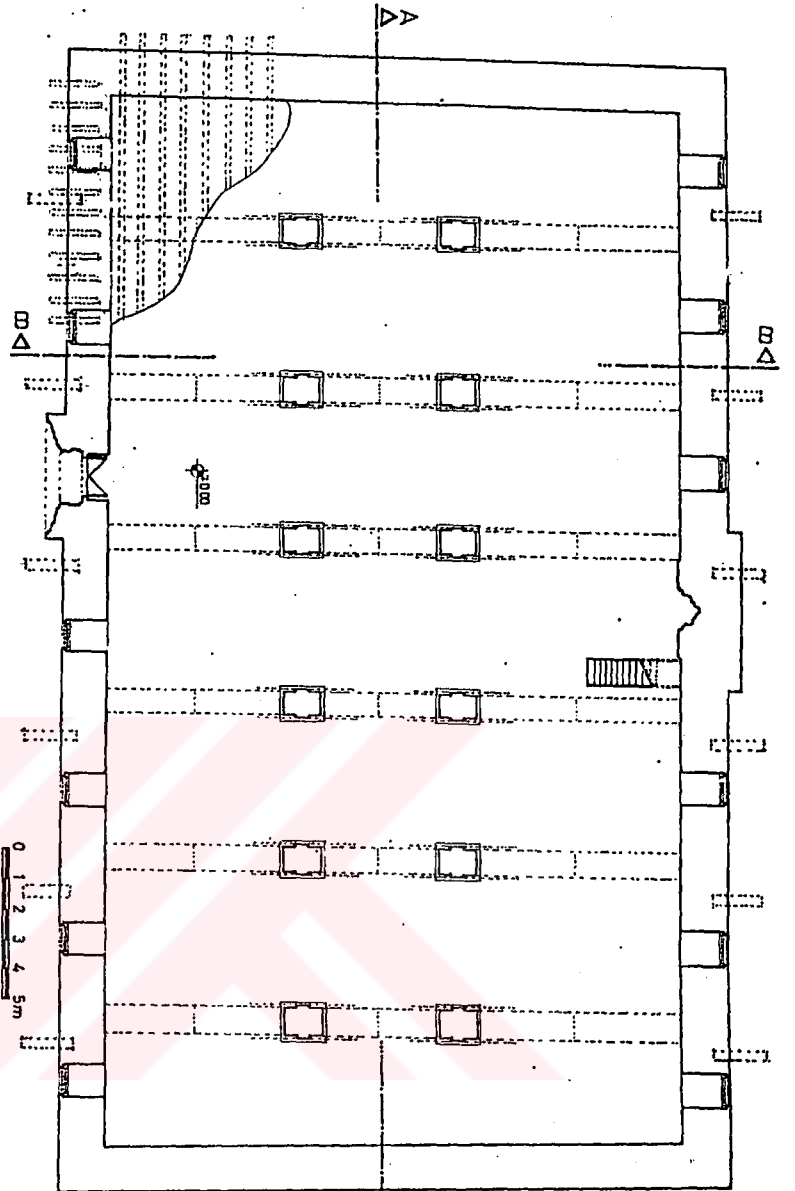

GÜNEY CEPHESİ

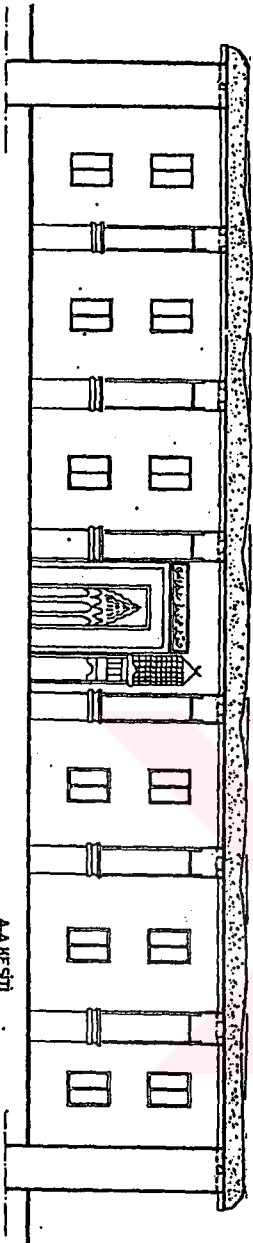

K. MARAS ULU CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ
(BATI CEPHESİ)

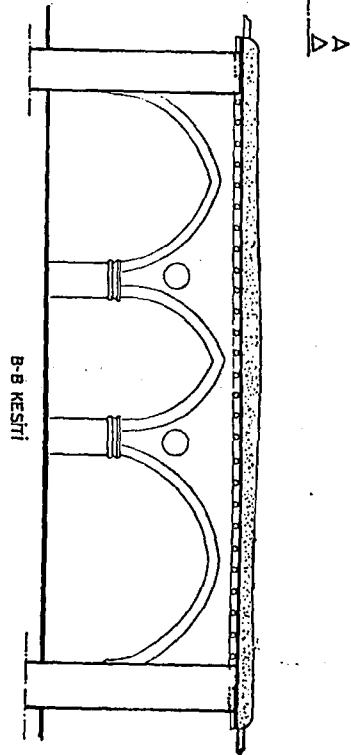

KIRAR ULU CAMII RESTİTÜSYON PROJESİ (P.L.A.N.)

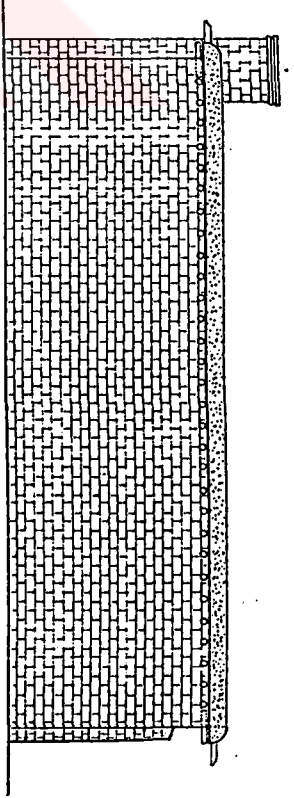
A-A KESİTİ

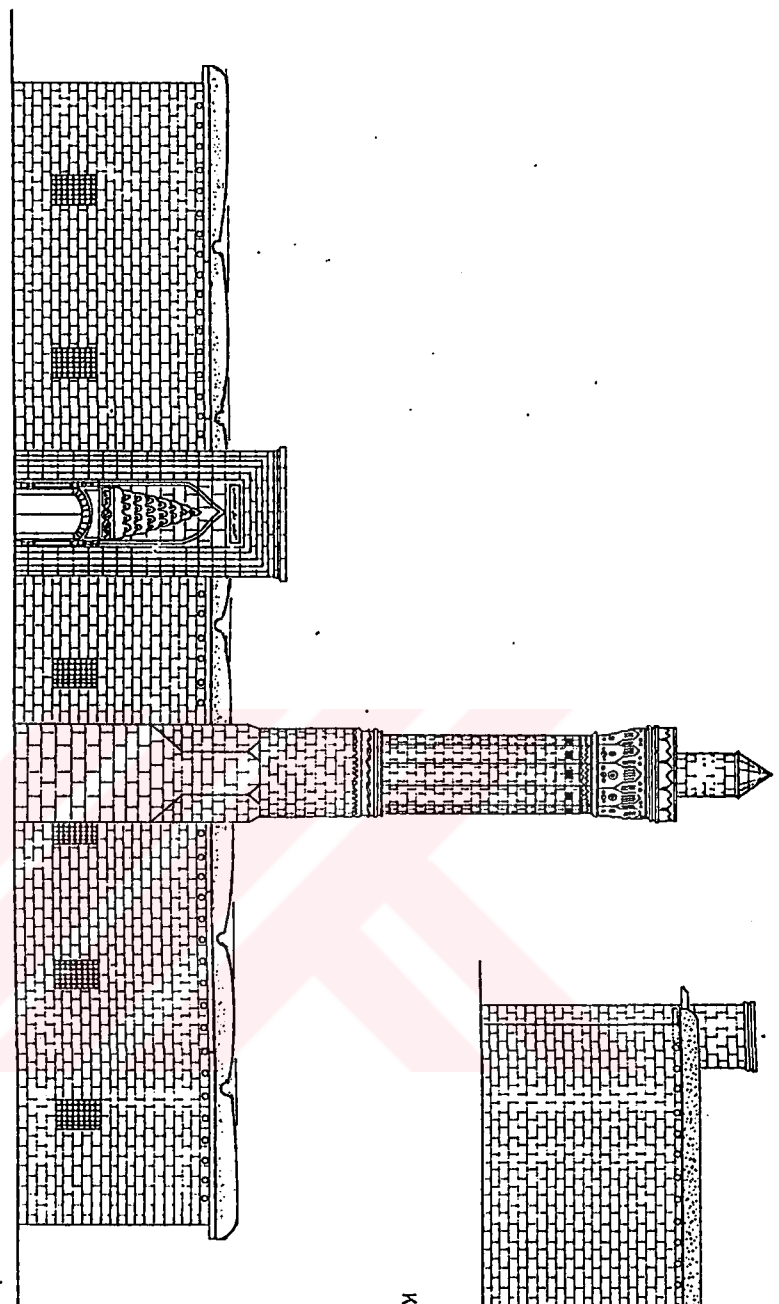
B-B KESİTİ

KMARAS ULU CAMİSİ RESTİTÜSYON PROJESİ
(BATI CEPHESİ)

0 1 2 3 4 5

KUZEV CEPHESİ

GÜNEY CEPHESİ

